

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148484

OSMANLI HAKİMİYETİNDE KARAI CEMAATİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vesile TANINMIŞ

Enstitü Ana Bilim Dalı: TARİH
Enstitü Bilim Dalı: YENİÇAĞ TARİHİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yücel ÖZTÜRK

EYLÜL - 2004

148484

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI HAKİMİYETİNDE KARAI CEMAATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Vesile TANINMIŞ

Enstitü Ana Bilim Dalı: TARİH
Enstitü Bilim Dalı: YENİÇAĞ TARİHİ

Bu tez 21/09/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Erbaş

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Yücel Öztürk

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Recep Yaşa

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Yahudi milleti, yüzyıllar boyunca sürgün hayatı yaşamaları ve buna rağmen dinlerini ve milliyetlerini günümüze kadar korumaları hasebiyle dünya milletleri arasında ayrı bir özellik taşır. Yahudiler kendilerini her zaman üstün ve seçilmiş bir ırk olarak görmüş ve başka ırkların bu dine girmesine hoş gözle bakmamışlardır. Ne var ki; temeli milat öncesine kadar dayanan sürgünler, Yahudileri farklı coğrafyalara göçe mecbur bırakmış; böylece ister istemez değişik kültür ve milletlerle etkileşim gerçekleşmiştir. Buna en büyük ve önemli iki örnek, Hazar Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu'dur. Hazar Devleti, günümüzde tamamen milli bir hüviyete sahip olduğu düşünülen Yahudiliği benimsemiş, hakim olduğu dönemde mağdur düşmüş Yahudilere bir sığınak olmuştur. Sonsuz hoşgörüsü sayesinde Müslümanlık, Hıristiyanlık, Yahudilik ve Şamanizm bir arada yaşanabilir dinler olmuş ve haliyle bu kültürler birbirini etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu da sadece hakimiyetinde bulunan milletlere dini özgürlük tanımakla kalmamış, her devirde Avrupa'da zulme uğrayan Yahudilerine kucak açmıştır. Sefarad ve Aşkenazi Yahudilerinin ülkemize kabul edilmesi, tarihimizde ve Yahudi tarihinde mutlu bir beraberliğin ve soylu bir himayenin en güzel örneği olmuştur. Karai cemaati de Osmanlı ülkesinde herhangi bir baskıya maruz kalmadan huzur içinde yaşamını devam ettirebilmiştir.

Konu seçimi ve araştırılması esnasında kıymetli fikirlerini benden esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Yücel Öztürk Bey'e, arşivdeki çalışmalarım sırasında her konuda yardımlarını gördüğüm görevli personele, maddi ve manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen aileme ve arkadaşlarıma bu vesileyle teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
1. KARAI MEZHEBİ.....	4
1.1 Karai İsmi Ve Anlamı.....	4
1.2 Karai Mezhebinin Doğuşu.....	5
1.3 Karailiğin Yayılışı.....	9
1.3.1 Filistin Karaileri.....	10
1.3.2 Mısır, Suriye Ve Fas Karaileri.....	10
1.3.3 İspanya Karaileri.....	11
1.3.4 Bizans Karaileri	11
1.3.5 İran, Ermenistan Ve Kafkasya Karaileri.....	14
1.3.6 Kırım Karaileri.....	14
1.4 Karailiğin Zayıflaması	16
1.5 Karai Mezhebinin Esasları.....	18
1.5.1 İnanç Esasları.....	18
1.5.2 İbadet Esasları.....	21
1.5.3 Diğer Esaslar.....	23
1.6 Karailer İle Rabbaniler Arasındaki Farklar.....	25
2. HAZARLAR.....	27
2.1 Hazar İsmi Ve Anlamı.....	27
2.2 Hazarların Menşei.....	27
2.3 Hazarların Siyasi Tarihi.....	29
2.4. Hazarlarda Din.....	32
2.4.1. Hazarların Yahudiliği Meselesi.....	33

3. OSMANLI HAKİMİYETİNDE KARAI CEMAATİ.....	37
3.1 Nüfus Ve Yerleşim Bölgeleri.....	37
3.1.1 Selânik.....	37
3.1.2 İzmir.....	38
3.1.3 Edirne.....	38
3.1.4 İstanbul.....	40
3.1.5 Kudüs.....	47
3.1.6 Suriye.....	48
3.1.7 Belgrad.....	51
3.1.8 Kırım.....	52
3.2 Örgütlenme Ve Yönetim.....	55
3.3 Osmanlı Devleti'nde Karai Sinagogları, Mezarlıkları ve Hastanesi.....	60
3.3.1 Sinagoglar.....	60
3.3.2 Mezarlıklar.....	66
3.3.3 Hastane.....	70
3.4 Karai Cemaatinin Sosyal Ve Ekonomik Hayattaki Yeri.....	71
3.4.1 Karailer Ve Rabbaniler Arasındaki İlişkiler.....	71
3.4.2 Cemaat İçi İlişkiler.....	76
3.4.3 Cemaatin Ekonomik Durumu.....	78
3.4.4 Meslekler.....	82
3.4.5 Vergiler.....	85
3.4.6 Giyim.....	89
3.5 Osmanlı Devlet Yaşamında Karailer.....	90
3.6 Karai Bilgin Ve Yazarları.....	92
3.7 Karailerin Fiziksel Özellikleri.....	95
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	98
KAYNAKLAR.....	100
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	126

KISALTMALAR

C.	: Cild.
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bk.	: Bakınız
Yay.	: Yayınları
Terc.	: Tercüme
Haz.	: Hazırlayan
Tas.	: Tasnif
Gös.yer	: Gösterilen yer
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
A. DVN	: Divân-ı Hümayun Kalemî
TTD	: Tapu Tahrir Defterleri
MAD	: Maliyeden Müdevver Defterler
GMD	: Gayr-i Müslim Cemaatlere Ait Defterler
A. DVN. MHM. d	: Mühimme Defteri
İ. HRC	: İrade Hariciye
HH	: Hatt-ı Hümayûn
Hazarlar	: Şaban Kuzgun, "Hazarlar ve Karaylar", <i>Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II</i> , Sayı: 3-16, (1997), ss. 1713-1719.
Turquie	: Avram Galante, <i>Histoire Des Juifs De Turquie</i> , Cilt 2, İsis Yayınları, İstanbul-1961.
Yahudi	: Naim Gülerüz, <i>Türk Yahudileri Tarihi I</i> , Gözlem Yayıncılık, İstanbul-1993.

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1: XVI.-XVII. Yüzyılda İstanbul'da Karai Nüfusu	46
Şekil 2: XVI. Yüzyılda Şam'da Karai Nüfusu.....	50
Şekil 3: Hasköy Karai Kenesasından Bir Görünüm.....	63
Şekil 4: Hasköy Kenesasının Avlusundaki Kitabeler.....	63
Şekil 5: Hasköy Sinagogunun Dış Cephesi.....	63
Şekil 6: Hasköy Karai Mezarlığında Silindir Ve Prizma Biçimli Mezar Taşları.....	69
Şekil 7: Hasköy Karai Kabristanında Bir Mezar Taşı.....	69
Şekil 8: Balta Tiymez Mezarlığında At Eğeri Biçimli Mezar Taşı.....	70
Şekil 9: Karailerin Mülk Sahipliği.....	79
Şekil 10: Karai Cemaatinde Esnaf Ve Zanaatkârların Sektörel Dağılımı.....	83
Şekil 11: Boylarına Göre Karailer.....	96
Şekil 12: Ten Renklerine Göre Karailer.....	96
Şekil 13: Göz Renklerine Göre Karailer.....	97
Şekil 14: Kıyrımlı Bir Karai Kadını Ve Çocukları.....	118
Şekil 15: Çufutkale'den Bir Görünüm.....	118
Şekil 16: Hasköy'deki Karai Sinagogu.....	118
Şekil 17: Kıyrım'daki Karai Kenesasını.....	119
Şekil 18: Kıyrım Karailerinin Kutsal Saydığı Eben Ağacı.....	119

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: İstanbul Karai Cemaatinin Semtlere Göre Dağılımı.....	44
Tablo 2: XVI.-XVII. Yüzyılda İstanbul'da Karai Nüfus.....	45
Tablo 3: Karai Cemaatinin Yahudi Nüfus İçerisindeki Yeri.....	46
Tablo 4: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Şam'da Yahudi Nüfus.....	49
Tablo 5: Safed'de Yahudi Nüfus.....	51
Tablo 6: Kefe'de Yahudi Nüfus.....	54
Tablo 7: Vergi Sınıflarına Göre Karai Cemaati.....	79
Tablo 8: Vergi Sınıflarına Göre Karai Cemaatinden Alınan Cizye Vergisi.....	85
Tablo 9: XVI. Yüzyılda Karai Cemaatinden Alınan Cizye Vergisi.....	86
Tablo 10: Nevine Göre İstanbul Yahudi Cemaatleri.....	116
Tablo 11: Vergi Sınıflarına Göre İstanbul Yahudi Cemaatleri.....	117

ÖZET

Anahtar Kelime: Karai, Hazar, Yahudi, Kırım.

Araştırmanın birinci bölümünde genel hatlarıyla Karai mezhebi ele alınmıştır. Karailiğin doğuşu, yayıldığı coğrafyalar ve Karai mezhebinin inanç esasları incelenerek diğer Yahudilerle aralarındaki farklılıklar anlatılmıştır. Hazarları konu alan ikinci bölümde ise Hazarların menşesine, siyasi tarihine ve dini hayatına değinilerek Yahudiliği kabul ediş hadisesi, Karailer ile bağlantısı kısaca ele alınmıştır.

Son bölümümüzde Karai cemaatinin Osmanlı ülkesi içerisindeki durumu bir tarih sınırlandırmasına gidilmeksizin genel çerçeve içerisinde ortaya koyulmuştur. Osmanlı Devleti'nde Karailerin yaşadığı bölgeler, Karai nüfusu, cemaatin yönetimi, Karailerin devlet yaşamında, sosyal ve ekonomik hayattaki yeri incelenmiştir.

Karai cemaati, Osmanlı Yahudileri içerisinde hem mezhebî özellikleri hem de etnik kökeni itibariyle ayrılıklar göstermektedir. Bu sebeple ilgi çekici ve araştırılmaya değer bir konudur.

SUMMARY

(KARAITE SOCIETY IN OTTOMAN REIGN)

Keywords: Karaite, Khazar, Jew, Crimea.

In the first chapter of the research, Karaite Cult has been observed. Birth of Karaite cult, the geography it has spread over and the principles of Karaite beliefs were examined and their differences with Jews have been explained. The second chapter concerning the Khazars mentions the origins of Khazars, their political history and their religious life and briefly takes into account their story of becoming Jew and their connection to Karaites.

In the last chapter the position of Karaite community within the Ottoman country has been outlined without any chronological order. The regions where Karaites lived in the Ottoman State, Karaite population, the management of the populace and their position in the state, social and economic life.

Karaite community has differences among Ottoman Jews both with their cult characteristics and with their ethnic roots. Therefore it is an issue that deserves inspection.

GİRİŞ

Araştırma konumuz olan Osmanlı Karai cemaatinin durumunu ele almadan önce Karai mezhebini tanımak ve bu mezhebin diğer Yahudilerden ne gibi farklılıkları bulunduğunu bilmek gerekir. Bu nedenle, araştırmamızın ilk bölümünde Karailiğin doğuşu, yayıldığı coğrafyalar ve dinî esasları anlatılmıştır. Dünyada Karailik, Yahudi mezhepleri arasında ilgi çekmiş ve yurtdışında konuyla ilgili ilmi çalışmalar yapılmıştır. Fakat ülkemizde, Karailikle ilgili çalışmalar parmakla sayılabilecek kadar azdır. İlk defa Yaşar Kutluay “İslâm ve Yahudi Mezhepleri” isimli eserinde Karailikle ilgilenmişken, Hikmet Tanyu “Türklerin Dini Tarihçesi” adlı kitabında konuya değinmiştir. Türkiye’de, Karailiği en ayrıntılı haliyle araştıran kişi ise Şaban Kuzgun olmuştur. Kuzgun, “Hazar ve Karay Türkleri” isimli eserinde mezhebin özelliklerini tanıtmakla kalmamış, Hazar ve Karai Türkleri arasındaki kültür ve medeniyet benzerliğini ortaya koymak suretiyle Karailerin menşesini Hazarlara dayandırmıştır. İlk bölümde kullandığımız yabancı kaynaklardan özellikle Samuel Poznanski ve Leon Nemoy konuyu ansiklopedik ölçülerde ortaya koymuşlardır. A. Zajaczkowski ise “Karaims in Poland” isimli kitabı ve yazdığı birçok makale ile aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

Bir Türk devleti olup Yahudiliği kabul etmesi bakımından Hazarlardan da araştırmamızda bahsedilmesi gerektiğinden, ikinci bölümümüzde Hazar Devleti’nin menşesi ve siyasi tarihi hakkında kısa bir bilgi verilmiş, ardından Yahudiliği kabul etmesi ve Karailerle bağlantısı ele alınmıştır. İlim dünyası, Hazarların siyasi ve dini tarihçesini ortaya koymuş ve aynı zamanda Yahudiliği meselesini yeterince vurgulamış çalışmalardan yoksundur. Günümüzde başka ırk ve dinden kimseyi kendi bünyesine kabul etmeyen Yahudiliğin, yüzyıllar önce Türkler arasında salık bulması meselesinin gereken ilgiyi görmemiş olması çok ilginçtir.

İkinci bölümde istifade ettiğimiz eserler arasında Ş. Kuzgun ve A. Zajaczkowski’nin bahsettiğimiz çalışmalarının yanı sıra şu kaynaklar vardır: On Üçüncü Kabile (A. Koestler), Tarihte Türklük (L. Rasyonı), Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri (A. Nimet Kurat), Hazar Türkleri Avrupa Devleti (R. Saffet Karaşemsi), Süreya Şapşaloğlu’nun “Kırım Karai Türkleri” isimli makalesi, Z.V. Togan’ın

“Hazarlar” maddesi. Ayrıca Hazarların kültür ve medeniyetini Karai kültürü ile karşılaştırmak suretiyle, Karailerin menşesini Hazarlara bağlayan birçok makaleden faydalanılmıştır.

Araştırmamızın aslını teşkil eden üçüncü bölümde ise Osmanlı Devleti’nde Karailerin durumu incelenmiştir. Fakat konu kaynakların yetersiz olması sebebiyle belli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmamış ve uzunca bir dönem içerisinde cemaatin genel vaziyeti ele alınmıştır. Karai cemaatinin Osmanlı Devleti’nde ikamet ettiği bölgeler ve nüfusu, idari yapısı, ekonomik ve sosyal hayattaki yeri anlatılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmamızda Osmanlı hakimiyeti altında Karai cemaatinin idari, sosyal ve ekonomik yapısı, konu hakkında yazılmış mevcut kaynaklar doğrultusunda ve arşiv vesikaları ışığında ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yahudi cemaati içerisinde çok küçük bir nüfusa sahip olsa bile Karai cemaatinin dinî-itikadî, idari özellikleri diğer Yahudilerden büyük farklılıklar göstermiştir. Çalışmamızda bu farklılıklar ele alınmıştır.

Araştırmanın Önemi

Osmanlı Yahudileri her alanda, özellikle son dönemlerde pek çok araştırmacının ilgisini ve dikkatini çekmeye başlamıştır. Ancak Türkiye’de, Yahudiliğin anti-Talmudist mezhebini kabul etmiş Hazarların varisleri olan Karaileri ve Yahudi kültürüne Türk tesirini konu alan yeterince geniş bir çalışma yapılmamıştır. Araştırmamızda karanlıkta kalmış bu Yahudi cemaat aydınlatılmaya ve Osmanlı Karailerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Metodolojisi

Osmanlı Karaileri ile ilgili kaynakların en önemlileri arşiv vesikaları olmuştur. Maalesef Osmanlı arşivi, cemaat hakkında toplu ve yeterli bilgiler ihtiva etmemektedir. Karai cemaatine en sık tesadüf ettiğimiz tasnifler mühimme defterleri ile maliyeden müdevver ve tapu tahrir defterleri olmuştur. Cemaatin Osmanlı hükümeti tarafından resmen tanınması ile tayin olunan cemaatbaşılarının beratlarını içeren 18 numaralı gayrimüslim cemaatlere ait defterler ise imparatorluğun son dönemleri için kullandığımız kaynaklardan birisidir. Bunların dışında konu ve dönem olarak değişik tasnif gruplarında ve dağınık halde bulunan sınırlı sayıda vesikaya rastladık.

Doğulu ve batılı seyyahların gözlemlerini anlattıkları seyahatnâmeler de istifade ettiğimiz kaynaklardandır. Evliya Çelebi, Hans Dernschwam gibi direkt olarak ulaşabildiğimiz gezginlerin eserleri yanında, araştırma eserlerden naklederek verdiğimiz seyyah izlenimleri de vardır. Fakat bu kaynakların güvenilirliği tartışılabilir. Çünkü bazen abartılı, bazen de dini farklılıklardan ötürü objektif olmayan ifadeler kullanılabilmektedir.

Dünyada ve ülkemizde Yahudi tarihine ilişkin fazlasıyla kaynak bulunurken, Karai cemaati söz konusu olduğunda literatür yetersiz kalmaktadır. Osmanlı Karaileri ile ilgili müstakil bir eser maalesef yoktur. Sadece Yahudilerle ilgili eserlerin küçük bir bölümünde cemaate yer verilmiştir. Bunlar arasında Karailere en fazla değinen “Histoire Des Juifs De Turquie” isimli eseriyle Avram Galante olmuştur. Ayrıca Abraham Danon, Simon Şişman, ve kendisi de bir Karai olan Çağatay Bedii Avramoğlu gibi araştırmacıların yazmış olduğu makaleler de yaralandığımız değerli çalışmalardandır.

1.KARAI MEZHEBİ

1.1. Karai İsmi ve Anlamı

Karai kelimesinin çeşitli dillerde muhtelif yazılış ve telâffuz şekilleri vardır. Arapça'da "Karâ'în, Karraûn", İbranice'de "Karaî", Fransızca'da "Caraim", Rusça ve Leh dillerinde "Karaim" şekillerinde kullanımları mevcuttur¹. Birçok ilmi eserde de "Karaite" ve çoğul haliyle "Karaites" olarak kullanılmıştır². İsmi'nin aslı İbranice, Arapça ve Aramice'de müşterek olan ve okumak anlamında "karâ" kökünden gelmektedir. Daha bir çok yorumları olmasına rağmen kelimenin manası tam olarak tespit edilememiştir³. Bazılarına göre isim, davet eden anlamında "dâ'î" kelimesiyle ilişkili olarak "davet edenler" manasına gelmektedir⁴.

Simeon Stranikov'a dayanan İsmail Doğan ve İlgi Kıvrıkdal'ın verdiği bilgilere göre, Karaim ismi Türkçe bir kelime olan "Karam" kelimesinden türemiştir. A.A.Baskakov ise Karaimlerin bilinmeyen ve eski dönemlerde Kırım'a gelen Kimmerlerden türediğini söylemiştir⁵.

Karai adı, hem bir mezhebin mensuplarını, hem de etnik bir grubu ifade etmektedir. Bu mezhebe mensup insanların büyük çoğunluğu Türk kökenlidir. Bu insanlar, "Karai" kelimesinin sonundaki "i" ünlüsünü kendi dillerine uygun olarak "y" ünsüzüne çevirerek kelimeyi tekil haliyle "Karay", çoğul haliyle ise "Karaylar" şeklinde söylerler. "Karaim" kelimesinin sonundaki "-im" İbranice çoğul eki olmakla birlikte, bazı yabancı kaynaklarda "Karaims" şeklindeki telaffuz hem İbranice çoğul eki, hem de "-s" İngilizce çoğul takısı alması sebebiyle yanlıştır. Aynı hata "Karaimler" şeklindeki bir kullanımla Türkçe'de de yapılmaktadır⁶.

¹ A. Zajaczkowski, *Karaims in Poland*, Warszawa 1961, s.11; Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985, s.154.

² Leon Nemoy, "Karaites", *Encyclopedia Judaica*, C. X, Jerusalem, s. 762.

³ Zajaczkowski, *aynı eser*, s.11.

⁴ Bernard Lewis, "1641-1642'de bir Karayit'in Türkiye seyahatnâmesi", *Vakıflar Dergisi*, C. III, (Ankara 1956), s.97.

⁵ İsmail Doğan-İlgi Kıvrıkdal, "Karaim Türkleri", *Türk Ansiklopedisi*, C. XX, Ankara 2002, s.781.

⁶ Kuzgun, *aynı eser*, s.155.

Ruşça'da “-ka” dişilik eki kullanılmak suretiyle bayanlara “Karayka” da denilmektedir⁷.

1.2. Karai Mezhebinin Doğuşu

Karailik M.S. VIII. yüzyılın ilk yarısında Irak'ta Babil şehrinde ortaya çıkan, Talmud⁸ karşıtı bir Yahudi mezhebidir⁹. IX. yüzyıla kadar mezhebe “Karai” denilmemiştir. Kurucusu olan Anan ben David'den dolayı “Anani” olarak adlandırılmıştır. Anan ve onu harekete başlamaya iten sebepler konusunda bilgi kaynakları yetersiz ve güvenilmezdir. Anan ben David taraftarları ve karşıtları olan Rabbaniler¹⁰ tarafından yazılmış kaynaklarda her iki grubun birbirinden yanlı görüşleri vardır. Ama her iki taraf da bazı noktalarda hemfikirdir. Bunlardan birisi Anan ben David'in soyunun Hz. Davud'dan geldiğidir¹¹.

Karai inancı, bir mezhep olarak ortaya çıkmadan önce Talmud karşıtı bir inanç olarak vardı. Talmud'un hahamlar tarafından oluşturulduğu dönemlerde meydana çıkan bu inanç ancak Anan ben David ile organize olabilmıştır. Bu nedenle Rabbaniler eserler, Karailiğin başlangıcını Anan ben David'e bağlamışlardır¹².

VII. ve VIII. yüzyıllarda Yahudi inanç ve ilkeleri sağlam vaziyette değildi. İslam'ın doğuşu, değişik görüşlerin ortaya çıkması ve farklı faktörler Yahudilerin mantığı üzerinde ihtilalci bir etki yaratmış, böylece farklı mezhepler ortaya çıkmıştır¹³.

Karailer, kendi kökenlerini, Jeroboam saltanatı sırasında gerçekleşen Yahudiler arasındaki ilk bölünme zamanında ararlar. Onu Samaritanlar –asıl Rabbaniler- takip eder. Rabbanilerden sonra Zadok ve Boethus'un kurmuş olduğu bir mezhep, Sadukilik ortaya çıkar. Zadok, Rabbanilerin hatalarını ortaya çıkaran ilk kişidir. Bunların ardından

⁷ Faruk Gökçe, *Karay Türkçesinin Fonetigi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2000, s.1.

⁸ Mişna ve Gemara adlı bölümlerden oluşan Tevrat tefsirlerine “Talmud” adı verilir.

⁹ Samuel Poznanski, “Karaites”, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, C. VII, Edinburg 1980, s.662.

¹⁰ Rabbaniler, Tevrat'ın yanı sıra Talmud'u kabul eden ve Karailere karşıt olan Yahudi gruptur.

¹¹ Poznanski, “aynı madde”, s.662.

¹² Kuzgun, *aynı eser*, s.156.

¹³ Poznanski, “aynı madde”, s.662.

Magarian ve Kar'iyah diye bilinen mezhepler ortaya çıktı¹⁴. VII. yüzyıl sonlarında Hz.İsa ve Hz.Muhammed'in peygamberliklerini kabul eden Ebû İsa el-İsfahânî tarafından başkanlık edilen bir mezhep ortaya çıktı¹⁵. İsfahânî'ye öğrencisi Yûdghân tabi oldu. Yûdghân'dan sonra, halife Ebû Cafer el-Mansûr döneminde Anan ortaya çıktı. Anan Rabbani fikirleriyle yetişmişti ve zamanında onun ilmine güvenmeyen yoktu¹⁶.

Irak'ta Yahudiler halife nezdinde "Exilarch" yani "Cemaat Başkanı" tarafından temsil ediliyordu. Cemaat başkanları, Davud soyundan geliyorlar ve "Geonim" denilen akademi ileri gelenlerince adaylar arasından seçiliyorlardı. Abbasi hakimiyeti vusul bulduktan birkaç yıl sonra, Yahudilerin dini ve siyasi bakımdan önderi sayılan bu cemaat başkanının ölümü üzerine iki aday çıktı¹⁷. Bunlardan birisi Anan –ölen cemaat başkanının oğlu veya yeğeni- diğeri ise Anan'ın küçük kardeşi Hananya idi. Rabbani rivayetler, Anan'ı Rabbani irfanı içinde yetişmiş birisi olarak tasvir eder¹⁸. Anan, kendisini kardeşinden daha tahsilli ve bilgili görerek bu makama layık olduğunu düşünüyordu. Fakat Geonim, Anan'a kuşku ile yaklaşıyordu. Çünkü Anan, Talmud'un ortaya koyduğu kaideleri çok iyi bilmesine rağmen bu kanunlara karşı çoğu zaman alaycı yaklaşıyordu ve serbest düşüncelere sahipti. Hananya ise daha az öğrenme kabiliyetine sahip olsa da inanç bakımından kardeşine nazaran daha güvenilir bir adamdı. Geonim, Hananya'yı cemaat başkanı seçti. Fakat Anan bu kararı kabul etmeyerek kendisini cemaat başkanı ilan etti¹⁹. Halifelik Anan'ın bu hareketini bir isyan olarak kabul etti ve asılmak üzere O'nu hapsedirdi. Anan, hapisanede Hanefî mezhebinin kurucusu olan Ebû Hanife ile karşılaştı²⁰. Başından geçenleri anlattığında Ebu Hanife O'na yol göstermiş, Tevrat'ın bütün anlaşılmaz ve karışık hükümlerini Rabbanilerin görüşüne karşıt bir şekilde yeni bir tarzda yorumlayarak, bu prensibi yeni bir mezhebin temeli yapması gerektiğini söylemiştir. Bunu hazırladıktan sonra taraftarlarını saraya göndermeli ve ileri gelenlere hediyeler takdim ettirerek Halife

¹⁴ Imran Ahsan Niazi, "Karafler: İslâm hukukunun Yahudi hukukuna etkisi", (Çev.Talip Türcan), *Tabula Rasa*, Y.1, S. 3, (Isparta 2001), s.230.

¹⁵ Poznanski, "aynı madde", s.662.

¹⁶ Niazi, "aynı makale", s.231.

¹⁷ Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, İstanbul 2001, s.259.

¹⁸ Niazi, "aynı makale", s.229.

¹⁹ Poznanski, "aynı madde", s.662; Kutluay, *aynı eser*, s.259-260.

²⁰ Imran Ahsan Niazi, Anan'ın hapiste karşılaştığı Müslüman hukukçunun Yahudi literatüründe Ebû Hanife olarak kabul edilmesini tamamen bir kurgu olarak görüyor.

Mansur'un huzuruna kabul edilmesini ve mahkemesinde Halife'nin de bulunmasını sağlamalıdır. Anan Halife'nin karşısına çıktığında kendisini O'nun ayaklarına atmasını ve "Ey emire'l-mü'minîn, sen kardeşimi bir dinin mi, yoksa iki dinin mi başkanı olduğunu onayladın?" diye sormasını, Halife'nin de "Elbette bir dinin" diyeceğini, Anan'ın "Benim dinim kardeşimin ve Rabbani Yahudilerinin dininden tamamen farklıdır. Arkadaş ve taraftarlarım da bu hususta benimle beraber ve aynı fikirdedirler." demesini öğütledi. Taraftarlarının çoğu Rabbanilere muhalif olduğu için Anan, bunu rahatlıkla yapabiliyordu. Gerçekten de her şey Ebû Hanife'nin dediği gibi oldu ve Halife'nin affına uğrayarak taraftarlarını topladı. Onlara gece rüyasında peygamber Eliyahu'yu gördüğünü, O'na Tanah'a geri dönmesini emrettiğini anlatarak yeni dinini kurmak için çalışmalara başladı²¹.

Rabbani kaynaklarının bu rivayetine göre Karailiğin oluşması, tamamıyla Anan'ın kişisel çabasına dayanmaktadır. Anan ben David'in Ebû Hanife ile aynı hapisshanedede bulunması ve ondan fikir alması konusu Yahudilerce de efsane olarak nitelendirilmektedir. Rabbanilerin bu hikâyeyi ortaya atmalarının nedeni, Anan'ın yeni dinini kurarken Ebû Hanife'nin fıkhındaki metodundan yararlanması ve İslamiyet'ten büyük ölçüde etkilenmiş olmasında yatabilir²².

Karai kaynaklarına göre ise, Anan ben David, Yahudi alimler içerisinde itibar gören, Talmud konusunda bilgili, David'in soyundan gelmesi²³ sebebiyle de İsrailoğullarının iyiliğini isteyen biriydi. Sadukî²⁴ inancına sahipti ve Peruşiler²⁵ dahi O'nun cemaat başkanı olarak seçilmesini istiyorlardı. Anan bütün Yahudilerin rızasıyla başkan seçilir. Fakat Anan, Tevrat'ın eski itibarına kavuşmasını istediğinden Talmud aleyhine vaazlar vermeye başlar. Bundan rahatsız olan Peruşiler, O'nu öldürmeye karar vermişlerse de Halife'den korktuklarından bunu gerçekleştirememişlerdir. Peruşiler kanunlara karşı geldiği ve öldürülmesinin gerekli olduğu iddiasıyla Halife'ye gittiler. Fakat Halife, Anan'ı sevdi ve böylece hayatta kalabildi. Bu olaylardan sonra Anan, başkanlık makamından feragat edip Halife'nin de müsaadesiyle Kudüs'e gitmiş, buraya yerleşerek

²¹ Kuzgun, *aynı eser*, s.157-158; Kutluay, *aynı eser*, s.260-261.

²² Kutluay, *aynı eser*, s.261.

²³ Poznanski, "aynı madde", s.662.

²⁴ Sadukîlik, ahiret inancı ve meleklerin varlığını reddeden, Talmud muhalifi bir Yahudi mezhebidir.

²⁵ Rabbaniler.

bir sinagog inşa etmiştir. Peruşî grubunun gittikçe çoğalması Anan'ı, gerçek muttakîlerin onlara karışıp kaybolacağı ve böylece Tevrat'ın tamamen unutulacağı konusunda endişeye düşürmüştür. Bunu üzerine Anan, taraftarlarına Peruşîlerden tamamen ayrılmalarını, onların yiyeceklerini yemeyip onlarla evlenmemelerini emretti²⁶.

Martin Cohen “birçok kimsenin hareketin gerçek babası olan Anan'ı reddettiğini” ve Anan ve O'nu takip edenlere “onları hareketin daha sonraki evrelerinden ayırt etmek için ‘Ananîler’ veya ‘İlk Karailer’” denilebileceğini ileri sürer. Neon Nemoys ise Karaizmin Anan tarafından kurulduğunu kabul etmeyerek, ilk dönem Talmud muhaliflerinin, hareketin kaba öncüleri olduğunu belirtir. O'na göre, Anan'ı Karailiğin kurucusu olarak nitelendirmek tenkitsiz bir basitleştirme²⁷.

Kökü milat öncesine dayanan Sadukî, Samiri gibi mezhepler ile İsevîye , Yudganiye gibi İsa sonrası mezheplerin devam ettirdiği, sadece Tevrat'ı kabul edip Talmud'u reddetme hareketi, İslâm'ın da yükselişiyle, VIII. yüzyılın ikinci yarısında Anan ben David sayesinde toparlanarak organize olabilmıştır. Anan'dan sonra mezhep gelişerek IX. yüzyılda “Karai” adını almıştır. Fakat Karilik ile Ananîyye arasında büyük farklılıklar vardır. Anan ben David, “Sefer ha-Mişvot” isimli kitabında Rabbaniliğe muhalif fikirleri bir araya getirerek mezhebinin esaslarını meydana getirmiştir. Ancak Anan'ın uygulanması zor kuralları, kendisinden sonra gelen bilginlerin bu esaslar üzerinde bazı değişiklikler yapmalarına sebep olmuştur²⁸. Bunlardan en önemlisi Benjamin en-Nihavendî'dir. Nihavendî, yaptığı değişikliklerle mezhep tarihinde yeni bir çağ başlatmıştır. O kadar ki, Arap bir yazar Nihavendî'yi ayrı bir mezhebin reisi olarak kaydetmiştir. Karailere, “Bene Mikra” ismini vermiş olan Benjamin, Tevrat'ın serbest bir şekilde incelenmesinin gerekliliği üzerine Anan'dan daha fazla durmuştur²⁹.

²⁶ Kutluay, *aynı eser*, s.262-263; Kuzgun, *aynı eser*, 160-161.

²⁷ Niazi, “aynı makale”, s.231-232.

²⁸ Kuzgun, *aynı eser*, s.164-165.

²⁹ Poznanski, “aynı madde”, s.664.

Anan'ın hareketinin kesin tarihi konusunda çeşitli görüşler vardır. 760 ve 767 tarihleri üzerinde bir görüş birliği olmasa da başlangıcı, Halife Cafer el-Mansûr döneminde olmuştur.³⁰

1.3. Karailiğin Yayılışı

Anan ben David, Peruşilerin baskısıyla Bağdat'ı terk ederek Kudüs'e gitmiş ve burada bir sinagog yaptırmıştır. Bu sinagogun yönü, Mescid-i Aksâ'ya döndüktü ve Karailerin ilk mabedi idi. Karailer, mabetlerinin de inşasıyla beraber Kudüs'ü merkezleri haline getirmişlerdir³¹.

Bu sırada İslâmiyet'in muhteşem yükselişinden etkilenen Anan, Kudüs'ü kurtarma düşüncesine yönelmiştir³². İlk Karailerde siyon ve siyonizm fikri oldukça kuvvetlidir. Hatta Karailerin içinde kendilerini "Sion'un matemini tutanlar" olarak adlandıran dindar bir grup vardır³³.

Anan'ın salıklarının bir kısmı Mısır, Suriye, Anadolu, İran, Ermenistan, Bizans, ve Kafkasya'ya dağılarak misyonerlik faaliyetlerine başlamışlar ve Karai inancını yaymışlardır. Anan dağınık halde bulunan Talmud karşıtı fikirleri toplayıp bir araya getirmeden önce, Kafkasya ve Ermenistan'daki Yahudiler Talmud'a muhaliftiler. Anan'ın taraftarları dağılma esnasında buralardaki muhaliflerin yanlarına giderek Karailiğin esaslarını anlatmışlardır. Hazarların Yahudiliği kabul edişi de muhakkak bu göçler neticesinde olmuştur. Karailiğin ilk yayılış alanlarının, yani Ermenistan, İran ve Kafkasya'nın Hazar topraklarına yakınlığı da bu fikri kuvvetlendirmektedir³⁴.

Karailerin dağıldıkları belli başlı bölgeleri kısaca inceleyelim.

³⁰ Kutluay, *aynı eser*, s. 263.

³¹ Hikmet Tanyu, *Türklerin Dini Tarihçesi*, İstanbul 1978, s.118.

³² Kuzgun, *aynı eser*, s.167.

³³ Aydın Safa Akay, "Kaybolmakta olan bir Türk halkı: Karaimler", *Kök Sosyal Ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. I, S.2 (Ankara 1999), s.206.

³⁴ Kuzgun, *aynı eser*, s.167-168.

1.3.1.Filistin Karaileri

Anan ben David'in Kudüs'e yerleşmesiyle beraber şehir uzun yıllar boyunca Karailerin ruhani merkezlerinden biri olarak kaldı. Karailik burada büyük gelişmeler gösterdi. XI. yüzyılda Aron b. Yeşua gibi büyük bilginler yetişir³⁵. Yusuf b. Noah ve müridi Yusuf b. Abraham el-Başir, Kudüs'ün Karai bilginleri arasında önemli yere sahiptirler. Karai ilminin Filistin'deki son temsilcisi olan Yeşua b. Yuda'dan sonra Karailik, entelektüel sahada yok olmaya başladı³⁶. XI. yüzyılda Erez'deki edebi ve bilimsel hayat Kudüs'ün, 1071'de Selçuklular tarafından fethi ve 1099 yılında I. Haçlı Seferi ile Haçlılar tarafından ele geçirilmesi üzerine büyük bir kesintiye uğradı. Karailerin çoğu Rabbanilerle birlikte bir sinagoga kapatılarak diri diri yakılmışlardır. Bu olay Kudüs'teki Karai varlığına en büyük darbeyi vurmuştur. Samuel b. David isimli Yahudi seyyah, 1642 yılında Kudüs'te sadece 15 hanede toplam 27 Karainin yaşadığını yazmıştır. Bunun yanında 1749'da Kudüs'te hiç Karai kalmamıştır³⁷. 1912 senesinde Kudüs'te Karailerin nüfusu, beş aile toplam 18 kişi idi³⁸.

1.3.2. Mısır, Suriye ve Fas Karaileri

Haçlıların zulmünden kaçan Karailerin bir kısmı Mısır'a gelmiş ve özellikle de Kahire'de toplanmışlardır. XII. Yüzyılda Mısır cemaati gittikçe kalabalıklaşarak büyük bir cemaat halini almıştır³⁹. Karailer oldukça saygın bir mevki kazanmışlardır⁴⁰.

Anan ben David'in Bağdat'tan ayrılmasıyla bazı taraftarları da Suriye'ye göç etmiştir. Bunların bir kısmı X. yüzyılda Bizans'a yerleşse⁴¹ bile XIV. yüzyılda Şam ve Halep dolaylarında Karailerin mevcudiyetine rastlanır⁴².

³⁵ Nemoy, "aynı madde", s.769.

³⁶ Poznanski, "aynı madde", s.666-667.

³⁷ Nemoy, "aynı madde", s.769; Poznanski, "aynı madde", s.667.

³⁸ Poznanski, "aynı madde", s.667.

³⁹ Kuzgun, *aynı eser*, s.169.

⁴⁰ Poznanski, "aynı madde", s.668.

⁴¹ Mustafa Sinanoğlu, "Karâflik", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s.424.

⁴² Kuzgun, *aynı eser*, s.169.

Haçlı Seferi'nden sonra Mısır'a kaçan Karailerden 3000 kişi kadarı kıyıyı izleyerek Fas'a göç etmişlerdir. Fas'ta X. yüzyılda bilgin Davud el-Fasî ve XV. yüzyılda Samuel Magribî gibi ünlü kişiler yetişmiştir.⁴³

1.3.3. İspanya Karaileri

İspanya'da Karai inancını yayılmasında Yeşua b. Yuda'nın yetiştirdiği öğrencilerin büyük etkisi vardır. Yeşua b. Yuda, Kastilya'dan Kudüs'e gelen et-Taras adında bir Avrupalıya Karailiği öğretmiştir. Taras, vatanı İspanya'ya döndüğünde misyonerlik faaliyetlerine girişerek bu inancı yaymaya çalışmıştır. Onun ölümünden sonra ise bu görevi eşi ve çok sayıdaki taraftarı yerine getirmiştir. Gayretleri sayesinde İspanya'da Karailerin sayısı oldukça artmıştır ama Rabbanilerin tesiriyle zulme maruz bırakılmışlardır. Böylece İspanya'da Karai hareketinin önü kesilmiştir. 1178 tarihinden itibaren Karai nüfusunda büyük azalma olmuştur. Buna rağmen XIII. yüzyıla kadar Kastilya'da Karailerin bulunduğunu gösteren deliller mevcuttur. Ama bundan sonra bölgede Karailerin izlerine rastlanmıyor⁴⁴.

1.3.4. Bizans Karaileri

Irak, Filistin ve Suriye'den IX. ve X. yüzyıllarda yoğun göçlerle gelen Karailerin temellerini attığı Bizans cemaati, yerli Rum unsurlarının da katılımıyla daha da genişler⁴⁵. Karailerin VIII. yüzyılda Bizans'a geldikleri konusunda görüşler de vardır. Ama Zvi Ankory, X. yüzyıldan önce toplu bir Karai göçüne rastlanmadığını ifade eder⁴⁶.

⁴³ Tanyu, *aynı eser*, s.118.

⁴⁴ Poznanski, "aynı madde", s.668.

⁴⁵ Sinanoğlu, "aynı madde", s.425; Simon Şişman, "İstanbul Karayları", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, C. III, (İstanbul 1957), s.98.

⁴⁶ Kuzgun, *aynı eser*, s.170.

1048 yılından önce Bizans topraklarında İstanbul, Kocaeli, Edirne, Antalya, Kıbrıs, Amasya, Selanik, Trabzon, Gangra⁴⁷ ve Odesa'da Karailer mevcuttur⁴⁸. Hazar hakanı Bulan'ın Yahudiliği benimsemesine etki eden İsak Sangarî de Bizanslı bir Karai idi. Sangarî, "Sakaryalı" demek olduğuna göre bu dönemde Sakarya'da bir Karai cemaatinin varlığından söz edebiliriz⁴⁹.

XII. yüzyılda İspanya'dan başlayarak Roma, Yunanistan, İstanbul, Kıbrıs gibi Eski Roma ve Bizans'a ait önemli şehirleri gezmiş ve bu şehirlerin ticari, sosyal ve kültürel durumları hakkında bilgi vermiş olan Tudelalı Benjamin, seyahatnâmesinde İstanbul'da şehir merkezinde hiçbir Yahudinin yaşamadığını, Yahudilerin Haliç'in öbür kıyısında yani Pera'da oturduklarından bahseder⁵⁰. IX. yüzyıldan itibaren şehirdeki Yahudiler Haliç'in güneyinde, Bahçekapı ile Ayasofya arasındaki bölgede otururlardı. XI. yüzyılda imparatorluk yönetimi tarafından Pera'ya yerleştirilmişlerdir⁵¹. Tudelalı Benjamin'in tespitine göre şehirde 2000 Rabbani Yahudisi ve 500 Karai vardır. Bu iki Yahudi cemaati, birbirinden yüksek bir duvarla ayrılmışlardı. Yahudi cemaati içerisinde ipek dokuma ustaları, ticaret erbabı, birçok alim ve bilgin bulunuyordu. Fakat Bizans halkı Yahudilerden nefret eder ve onlara karşı kötü davranırdı. Benjamin seyahatinin devamında Kıbrıs'ta Karai varlığından da söz eder⁵².

Bizans döneminde İstanbul'da, şimdiki Yeni Cami ve Mısır Çarşısı dolaylarında meskun bir Karai cemaati vardı⁵³. Fakat IV. Haçlı Seferi öncesinde ve Yahudi semtinin 1203 tarihinde bir yangında kül olmasından sonra Karailer, İstanbul'dan göç etmeye başlamışlardır⁵⁴.

Bizans topraklarında 30'u Trakya'da, 50'si Anadolu'da olmak üzere 80 Karai cemaat vardı⁵⁵. Macaristan'dan Kabar Türkleri ve Kırımli Karailerin katılımlarıyla Trakya

⁴⁷ Gürcistan'da Karadeniz kıyısında bir şehir.

⁴⁸ *Gös.yer.*

⁴⁹ Şişman, "aynı makale", s.99.

⁵⁰ Tudela'lı Benjamin-Ratisbon'lu Petachia, *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın Avrupa, Asya ve Afrika Gözlemleri*, (Çev.Nuh Arslantaş), İstanbul 2001, s. III, 43.

⁵¹ Naim Güleryüz, *Türk Yahudileri Tarihi*, İstanbul 1993, s.30.

⁵² Tudela'lı Benjamin-Ratisbon'lu Petachia, *aynı eser*, s.43.

⁵³ Karşemsi, Reşit Saffet, *Hazar Türkleri Avrupa Devleti (VI-XII. Asır)*, İstanbul 1934, s.28.

⁵⁴ Dan Shapira, *Avraham Firkowicz In Istanbul*, Ankara 2003, s.1.

⁵⁵ Şişman, "aynı makale", s.99.

cemaati büyük gelişme gösterdi⁵⁶. Belgrad, Selanik, Edirne önemli Karai merkezleri halini aldı.

Zvi Ankory, Bizans Karaileri içerisinde Türk unsurunun varlığını kabul etmeyerek cemaatin temelini Yahudi göçmenler olduğunu ve bunlara az da olsa yerli Rum unsurun katıldığını söyler. Ona göre Kırım cemaati, İstanbul cemaatinin uzantısıdır. İstanbul-Kırım ilişkileri neticesinde Kırım cemaati beslenmiştir. A. Firkowich, Hazar Devleti'nin yıkılmasıyla Hazar Karailerinin Bizans topraklarına göç ettiğini ve Hazar Yahudilerinin Bizans cemaatinin büyük kısmını teşkil ettiğini iddia eder. A. Neubauer ise Bizans'taki Karai bilginlerinin Beghi (Bek), Çelebi gibi soyadları taşıdıklarından yola çıkarak Bizans Karailerinin Kırım menşeli olduğunu ileri sürer⁵⁷.

İstanbul Karai cemaati Rumca konuşur. Bunun nedeni, cemaat bünyesinde Rum unsurların bulunması ve cemaatin Rumca konuşulan bir çevrede yaşıyor olmasıdır⁵⁸. Fakat İstanbul Karailerinin nişan ve düğün adetlerine, yemek isimlerine ve bunun gibi pek çok folklorik özelliğe baktığımızda Türk kökenli olduğunu görürüz⁵⁹.

Karailik, Bizans İmparatorluğu'nda kendisini sağlam temeller üzerine oturtabilmiştir. XI. yüzyılın sonlarında ve XII. yüzyılda Bizans'tan birçok Karai, Yeşua b. Yuda ile çalışmak için Kudüs'e gelmiş ve burada Arapça ile İbranice öğrenmişlerdir. Yeşua'nın öğrencileri, Arapça yazılmış önemli Karai eserlerinin İbranice tercümelerini yapmışlardır. Tobiah b. Moşe, Yakup b. Simeon gibi önemli çevirmenler yetişmiştir. Aynı dönemlerde yaşamış olan Eliya Haddasi, Karailiğin esaslarını anlatan Eshkol ha-Kofer isimli ansiklopedik eserini yazmıştır⁶⁰.

XIV. yüzyılda Kırım'dan İstanbul'a göç eden Aron b. Joseph (Yaşlı Aron), o güne kadar düzensiz olan Karai dini törenlerini bugüne dek geçerliliğini koruyan şekline getirmiştir. "Sefer ha-Mibhar" adlı tefsiri, Karai tefsirleri içinde bir klasik olarak kabul

⁵⁶ Sinanoğlu, "aynı madde", s.425; Kuzgun, *aynı eser*, s.174.

⁵⁷ Kuzgun, "aynı makale", s.172-173.

⁵⁸ Karaşemsi, *aynı eser*, s.28.

⁵⁹ Avramoğlu, Çağatay Bedî, "İstanbul Karai Türklerinde nişan ve düğün adetleri", *Türk Yurdu*, C. XII, S. 294, (Ankara 1961), s.33-34.

⁶⁰ Nemoy, "aynı madde", s. 770; Poznanski, "aynı madde", s.668; Sinanoğlu, "aynı madde", s.425.

edilmiştir. 1300-1369 yılları arasında yaşamış olan tefsirci Aron b. Elijah, Karai kanun ve inanç sistemini anlattığı “Gan Eden”⁶¹ ve “Keter Torah” adını verdiği Tevrat tefsiriyle ün kazanmış bilginlerdendir⁶².

1.3.5. İran, Ermenistan ve Kafkasya Karaileri

Bu bölgeler, Karailiğin ilk filizlendiği yerlerdir. Irak akademisinin baskısından buralara göç eden Talmud’a muhalif Yahudiler, Anan b. David’in mezhebi ortaya çıkarmasıyla daha rahat hareket edebilmişlerdir. Irak’tan yeni göç edenler de mezheptişlerine katılmışlardır⁶³.

Yakub el-Kırkısânî, *Kitabu’l-Envar ve’l-Merakib* isimli eserinde Horosan’da ve dağlarda yaşayan Karai Yahudilerinden bahsetmiştir⁶⁴.

İran Karaileri arasında yetişmiş önemli bilginler vardır. IX. yüzyılda yaşayan ve Karai ismini ilk defa kullanan Benjamin en-Nihâvendî ve Daniel el-Kumisi bunlara örnek gösterilebilir⁶⁵. Bu bölgede bazı Karai mezhepleri ortaya çıkmıştır. Karailer, İran üzerinden Çin ve Mançurya’ya kadar gitmişlerdir. Bir kısmı ise Kırım cemaatine katılmıştır⁶⁶.

1.3.6. Kırım Karaileri

Karailerin, Kırım topraklarına ne zaman geldikleri konusu hâlâ bir muamma ile örtülüdür. VIII. yüzyıldan önce İran, Ermenistan ve Kafkasya bölgesindeki Talmud

⁶¹ Pinto, Baruh B., *What’s Behind A Name*, İstanbul, s.142.

⁶² Nemoy, “aynı madde”, s.771.

⁶³ Kuzgun, *aynı eser*, s.176-177.

⁶⁴ Yakub el-Kırkısânî, *Kitabu’l-Envar ve’l-Merakib*, C. II, Newyork 1940, s.61-68.

⁶⁵ Sinanoğlu, “aynı madde”, s.424.

⁶⁶ Kuzgun, *aynı eser*, s.177.

muhalfi Yahudiler Hazar ülkesine ve Kırım'a gelmiş olabilirler. Tobias b. Moses'in yazdığı mektup, XI. yüzyılda burada Karailerin olduğundan bahsediyor⁶⁷.

VIII. yüzyılda Bizans'a göç etmiş olan Karailer, Bizans imparatorlarının Yahudilere yaptığı baskılar üzerine ülkeyi terk ederek Kırım'a ve sonra da Hazar ülkesine gelmişlerdir. Karailer, Hazar sarayında önemli mevkiler kazanmışlar ve devlet yönetimindeki kişilerin Yahudiliği benimsemesinde etkili olmuşlardır. Bunlardan ilki Hazar hakanı Bulan'dır⁶⁸. Hakan Bulan, İsak Sangarî'den etkilenerek Yahudiliği kabul etmiştir. İsak Sangarî, Bizanslı bir Karai olduğuna göre Hazar hakanı da Yahudiliğin Karai mezhebini benimsemiştir⁶⁹. Karailer, Karadeniz kıyıları, Kafkaslar ve Hazar Denizi'nin kuzeyindeki bölgelerde önemli rol oynamışlardır⁷⁰.

XII. yüzyılda Prag'dan başlayarak Polonya, Kiev, Kırım, Tataristan, Ermeniyeye, İran, Irak, Suriye, Filistin ve Rum memleketini dolaşan Ratisbonlu Yahudi seyyah Petachia, bize Hazar toraklarındaki Karailerle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Petachia, Hazar yurdunda Yahudi olmadığından, sadece Karailerin yaşadığından bahsediyor. Karailer Şabat gününü karanlıkta sabit bir noktada oturarak geçiriyorlar ve yiyeceklerini önceki günden hazırlıyorlardı. Ayrıca duaları da Talmudist Yahudilerinkinden farklıydı. Duaları sadece "Mezmurlar"dan⁷¹ ibaret olan Karailere kendi ibadet tarzlarını anlatan Petachia, Karailerin Talmud'u hiç tanımadığından söz eder⁷².

Karailik, Rusya'nın kuzey taraflarına da yayılmış ve Kuman-Kıpçakların bir bölümü Karai mezhebine intisap etmişlerdir⁷³. Kaliz Türklerinin bir kısmı da Karailiği benimsemişlerdir⁷⁴. XIV. yüzyılda Litvanya dükü Vitold, Kırım'a yaptığı seferlerde Tatarlarla birlikte birçok Karaiyi de ülkesine götürmüştür. Burada Troki, Vilno, Haliç

⁶⁷ Gös.yer.

⁶⁸ Şaban Kuzgun, "Hazar Türklerinin dünü bugünü", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Şaban Kuzgun Armağanı*, S. 5, (Elazığ 2000), s.2.

⁶⁹ Şişman, "aynı makale", s.99.

⁷⁰ Akay, "aynı makale", s.207.

⁷¹ Zebur.

⁷² Tudela'lı Benjamin-Ratisbon'lu Petachia, *aynı eser*, s.93, 96.

⁷³ Kuzgun, *aynı eser*, s.178.

⁷⁴ Laszlo Rasonyi, *Türk Devletinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler*, Ankara 1983, s.3.

ve Luçk şehirlerine yerleşmişlerdir. Böylece Karailik, Doğu Avrupa'ya da yayılmıştır. Litvanya Karaileri, Türk folklorunu muhafaza etmişler ve Tatarca konuşmuşlardır⁷⁵.

1.4. Karailiğin Zayıflaması

X-XII. yüzyıllarda altın çağını yaşayan Karailik, Haçlı Seferlerinden sonra düşüş yaşamış ve cemaatler yok olmaya başlamıştır. Ermenistan, İran, Irak, Suriye, İspanya, Fas,Çin ve Balkanlardaki cemaatler gittikçe azalmış ve buradaki Karailer, Kırım'a göç etmişlerdir. Karailiğin doğuda silinmeye başlamasıyla mezhebin merkezi Kırım ve Doğu Avrupa'ya kaymıştır. Doğuda ise, İstanbul ve Kahire cemaati ayakta kalmayı başaramamıştır⁷⁶.

Karailiğin ilk tohumları İsrailoğulları arasında atılmış fakat misyonerlerin faaliyetleri neticesinde mezhep Hazarlar, Kumanlar⁷⁷, Kalizler⁷⁸, Rus Kazakları⁷⁹ ve Bizans topraklarında Rumlar⁸⁰ arasında yayılmıştır. Fakat gerek Rabbanilerin Karailerle sert mücadelesi gerek mezhebin riayet edilemeyecek kadar ağır hükümleri, Karailiği çöküşe sürüklemiştir.

Karailerin misyonerlik çabaları, Rabbanileri onlarla mücadeleye sevk etmiştir. Mezhebin zayıflamasına büyük etkisi olan ve Karaileri hedef alan ilk Rabbani X. yüzyılda yaşamış olan Saadia Gaon'dur. 23 yaşındayken Anan ve onun düşüncelerine karşı Arapça bir kitap yazan Saadia, kendisini Karailikle savaşmaya adanmıştır. Her iki mezhep arasında ateşli tartışmalar yaşanmıştır⁸¹. Birçok Talmudist bilgine göre, mezhebin ortaya çıkışı Anan ben David ile olmuşsa, çöküşü de Saadia Gaon ile başlamıştır⁸².

⁷⁵ A. Zayançkovski, "Lehistan arazisinde Türk unsurları II", *Türklük*, S. 6, (İstanbul 1939), s.418-420; T. Kowalski, "Lehistan'da Türkler", *Ulus Gazetesi*, 6 Haziran 1935, Ankara, s.3.

⁷⁶ Kuzgun, *aynı eser*, s.179.

⁷⁷ Zajaczkowski, "Hazar kültürü ve varisleri", *Belleten*, (Çev. Çağatay Bedif), C. XXVII, S. 107, (Ankara 1963), s.480.

⁷⁸ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihçesi*, İstanbul 2003, s.230.

⁷⁹ Süreyya Şapşaloğlu, "Kırım Karai Türkleri", *Türk Yılı*, C. I, (İstanbul 1928), s.610.

⁸⁰ Şişman, "aynı makale", s.99.

⁸¹ Nemoy, "aynı madde", s.768.; Poznanski, "aynı madde", s.664.

⁸² Kuzgun, *aynı eser*, s.181.

Leon Nemoy, Karailiğin inişe geçiş sebeplerini mezhebin kendi bünyesinde aramaktadır. Anan, mezhebin esaslarını hazırlarken Rabbani geleneklerinden pek çok kaideyi aynen almış, ayrıca İslâm'dan ve İslâm mezheplerinden etkilenmiştir. Fakat sonunda uygulanabilirliği çok güç ve katı kurallar ortaya çıkarmıştır. Şabat günü çalışma yasağını daha sıkı kurallarla yeniden düzenlemiş, yasak yemeklerin miktarını artırmış, sünnet törenini daha karışık bir hale getirmiştir⁸³. Yılbaşı ve aybaşlarını, Ay'ın gözetlenmesi esasına dayandırmıştı ki havanın çok soğuk ve sürekli bulutlu olduğu Polonya, Rusya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde bunu uygulamak zordur. Bu nedenle Anan'dan sonra gelen Benjamin en-Nihâvendî, Daniel el-Kumisî gibi bilginler, esaslar üzerinde değişiklikler yaparak yumuşatmaya çalışmışlardır. Yine de Karailik, Rabbaniliğe göre daha sıkı bir mezhep olmuştur⁸⁴.

Karailer, zaman zaman hakimiyetleri altında buldukları devletlerin dinini de kabul etmişlerdir. İspanya gibi Hıristiyan ülkelerde, Yahudilere yapılan işkencelerden Karailer de nasibini almış ve birçok Karai zorla Hıristiyanlığa geçiş yapmıştır. Haçlı Seferleri de Karailiğe büyük darbe indirmiştir. Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirilmesiyle Rabbani ve Karai Yahudileri bir sinagogda yakılmışlardır. İslâmiyeti benimseyen Karailer de olmuştur. Karailerin İslâm'a yakınlığının ve esasların birçoğunun İslâm'dan alınmış olmasının bunda büyük tesiri vardır⁸⁵. Ayrıca Rabbani ve Karai, birbirine muhalif bu iki cemaatin arasında özellikle Mısır'da yakınlık başlamış fakat birleştirme çabaları sonuçsuz kalmıştır⁸⁶. Yine de Karailer, Rabbanilerle iyi geçinmiş ve Karai çocukları Talmud eğitimi almaya başlamışlardır. Bu yakınlık bazı Karailerin Rabbaniliğe geçmelerine zemin hazırlamıştır⁸⁷.

Karailerde evlilik kanunları çok katıydı. Uzak veya yakın dereceli herhangi bir kan bağı evliliğe mani oluyordu. Bu durum XI. yüzyılda Karai cemaatinin neredeyse yok olmasına yol açacaktı. Sonraları Yeşua b. Yuda gibi bazı Karai bilginleri tarafından bu

⁸³ Nemoy, "aynı madde", s.765.

⁸⁴ Kuzgun, *aynı eser*, s.181-182.

⁸⁵ Kuzgun, *aynı eser*, s.182-184.

⁸⁶ Kutluay, *aynı eser*, s.270.

⁸⁷ Kuzgun, *aynı eser*, s.183.

kurallar gevşetilmiş olsa bile cemaat içinde nüfusun azalmasında evlilik ile ilgili normların etkisi büyüktür⁸⁸.

Bütün bu sebeplerin haricinde, Rabbanilerin başka ırklardan kimseyi Yahudiliğe kabul etmemesi prensibini Karailer de XX. yüzyıl itibariyle benimsemişlerdir. Bir Karainin, Rabhani cemaatinden bir Yahudi ile evlenmesi yasaklanmıştır. Böyle bir evlilikte doğacak çocuk babaya göre değerlendirilirdi. Eğer baba Karai ise çocukta Karai olarak kabul edilirdi. Baba Karai değilse çocuk Karai sayılmazdı⁸⁹.

1.5. Karai Mezhebinin Esasları

1.5.1 İnanç Esasları

Karai inancının ve hukukunun yegâne kaynağı Tevrat'tır. Tüm dini kurallar, Tevrat'ın birebir anlamı baz alınarak oluşturulmalıdır. Karailik, Rabhani Yahudiliğinin "Şifahî Tevrat" olarak gördüğü Talmud otoritesine karşı çıkmıştır. Karailerin, en önemli özelliği Kitab-ı Mukaddes'e inanmaları ve her türlü sözlü-yazılı yorumu reddetmeleridir. Tevrat'taki : "Size verdiğim buyruklara hiçbir şey eklemeyin, hiçbir şey çıkarmayın. Ama size bildirdiğim Tanrınız Rabbin buyruklarına uyun."⁹⁰ emrine dayanarak Karailer, Tevrat'a ilave yapılmasına ve O'nun tefsirine karşıdırlar. Karai bilginlerine göre, her emrin açık dille ifade edilmesine ve anlaşılmasına rağmen Tevrat'ın tefsirinin yapılması O'nun mükemmel olmadığı anlamına gelir. İbrani dilinin iyi bilinmesi gerekir ki Tevrat tefsirine gerek kalmadan anlaşılabilirsin. Bu nedenle İbrani filolojisi, Karai bilginleri tarafından çok eski dönemlerden beri incelenmeye başlanmış ve hatta İbranice ilk sözlük yapılmıştır. Karailer, Tevrat'ın yorum yapılmaksızın sadece tercüme edilmesine izin vermişlerdir⁹¹. Anan b. David'in "Benim götüşlerime güvenme, Tevrat'ı derinlemesine araştı." sözü, Karaileri Tevrat'ı bireysel olarak değerlendirmeye

⁸⁸ Nemoy, "aynı madde", s.780.

⁸⁹ Kuzgun, *aynı eser*, s.185.

⁹⁰ *Kutsal Kitap*, Yasa'nın Tekrarı, IV, 2, İstanbul 2003.

⁹¹ Zajaczkowski, *aynı eser*, s. 24-25.

itmiştir. Kırkısânî'ye göre bunun sonucunda da dini kurallar üzerinde değişik görüşler ortaya atılmış ve zamanla aynı fikre sahip iki Karaiyi bulmak imkansız hale gelmiştir⁹².

Karailikte , Allah'a ve Musa'ya iman inancın temelini teşkil eder. Her şeyin yaratıcısı Yüce Allah'tır. Allah birdir ve hiçbir şey O'na benzemez. O, ezeli ve ebedidir, her şeye kadirdir. Allah peygamber olarak Musa'yı göndermiş ve O'nu tüm peygamberlerden üstün kılmıştır⁹³. Karailer, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ederler ve Hz.İsa'ya da inanırlar. Karai bilgini Yakub el-Kırkısânî, "Kitabu'l-anvar ve'l-merakib" isimli kitabında Karailerin Hz. İsa'yi "salih kimse" olarak benimsediklerini ifade eder⁹⁴. Karailere göre Hz. İsa, Yahudiliği takviye ve teyit için gönderilmiştir⁹⁵.

Karailerin, Rabbanî Yahudilerinin kabul ettiği on emirden başka Tanrının birliği ve adaleti esaslarına dayanan, kendilerine mahsus on prensipleri vardır⁹⁶. Bunlar Eliya Başyazı ve öğrencisi Kaleb Afendepolo tarafından tespit edilmiştir⁹⁷:

1. Tanrı, göğü, yeri ve melâike-i kirâmdan en aciz bir yaratığa kadar mevcut olan her şeyi hiçten yaratmıştır.
2. Tanrı, ezeli ve ebedidir.
3. Tanrının birliği ve kudreti hiç kimseyle mukayese edilemez, insan aklına sığmaz.
4. Ulu Tanrı, Musa kulunu gönderdi ve O'nun vasıtasıyla buyruğunu tebliğ etti.
5. Gelen sair peygamberler, Ulu Tanrı tarafından ilham ve hidayette mazhar olmuşlardır.
6. Tevrat ve Tûr-i Sina'da Musa'ya verdiği Evâmir-i Aşere (On Emir) asla kaldırılamaz, değiştirilemez ve tamamlanamaz.
7. Tanrı herkesi yaşam tarzı ve davranışlarına göre ödüllendirir veya cezalandırır.
8. Tanrının koruması her varlığın üstündedir.
9. Tanrı, mahşer günü herkesi diriltecektir.

⁹² Nemoy, "aynı madde", s.765.

⁹³ Kuzgun, *aynı eser*, s.194.

⁹⁴ Zajaczkowski, *aynı eser*, s.26.

⁹⁵ Şapşaloğlu, "aynı makale", s.579.

⁹⁶ Çağatay Bedîî İbrahimioğlu, "A. Zajaczkowski, Karaims in Poland history- language- folklore-science", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. XIII, S. 17-18, (İstanbul 1962-1963), s.291.

⁹⁷ Nemoy, "aynı madde", s.777.

10. Tanrı, Davud'un soyundan gönderdiği mesihle dünyayı kurtaracaktır⁹⁸.

Karailer, Tanah⁹⁹ dışında, Mişna ve Gemara bölümlerinden oluşan Talmud'u reddederler. Tevrat ile beraber Nevîm ve Ketuvîm bölümlerini de kabul eden Karailik, bu yönleriyle Sadukîlikten ayrılır. Çünkü Sadukîler sadece Tora'yı tasdik ederler¹⁰⁰. Bundan başka Karailerde ahiret inancının mevcudiyeti, Rabbanilerin iddia ettiği gibi Karai mezhebinin, Sadukîliğin bir devamı olmadığını ispatlar. Karailer ahiret gününe, ölümden sonra dirilmeye, amellerin karşılığının verilmesine, cennet ve cehenneme inanırlar. Fakat Sadukîler bunları tanımazlar¹⁰¹. Ahiret inancının yanında Yakub el-Kırkısânî'nin kitabında bahsettiği, ruhun ölümsüzlüğü ve tenâsüh inancı da Karailer arasında geçerlilik kazanmıştır¹⁰².

Karailer, meleklerle ve Allah'ın peygamberlere melekler aracılığıyla emirlerini gönderdiğine inanırlar. Daniel el-Kumisî gibi bilginler, meleklerin tabiat kuvvetlerinden ibaret olduklarına inanırlar¹⁰³.

Karailer, Davud'un soyundan gelen bir mesih'in tüm Yahudileri kurtaracağına inanırlar. Mesih, Davud'un evine gelerek kutsal mabedi de yenileyecektir. Hatta Karailere göre Kudüs'teki mabet, dünya idarecisinin makamıydı. İlk Karailerde siyonizm fikri oldukça kuvvetlidir. Bir kısım dindar Karai, kendilerini "Siyonun Yaşlıları" olarak adlandırmaktaydı¹⁰⁴.

Karai bilginleri tarafından yapılan çalışmalar neticesinde Karai hukukunun temel özelliklerine XV. yüzyılda Eliya Başyazı dört prensip çerçevesinde son halini vermiştir. Bunlar: 1. Kutsal metnin lafzî anlamı, 2. icmâ', 3. kıyas, 4. insan aklıyla

⁹⁸ Wlodzimierz Zajaczkowski, "Karaylar ve onların folkloru", *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. XVII-XXI, S. 1-2, (Ankara 1979-1983), s.313; Çağatay Bedîf İbrahimioğlu, "Karay Türkleri hakkında bir bibliyografya denemesi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. I, S. 1, (Ankara 1964), s.171; Tanyu, *aynı eser*, s.115.

⁹⁹ Tanah, Tora (Tevrat), Nevîm ve Ketuvîm bölümlerinden oluşur.

¹⁰⁰ İsmail Taşpınar, *Duvarın Öteki Yüzü Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı*, İstanbul 2003, s.187.

¹⁰¹ Kuzgun, *aynı eser*, s.196; Taşpınar, *aynı eser*, s.188-189.

¹⁰² Kutluay, *aynı eser*, s.269.

¹⁰³ Kuzgun, *aynı eser*, s.196.

¹⁰⁴ Kuzgun, *aynı eser*, s. 197.

elde edilen bilgidir¹⁰⁵. Görülüyor ki Karailer, İslâmiyet'ten etkilenmişler ve dini kurallarını oluşturma konusunda İslâm'da çok kullanılan kıyas¹⁰⁶ ve icma' metotlarını almışlardır. Fakat icmâ' yöntemi, İslâmiyet'teki ile farklılıklar gösterir. İslâm hukukunda icmâ', belli bir nesilde hukuki bir mesele üzerinde İslâm alimlerinin ittifakı niteliğindedir. Karai mezhebinde ise, eş-Şafiî tarafından savunulan, "sadece alimlerin değil tüm toplumun ittifakı" görüşüne daha yakındır¹⁰⁷.

Anan ben David'in kitabı "Sefer ha-Mișvot"un günümüze ulaşan kısımlarını değerlendiren Harkavy'ye göre Anan: "Doğrudan doğruya Yahudi geleneğinden kaideler alıp, bunları Talmud'un açıklama metotları ile çerçeveye yeni kanunlar tesisine girişmiştir. Bu kanunlarla pek çok değişiklikler yaptığı doğrudur. Fakat birçok yerde aşırıya kaçması ve dilbilgisinin yetersiz olması yüzünden bazı garip fikirler ortaya atmıştır. Rabbinik hukuk sisteminden bazı esasları keyfince değiştirerek adapte etmiş, teferruatta yine Talmud'tan faydalanmıştır."¹⁰⁸ Harkavy gibi daha birçok araştırmacı, Talmud'a muhalif olduğu halde Anan'ın, Karailiğin kanunlarını hazırlarken O'ndan pek çok esas aldığını iddia eder¹⁰⁹.

1.5.2. İbadet Esasları

Günlük İbadet: Karailerin günlük ibadetleri, Rabbanilerinkiyle farklılıklar gösterir. Karailer, sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa ibadet ederler. İbadet sırasında Zebur'dan dualar okurlar¹¹⁰.

Vakit dualarından başka en çok Şabat günü, bayram¹¹¹ ve oruç¹¹² günlerinde dualar okunur. Karai dualarında, Tanrının övülmesi önemli yer alır. Şarap ve diğer içecekler

¹⁰⁵ Niazi, "aynı makale", s.236.

¹⁰⁶ Zajaczkowski, *aynı eser*, s.26.

¹⁰⁷ Niazi, "aynı makale", s.234.

¹⁰⁸ Kutluay, *aynı eser*, s. 264.

¹⁰⁹ Kuzgun, *aynı eser*, s.199.

¹¹⁰ Nemoy, "aynı madde", s. 780-781.

¹¹¹ Kuzgun, *aynı eser*, s.200.

¹¹² Henryk Jankowski, "Yeni yayımlanan Karay dua kitapları", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.1, (Ankara 1996), s.265.

içilirken, ekmek yenirken ve yemekten sonra rızık vermesi için tanrıya övgülerle dua edilir¹¹³.

Başlangıçta duaları Zebur'dan ibaret olan Karailer, Rabbani dualarının zenginliğinden etkilenmişler ve değişik duaları da okumaya başlamışlardır. Duaların yanı sıra ilahiler de okunmuştur¹¹⁴.

XII. yüzyılda yaşayan ünlü bilgin Aron b. Joseph, o güne kadar düzensiz olan dini törenleri bugüne kadar geçerliliğini koruyan düzenli törenler haline getirmiştir¹¹⁵. Dini törenlere ait bir çok şiir yazmıştır¹¹⁶.

Karailer, dua sırasında açık mavi iplikli zizit denilen saçaklı bir kumaş giyerler. Rabbani Yahudilerinin kutsal saydığı Tefillin¹¹⁷, sembolik olarak kabul edilmiştir¹¹⁸.

Karailerde, Tanrı ile kul arasına kimsenin girmemesi ilkesi hakim olduğundan ruhban sınıfı yoktur.¹¹⁹ Duayı, cemaat başkanı veya cemaatin en bilgili üyesi yönetir. Bazı bilginlere göre duayı yönetecek kişinin bulunamaması, mezhebin çöküşüne sebeptir¹²⁰. Karailer, Tevrat'taki "Çarıklarını çıkar. Çünkü bastığın yer kutsal topraktır."¹²¹ hükmüne istinaden kenesalarına¹²² ayakkabısız girerler. Seccadelerin temizliğine dikkat ederler. İnşa edilen her kenesanın kiblesi, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya doğru çevrilidir. Mabetlerin çevresinde çeşmeler vardır¹²³. İlk Karailer, düşmanlarına yakalanmamak için ibadetlerini mağaralarda yapmışlardır. İşte Karailiğin ilk dönemlerinde yaşanan bu zorlukları temsilen mabetler, bahçe seviyesinin altında toprağa gömülü olarak yapılmış ve etrafı taş duvarla çevrilmiştir¹²⁴.

¹¹³ Gös. yer.

¹¹⁴ Kuzgun, *aynı eser*, s. 200.

¹¹⁵ Nemoy, "aynı madde", s. 770.

¹¹⁶ Poznanski, "aynı madde", s. 668.

¹¹⁷ Tefillin, erkeklerin sabah ibadetlerinde sol pazılarına taktıkları, iki ucunda Tevrat'tan parçaların yer aldığı küçük kutular bulunan, siyah deri kayışa denir (Baki Adam, "Musevilikte inanç, ibadet, dini yaşam ve Yahudiliğin İslâmla ortak yönleri", *Musevilerle 500 Yıl*, Ankara 1992, s. 45).

¹¹⁸ Nemoy, "aynı madde", s. 781.

¹¹⁹ Tanyu, *aynı eser*, s. 123.

¹²⁰ Kuzgun, *aynı eser*, s.200.

¹²¹ *Kutsal Kitap*, Mısırdan Çıkış, 3/ 5, (İstanbul 2003).

¹²² Karailer sinagoglarına kenesa demektirler.

¹²³ Şapşaloğlu, "aynı makale", s.580.

¹²⁴ Kuzgun, *aynı eser*, s.200-201.

Oruç: Karailerin, takvimleri farklı olduğundan bayramları ve oruç günleri Rabbani Yahudilerininkinden farklılıklar gösterir. Karailer, Nisan ayının on üçünden Şivan ayının yirmi üçüne kadar kendilerine farz olan yetmiş günlük orucu tutarlar. Bunun haricinde her ayın yedinci günü, Purim Bayramı'nda iki gün ve Adar ayının on dört ile on beşinci günleri Ester orucu tutarlar¹²⁵.

Zekat: Karailikte, Rabbanilikteki gibi sadece ekin ve hayvandan değil, madenler hariç her şeyden onda bir oranında zekat alınır¹²⁶.

Hac: Kudüs'ü ziyaret etmek ve hatta oraya yerleşmek, siyonizm fikrinin güçlü olduğu Karailerin en büyük özelemlerindendir. Anan b. David'in buraya yerleşmesi ve ilk mabedi inşası, Karailer için ayrıca önem taşır. Bu nedenle Kırım, Doğu Avrupa ve Türkiye'den pek çok Karai hac vazifesini yerine getirmek üzere Kudüs'e doğru yola çıkar¹²⁷.

1.5.3, Diğer Esaslar

Evlilikle İlgili Hükümler: Karailikte evlilik hukuku çok sıkıdır. Anan b. David evlilik üzerine sert kanunlar hazırlamıştır. Anan, eşlerin tek bir beden olduğunu düşünerek, evlilik sonrası edinilen akrabaların da kan bağı ile bağlandıklarını iddia ediyordu. Ebu Hanife'den etkilenecek aldığı kıyas metodunu da kullanarak, evlilik yasaklarını genişletmiştir. "Rikkub" olarak adlandırılan bu düzen, Karailerin birbirleriyle evliliklerine çok engel getirmiştir. Rikkub teorisine ilk olarak Joseph b. Abraham el-Başir ve öğrencisi Yeşua b. Yuda tarafından itiraz edildi ve yeni bir düzenleme getirildi¹²⁸.

Anan b. David, taraftarlarının Rabbani Yahudilerine karışık yok olacağı endişesi ile onlarla evlenmelerini yasaklamıştı¹²⁹. Bu yasak, iki mezhep arasındaki münasebat ile

¹²⁵ Kuzgun, *aynı eser*, s.201; Sinanoğlu, "aynı madde", s. 426.

¹²⁶ Kutluay, *aynı eser*, s. 266; Kuzgun, *aynı eser*, s.201.

¹²⁷ Kuzgun, *aynı eser*, s. 201-202.

¹²⁸ Poznanski, "aynı madde", s. 663; Nemoy, "aynı madde", s. 780.

¹²⁹ Kutluay, *aynı eser*, s. 263.

doğru orantılı olarak sürmüştür. Eğer ilişkiler iyi ise evliliklere izin verilmiş, kötü ise yasak tekrar ortaya çıkmıştır¹³⁰.

Evlilikle ilgili hükümlerde İslâmiyet'e benzerlik de göze çarpar. Örneğin amca veya dayı ile kardeş kızının evlenmesi ve süt kardeşlerin evlenmesi Karai mezhebinde, İslâm'da olduğu gibi şiddetle yasaklanmıştır¹³¹. Şaban Kuzgun Karai evlilik hukukuna dair şu bilgileri bize aktarmaktadır: "Karailikte ölen bir kimsenin karısı ile kardeşi evlenemez, bu yasak nişanlılığa dahi teşmil edilmiştir. Yani bir kimse bir kadınla nişanlı iken ölse kendi kardeşi o nişanlı ile evlenemez. Yine Karailikte ölen bir kadının malından kocası miras alamaz. Karailikte evlenme-boşanma merasimleri için basit birtakım İbranice duaların okunması emredilmiştir.....Karai hukukunda çok evlilik yasaklanmamıştır. Ancak İslâm ülkelerindeki Karailer arasında çok evlilik, çok az görülmüyordu. Bugün Batıdaki Karailer arasında çok evlilik, buldukları ülkelerin hukukunun çok evliliği yasaklaması yüzünden hemen hemen hiç görülmemektedir"¹³².

Karai mezhebinde, boşanmada erkek ve kadın eşit söz hakkına sahiptir. İstanbul Karailerinde, boşanma sık rastlanmayan bir durumdur ve cemaat üyeleri tarafından ayıp karşılanır¹³³.

Sünnet ve Temizlik ile İlgili Hükümler: Anan b. David tarafından daha karışık bir hale sokulan sünnet töreni, bazı Rabbanî kurallarını reddeder¹³⁴. Sünnet, çocuk doğduktan sonra sekiz gün zarfında bir Yahudi tarafından yapılmalıdır. Sünneti yapan kişi ve sünnet aleti kutsanmalıdır¹³⁵. Karailer, sünnet sırasında kan akmasına izin vermezler¹³⁶.

Karailer, ibadet öncesi temizlik konusunda Rabbanilerden çok daha dikkatlidirler. Kenesaya, Tevrat'taki "Çarıklarını çıkar. Çünkü bastığın yer kutsal topraktır."¹³⁷ emrine

¹³⁰ Kuzgun, *aynı eser*, s. 202.

¹³¹ Zajaczkowski, *aynı eser*, s.26.

¹³² Kuzgun, *aynı eser*, s.203.

¹³³ Avramoğlu, "aynı makale", s.34.

¹³⁴ Nemoy, "aynı madde", s. 765, 780.

¹³⁵ Kuzgun, *aynı eser*, s. 207.

¹³⁶ Avram Galante, *Histoire Des Juifs Turquie*, C. II, İstanbul 1961, s.192.

¹³⁷ *Kutsal Kitap*, Mısırdan Çıkış, 3/ 5.

dayanılarak ayakkabısız girilir¹³⁸. Şarap içen kişi ibadethaneye giremez. Kenesaya girileceği veya Tanah okunacağı zaman iki el ve ayak yıkanır, su ve su kabı kutsal sayılır¹³⁹. Karai mabetlerinin çevresinde çeşmelerin oluşu da temizliğe ne kadar önemli verdiklerini gösterir¹⁴⁰.

- Beslenme İle İlgili Hükümler: Karailerde etin süt ve tereyağı ile bir arada tüketilmesi yasaktır. Sadece Tevrat'ta adı geçen hayvanların yenmesine müsaade edilir. Ayrıca hayvanların kesimi, Rabbanilerin adetlerinden farklıdır. Bu nedenle Rabbani usûllerine göre kesilmiş hayvanı yemesi de yasaklanmıştır¹⁴¹. Zaten Karailer, kendilerinden olmayan kimselerin hazırladıkları yiyecekleri yemezler. Karailikte, tavuk¹⁴² dahil bütün kuşların eti, geyik eti, balık eti ve çekirgenin yenmesine müsaade yoktur¹⁴³. Anan b. David, Kudüs'ün dışındaki Karailere et yemeklerini yasaklamıştır¹⁴⁴.

Mazzah ismi verilen mayasız ekmek, arpa unundan yapılmalı ve kömürde pişirilmelidir. Eğer buğday unundan yapılır ve yenirse, mayalı ekmek yemiş gibi günah işlemiş olunur¹⁴⁵. Yemeklerden sonra, şarap ve başka içecekler içtikten sonra rızk verilmesi için dualar edilir¹⁴⁶.

1.6. Karailer ile Rabbaniler Arasındaki Farklar

İki mezhep arasında başta inanç esasları olmak üzere pek çok fark bulunuyor. Bu değişik yönleri aşağıdaki gibi tespit edebiliriz:

1. Karailere göre Yahudi hukukunun temel kaynağı Tevrat'tır. Tevrat'ın tefsiri yapılmadan tercüme edilebilir. Rabbani Yahudileri ise hahamların yorumlarından oluşan Talmud'u hukukun temel kaynağı olarak görür.

¹³⁸ Şapşaloğlu, "aynı makale", s. 580.

¹³⁹ Kutluay, *aynı eser*, s.266.

¹⁴⁰ Şapşaloğlu, "aynı makale", s.580.

¹⁴¹ Nemoy, "aynı madde", s. 780.

¹⁴² Nemoy, "aynı madde", s. 766.

¹⁴³ Kuzgun, *aynı eser*, s. 203.

¹⁴⁴ Poznanski, "aynı madde", s. 663.

¹⁴⁵ Kuzgun, *aynı eser*, s. 204.

¹⁴⁶ Jankowski, "aynı makale", s.265.

2. Karailer, dini meselelerin halledilmesinde kıyas ve icmâ' metotlarını kullanır ki Rabbaniler bunları kabul etmez.
3. Rabbaniler Hz. Muhammed ve Hz. İsa'yı peygamber olarak tanımazken, Karailer bu iki peygamberi, Yahudiliği takviye ve teyid için gönderilen salih kimseler olarak tanırlar.
4. Karailerde ruhban sınıfı yoktur. Rabbanilikte ise hayatın her safhasında etkisi hissedilebilen bir ruhban sınıfı mevcuttur.
5. Karailerin takvim sistemi Rabbanilerden farklı olduğu için yılbaşı, bayram günleri ve kutsal günlerin kutlanış tarihlerinde değişiklikler vardır.
6. Rabbanilerde zekat ziraî mahsul ve hayvandan verilir. Karailer madenler hariç her türlü malın zekatını veriler.
7. Karailerin oruç günleri ve süreleri değişiklik gösterir. 70 günlük orucun haricince her ayın yedisinde, Purim Bayramı'nda ve Adar ayında ikişer gün oruç tutarlar.
8. Karailerin evlenme törenleri Rabbanilerden farklı olduğu gibi, Karailerde evlilik hukuku da daha sıkıdır.
9. Yeme-içme yasakları ve sünnet töreni Karailerde daha sıkı hükümlerle belirlenmiştir.
10. Karailerin mabetlerinin mihrabı Mescid-i Aksa'ya, Rabbanilerin ki ise doğuya dönüktür.
11. Karailerde ölülerin gömülüş yönü de Mescid-i Aksa'ya doğrudur.
12. Rabbaniler ibadetlerini İbranice yaparlar. Karailer, milli dil ile ibadet edebilirler.
13. Karailerin duaları Zebur'dan ibarettir. Rabbanilerin duaları ise farklıdır.
14. Rabbaniler ibadethanelerine ayakkabı ile girerlerken, Karailer ayakkabılarını çıkarırlar¹⁴⁷.

¹⁴⁷ Şapşaloğlu, "aynı makale", s.582; Tanyu, *aynı eser*, s.116; Kuzgun, *aynı eser*, s.207-209.

2. HAZARLAR

2.1. Hazar İsmi ve Anlamı

Arapça'da el-Hazar ; İbranice'de Kozar, Hazar; Latince'de Gazari, Chazari; Grekçe'de Khazaroi; Rusça'da Kozar; Gürcüce'de Hazari; Çince'de Tukiü-ho-sa (Türk-Kazar)¹⁴⁸, Ko-sa, Ka-sat şeklinde telaffuzları bulunan ismin anlamı konusunda iki görüş vardır. Kelime bir görüşe göre; "Gez" manasına gelen "Kaz" kökünden türemiştir. Kaz-ar, gezer anlamına geldiğinden Hazar kelimesi gezer demek olup göçebe manasını ifade eder¹⁴⁹. Diğer görüşe göre kelime küçük ve çekik gözlü anlamındadır. Fakat, Hazar kelimesinin göçebe ve serbest dolaşan anlamına gelmesi akla daha mantıklı gelmektedir¹⁵⁰.

Bu görüşlerin dışında Hazar isminin bir şahsın ismiyken bir kabileye ad olarak verilmiş olması da mümkündür. Nitekim insanlığın türeyişi ile ilgili bilgiler veren eserler , Nuh' un oğlu Yasef' in Hazar adında bir çocuğunun olduğundan bahseder. IX. yy. Arap tarihçisi Yakubi, Hazarların soyunu Yasef'e dayandırmıştır¹⁵¹. Hazar hakanı Yusuf'un , Endülüs Devleti'nin Yahudi veziri Hasdai'ye yazdığı mektupta da soylarına ilişkin anlatımlar bulunmaktadır¹⁵².

2.2. Hazarların Menşei

Hazarların menşei ile ilgili olarak başlıca iki nazariye vardır. İbni Miskaveyh, Taberi, Mesudî, İbni Haldun, Karamanî, Kazvînî, gibi Arap tarihçileri ile Rosenthal, Millman , Dunlop , Koestler gibi Yahudi tarihçiler Hazarları Türk olarak kabul ederler¹⁵³. Dvornik , Hazar-Bizans ilişkileri konusunda ki çalışmasında Hazarları, Türk

¹⁴⁸ Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1971, s. 114.

¹⁴⁹ Arthur Koestler, *On Üçüncü Kabile*, Çev. Belkıs Çorakçı, İstanbul, 21.

¹⁵⁰ Kuzgun, *aynı eser*, s. 15.

¹⁵¹ Koestler, *aynı eser*, s. 21.

¹⁵² Kuzgun, *aynı eser*, s. 16.

¹⁵³ Kuzgun, *aynı eser*, s. 17.

kökenli göçebe bir topluluk olarak görür. Fransız Rene Grousset de Hazarları bir Türk topluluğu olarak tanımlar¹⁵⁴.

Türk tarihçileri ise Hazarların Türklüğü konusunda hemfikir olmalarına rağmen hangi Türk boyuna ait oldukları konusunda ayrı görüşlere sahiptirler. Togan ve Afet İnan sülalenin kökünü Göktürlere dayandırmıştır. İ. Kafesoğlu , H. N . Orkun gibi tarihçiler Mesudî'nin ifadelerine dayanarak Sabirlerin uzantısı olarak görmüşlerdir¹⁵⁵. A.N.Kurat ise onların Hun hakanlığına bağlı olduklarını ve Suvarlara (Sabirler) yakın bulduklarını vurgulamıştır¹⁵⁶.

Hazarların Türk olmadığını savunan görüşler de vardır. İbnu'l-Esir'in "H. 514 yılında Gürcüler İslam ülkelerine saldırdı ki onlar Hazarlardır." ifadesine istinaden, Hazarları Gürcü olarak tanımlayan tarihçiler bulunmaktadır. Miller ve Artamanov, Hazarları Alan ve Asların halefleri olarak görürler. Arap tarihçisi Dimeşkî ise Hazarları Ermeni olarak kabul etmiştir¹⁵⁷.

Hazarları, her ne kadar aksini iddia eden görüşler olsa da Türk olarak kabul edenler ağırlıktadır. Hazar Devleti'nin çekirdeğini Türkler oluşturmuştur ki bunun en büyük delili de Hazar kağanı Yusuf'un , vezir Hasdai ye yazdığı mektupta soy kütüğünü anlattığı ifadelerde gizlidir: "Atalardan kalma soy kütüğümüze göre Togarma'nın 10 oğlu vardı. Bunların soylarından Uygur, Dursu, Avar, Hun, Basili, Tarniak, Hazar, Zagora, Bulgar ve Sabirler gelmektedir. Biz yedinci oğul Hazar'ın soyundan geliyoruz". Adı geçen Togarma, Türklerin babası olduğuna göre Hazarları Türk olarak kabul etmek gerekir¹⁵⁸.

Hazarların sosyal hayatı da Türk yaşam tarzına uygun özellikler gösterir. Ayrıca Hazar kağanlarının isimlerinin öz Türkçe isimler oluşu bizi yine aynı sonuca götürür.

¹⁵⁴ Zayaczkowski, *aynı eser*, s.

¹⁵⁵ Kuzgun, *aynı eser*, s. 18.

¹⁵⁶ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 30.

¹⁵⁷ Kuzgun, *aynı eser*, s. 19-20.

¹⁵⁸ Kuzgun, *aynı eser*, s. 21.

Hazarların Türklüğünü kabul ettikten sonra hangi Türk boyuna ait olduklarını tespit etmek güçtür. Fakat onların çok eski dönemlerden beri var olduklarını söyleyebiliriz¹⁵⁹.

2.3. Hazarların Siyasi Tarihi

VII. ve X. asırlarda Kafkasya, Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinde çok geniş bir sahada siyasi iktidarı elinde tutabilen Hazar Devleti, Türk tarihinin yanı sıra Doğu Avrupa tarihinde de önemli rol oynamış bir devlettir¹⁶⁰.

Orta Asya'dan çıkarak Hazar Denizi kıyılarına yerleşmiş olan Hazarların bölgeye hangi tarihte geldiklerine dair kesin bir bilgi yoktur. Gürcü kaynaklar, İsa öncesi dönemlerde Hazarların Gürcü kralı ile savaştığını anlatmıştır. Ermeni kaynaklara göre ise, M.S. II. yüzyılda Ermenilerle savaşmışlardır. III. Yüzyıldan sonra da Bizans ve Sasani imparatorluklarına karşı savaşmışlardır¹⁶¹.

Hazarların güçlü akınları, zamanın en kuvvetli imparatorluğu olan Sasanilerin Hazarlara karşı savunma politikası izlemeye sevk etmiştir. I. Anuşirvan, VI. yüzyılda Hazarlardan korunmak üzere Hazar Denizi'nin kıyısındaki Derbend'i surlarla çevirmiştir. İran'dan kuzey ve doğu Avrupa'ya geçişte önemli olan bu surlara Müslüman coğrafyacılar tarafından "Bâb el-Ebvâb" (kapıların kapısı) denilmiştir¹⁶².

Hazarlar, 558 yılında Göktürk Devleti'ne bağlı olarak ve onun batı kolunu teşkil edecek şekilde devletlerini kurmuşlardır¹⁶³. 586 senesi itibariyle bölgenin diğer güçlü imparatorluğu Bizans ile iyi ilişkiler tesis eden Hazarlar, İran'a karşı Bizans ile ittifak yaparak bu iki imparatorluk mücadelesi içinde önemli bir yere sahip olmuşlardır¹⁶⁴. Bizans imparatoru Heraklius, 627 yılında Hazar kağanıyla askeri nitelikte bir antlaşma imzalamıştır. İran'a karşı büyük bir sefere hazırlanan imparator, Hazarlardan 40.000

¹⁵⁹ Şaban Kuzgun, "Hazarlar ve Karaylar", *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II*, S. 3-16, (1997), s. 1174.

¹⁶⁰ Tanyu, *aynı eser*, s. 90.

¹⁶¹ Kuzgun, "Hazarlar", s. 1174.

¹⁶² Zajaczkowski, *aynı eser*, s. 14.

¹⁶³ Z. Velidi Togan, "Hazarlar", *İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1988, s.398.

¹⁶⁴ Akay, "aynı makale", s.206.

askerlik bir yardım olarak Sasanileri ağır hezimete uğratmıştır. Bundan sonra da Sasaniler toparlanamamışlar ve Araplar tarafından tarih sahnesinden silinmişlerdir¹⁶⁵.

Bir yanda Sasani İmparatorluğu yıkılırken diğer yanda Göktürk Devleti son bulmuş ve Hazarlar müstakil bir devlet olarak ortaya çıkmışlardır. Bundan sonra siyasi ve askeri nüfuz alanlarını genişletmeye başlamışlardır. Karadeniz'in kuzeyi, Kuban, Kırım ve Kafkasların Karadeniz sahillerini ele geçiren¹⁶⁶ Hazarlar, Bulgar ve Slavları hakimiyetleri altına almışlardır¹⁶⁷.

VII. yüzyılda Araplarla Hazarlar arasında karşılıklı mücadeleler başlamış ve kimi zaman Araplar kimi zaman Hazarlar savaşımlardan mağlup ayrılmışlardır. Halife Osman idaresindeki Araplar, kuzeye doğru yönelerek Derbend'e girmeyi amaçlamışlardır. Bu savaşın sonucunda Hazarların en önemli şehri Semender tahrip edilmiş ve böylece kağanlığın siyasi merkezi kuzeye doğru kayarak İtil şehri yeni başkent olmuştur. Bir asırı aşkın süre Arap-Hazar mücadelesi devam etmiştir. Arapların son akını, Harun Reşid döneminde 799 yılındadır. Bundan sonra her iki tarafın yorgunluğu savaşların sonunu getirmiş ve barışçı bir politikanın takip edildiği yeni bir döneme girilmiştir. Hazar-Arap mücadelesi Avrupa tarihi açısından da önem taşımaktadır. Hazarlar, Arap devletinin Avrupa için oluşturduğu tehlikeye karşı bir kalkan görevi görmüştür ve Doğu Avrupa'nın Müslümanlar tarafından alınmasına mani olmuştur¹⁶⁸. Dunlop, Hazarların Avrupa tarihi için önemini şöyle ifade etmiştir¹⁶⁹: "Hazar ülkesi Arapların doğal ilerleme yolu üzerinde bulunmaktaydı. Muhammed'in ölümünden birkaç yıl sonra halifelik orduları iki imparatorluğun kalıntıları üzerinden her şeyi önlerine katarak kuzeye doğru ilerlemiş ve doğal bir engel olan Kafkas Dağları'na varmıştı. Bu engel aşıldığında Doğu Avrupa topraklarının yolu açık demektir...O güne kadar peş peşe zaferler kazanan Müslümanlar, Hazar kuvvetleri tarafından karşılanmış ve durdurulmuştur...Eğer Kafkasların kuzeyinde Hazarlar bulunmasaydı, Avrupa uygarlığının doğudaki temsilcisi olan Bizans, Araplar tarafından silinip süpürülecek,

¹⁶⁵ Koestler, *aynı eser*, 25-28.

¹⁶⁶ Kurat, *aynı eser*, s. 32.

¹⁶⁷ Kuzgun, "Hazarlar", s. 1715.

¹⁶⁸ Zajaczkowski, *aynı eser*, s. 14-15.

¹⁶⁹ Koestler, *aynı eser*, s. 10-11.

bugün okuduğumuz Hıristiyanlık ve Müslümanlık tarihi de çok daha değişik bir tarih olacaktır”.

Hazarların süratle gelişme gösterdikleri dönemlerde Bizans ile ilişkiler her geçen gün sıklaşmıştır. Ayrıca ortak düşman Araplar, iki devleti birbirine yaklaştıran nedenlerden biri olmuştur. Karşılıklı ilişkiler akrabalık bağlarının tesisiyle daha da pekişmiştir. İmparator Justinianos Hazar ülkesinde sürgündeyken kağanın kız kardeşiyle evlenmiş ve Hazar prensesi “Teodora” ismini alarak imparatoriçe olmuştur¹⁷⁰. Bundan başka, V. Konstantin ve Hazar kağanının kızı İren’in evlenmesiyle iki devlet arasında Araplara karşı bir ittifak oluşturulmuştur. Bu evlilikten doğan IV. Leon, “Hazar Leon” olarak tanınmıştır¹⁷¹. Hazarlar, yüzyıllarca kuzeyden gelebilecek Bulgar, Macar, Peçenek, Viking ve Rus saldırılarına karşı Bizans’ı korumuştur.

VIII.-IX.yüzyıllarda Kama ve İdil boyundaki birçok kavmi, İdil Bulgarlarını, Fin kavimlerini, Burtasları ve türlü Slav boylarını hakimiyetleri altına alan Hazarlar, Doğu Avrupa’nın en kuvvetli gücü haline gelmişlerdir¹⁷². Hazar Devleti’nin en kudretli döneminde, Doğu Avrupa’nın kuzeyinde ortaya yepyeni bir devlet, Kiev Rus Knezliği ortaya çıkmıştır. Bu Knezlik siyasi ve ticari alanda süratle ilerleme kaydetmiş ve Hazarları sıkıntıya sokmuştur. 965 yılında Rus hükümdarı Sviatoslav tarafından en büyük darbeyi yemiş olan Hazar Devleti bu tarihlerden sonra çöküş dönemi içerisine girmiştir¹⁷³. İç düzenin sarsılması, dış tehlikelerin artışı ve ekonomik düzenin bozulması devletin düşüşünü hazırlayan sebepler olmuştur¹⁷⁴. Hazar Devleti, 1030 yılına değin mevcudiyetini sürdürmüş, fakat çeşitli Türk boylarının akınları sonucunda tamamen yok olmuştur. Bundan sonra Hazarlar, yerlerini Kumanlara bırakmışlar ve Hazar bakiyesi bir topluluk olarak varlıklarını XV. yüzyıla kadar sürdürebilmişlerdir¹⁷⁵.

¹⁷⁰ Zajaczkowski, *aynı eser*, s. 15.

¹⁷¹ Tanyu, *aynı eser*, s. 102; Koestler, *aynı eser*, s. 11; Zajaczkowski, *aynı eser*, s. 15.

¹⁷² Kurat, *aynı eser*, s. 32.

¹⁷³ Zajaczkowski, *aynı eser*, s. 15.

¹⁷⁴ Kurat, *aynı eser*, s. 41.

¹⁷⁵ Kuzgun, “Hazarlar”, s. 1715.

2.4. Hazarlarda Din

Hazarlar, izlediği politika ve tabiiyetinde bulunan kavimlere karşı tavrı sayesinde, Karadeniz'in kuzeyinde Kırım'dan Ural nehrine kadar geniş bir alanda yüzyıllar boyunca, devletlerinin varlığını barış ve huzur ortamı içerisinde devam ettirebilmişlerdir. Hazar Devleti aynı zamanda, bünyesindeki farklı dinlere gösterdiği müsamaha ile örneğine az rastlanır bir devlet olmuştur¹⁷⁶.

Hazar ülkesinde Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Yahudilik yanında eski Türk dini mensupları yan yana yaşayabilmışlerdir. Kimse inancından ötürü baskı görmemiş ve özgürce dinini yaşayabilmiştir. Arap coğrafyacısı İbn Rusta, Hazar hakanına bağlı Dağıstanlı bir prensen bahsederek onun Hıristiyanlık, Musevilik ve Yahudiliğin ahkâmına göre hareket ettiğini anlatmıştır. Prens, cuma, cumartesi ve pazar günleri ibadet ederek dini görevlerini yerine getirmiştir¹⁷⁷. Mes'ûdî de Hazar Devleti'nde dini toleransa dair şunları nakleder: "Hazarların başşehirinde yedi kadı bulunması adettir. Bu yedi kadıdan ikisi Müslümanlara, ikisi Tevrat'la hükmedip Hazarlara, ikisi İncil'le hükmedip Hıristiyanlara, biri cahiliyyet ahkâmıyla hükmedip Slavlara, Ruslara ve oradaki diğer putperestlere aittir"¹⁷⁸.

Hazarlar, evvel dönemlerde, eski Türk dini olan Gök Tanrı inancındaydılar. Orta Asya'dan Hazar Denizi kıyılarına yerleştiklerinde bu dine bağlı kalmaya bir müddet daha devam etmişlerdir. Fakat milletler arası ilişkiler, üç semavî dinin Hazar ülkesinde faaliyet göstermesine neden olmuştur. Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudilik zamanla Hazar ülkesinde yaygınlık kazanmıştır. Fakat her üç dine de eski Türk dininden bazı adetler ve inanışlar girmiştir¹⁷⁹. Abbasi Devleti, Hazarları İslâmiyet'e çekmek istemiş ve bunu daha ziyade savaşarak yapmak yoluna gitmiştir. Araplar amaçlarına ulaşmışlar ve Hazar ülkesinde nüfusun büyük bir kısmının İslâmiyet'i kabulünü sağlamışlardır. Ne

¹⁷⁶ A. Zajaczkowski, "Hazar kültürü ve varisleri", Çev. Çağatay Bedîf, *Belleten*, C. XXVII, S. 107, (Ankara 1963), s. 478.

¹⁷⁷ A. Zajaczkowski, "aynı makale", s.479.

¹⁷⁸ Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara 1985, s. 46.

¹⁷⁹ Kuzgun, *aynı eser*, s. 84.

var ki Araplar, Hazar toplumu üzerinde gösterdikleri bu başarıyı hakanın sarayında yakalayamamışlar ve yönetici sınıfa İslâmiyet'i kabul ettirememişlerdir¹⁸⁰.

Hazarlar içinde Hıristiyanlık da erken dönemlerde yayılmıştır. Hıristiyanlığın ülkede yayılmasında en önemli sebep tabii ki Bizans devleti ile tesis edilen siyasi ve ekonomik münasebetlerdir. Hazar prensesi Çiçek, Bizans sarayına gelin gittikten sonra Hıristiyanlığı kabul etmiş, bu da Hazar ülkesinde Hıristiyanlığa ilgi duyulmasına sebep olmuştur¹⁸¹. Bizans piskoposları Hazar ülkesinde hummalı bir şekilde misyonerlik faaliyetine girişmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda, Aziz Konstantin (Kiril)'i 860-61'de Hazar başkenti İtil'e gönderilmiştir¹⁸².

Son Hazar hakanı, Bizans'tan yardım alabilmek için Hıristiyanlığı devletin resmi dini olarak ilan etmiş, buna rağmen Bizans'tan yardım alamamıştır. Hazar Devleti'nde yoğun bir Hıristiyan nüfus mevcuttur. Ancak devletin yıkılışından sonra, Hıristiyan Hazar topluluğu Rus kavmi içerisinde eriyerek yok olmuştur¹⁸³.

Hazarlarda Yahudilik, Müslümanlık ve Hıristiyanlık gibi daha geniş kitleler arasında yayılmış bir din olmasa da Hazar hakanı ve yönetici sınıf tarafından benimsendiği için devletin resmi dini olarak kabul edilmiştir. Hazarların Yahudiliği kabul edişini ve bunun altında yatan sebepleri daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

2.4.1. Hazarların Yahudiliği Meselesi

Hazar Devleti'nde hakan ve üst tabakanın Yahudiliği kabul ediş hadisesi oldukça dikkat çekicidir. Başka ırk ve dinlerden kimseyi kendi bünyesine kabul etmeyen Yahudiliğin bir Türk devleti tarafından kabulü tüm dünyayı şaşırtan bir olay olmuştur. Bu mesele Türk tarihçilerinin yanı sıra Yahudi tarihçiler tarafından da araştırılmış ve birçok görüş öne sürülmüştür¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Kuzgun, "Hazarlar", s. 1716.

¹⁸¹ Kuzgun, *aynı eser*, s. 91.

¹⁸² Kurat, *aynı eser*, s. 36; Rasony, *aynı eser*, s. 116.

¹⁸³ Kuzgun, *aynı eser*, s. 92.

¹⁸⁴ Kurat, *aynı eser*, s. 36.

Hazarların Yahudiliğe geçiş tarihi açıkça tespit edilememiştir. Bu olayın bir yandan 740 yılında vuku bulduğunu iddia edenler varken, diğer yandan 761'de veya 786-809 tarihleri arasında Yahudiliğe geçildiğini ileri sürenler olmuştur. Hatta, Anan b. David'in Hazarlar arasında Karailiği benimsetmeye çalıştığını söyleyenler de vardır¹⁸⁵. İslâm müellifleri ise Harun Reşid'in halifeliği döneminde Hazarların bu dini kabul ettiği konusunda mutabıktırlar¹⁸⁶.

Bizans yönetimi altındaki Yahudiler, türlü baskı ve işkencelere maruz kaldıklarından kitleler halinde ülkeyi terk etmeye başlamışlardır. Bir kısım Yahudi din adamı önce Kırım'a, sonra Hazar ülkesine giderek Hazar hoşgörüsüne sığınmışlardır. Bu sırada Hazar sarayına da nüfuz eden Yahudiler, hakan ve yakın çevresine tesir ederek Yahudi dininin kabulünü sağlamışlardır¹⁸⁷. Din değiştirerek Yahudi olan ilk Hazar hakanı Bulan Han olmuştur. Bulan Han'ın Yahudiliği kabul etmesine sebep olan kişi, Bizans'tan göç ederek Hazar ülkesine sığınmış Yahudilerden birisi olan İsak Sangari'dir. İsak Sangari, isminden de anlaşıldığı gibi, o dönemde kuvvetli bir Karai nüfusuna sahip olan "Sangar" yani Sakarya şehrinden gelmiştir¹⁸⁸. İsak Sangari bir Karai olduğuna göre, Bulan Han'ın tanıştığı ve kabul ettiği Yahudilik de Karai Yahudiliği idi¹⁸⁹. Hazar ülkesinde sıkı bir misyonerlik faaliyetine girişen Karailik, Hazarlardan başka Kaliz¹⁹⁰, Kuman-Kıpçak gibi Türk kavimleri arasında da kendisine taraftar bulabilmiştir¹⁹¹.

XII. yüzyıl Yahudi seyyahlarından Ratisbonlu Petachia, Bağdat'ta Hazar hakanının elçisiyle karşılaşmış ve hakanın Yahudi oluşuyla ilgili duyduklarını seyahatnâmesinde şöyle nakletmiştir: "Hazar krallardan yedisinin rüyasına bir melek girmiş. Melek onlara eski şeriatlarını bırakıp Avram oğlu Musa'nın dinine girmelerini emretmiş. Eğer kabul etmezlerse memleketlerini altüst edeceği tehdidinde bulunmuş. Ancak onlar tehdidine

¹⁸⁵ Tanyu, *aynı eser*, s. 103.

¹⁸⁶ Zajaczkowski, "aynı makale", s. 479.

¹⁸⁷ Kurat, *aynı eser*, 36.

¹⁸⁸ S. Szyszman, "Le roi Bulan et le probleme de la conversion des Khazars", *Actes du X. Congres International d'Etudes Byzantines (X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri)*, İstanbul 1957, s. 249-250.

¹⁸⁹ Karasemsi, *aynı eser*, s. 18.

¹⁹⁰ Rasony, *aynı eser*, s. 116.

¹⁹¹ Zajaczkowski, "aynı makale", s. 480.

kulak asmayıp işi ağırdan alınca melek memleketlerini harap etmeye başlamış. Bunun üzerine Hazar kralları halklarıyla beraber toptan Yahudi dinine girmişler”¹⁹².

Karailiğin Hazar sarayında kabulünden iki nesil sonra da Talmudist Yahudilik ülkede yerleşmeye başlamıştır¹⁹³. Petachia, Hazar elçisinin Bağdat’taki akademi başkanından kendilerine Tevrat ve Talmud öğretmek üzere bilgili öğrenciler göndermesini istediğini aktarır. Demek oluyor ki Hazar ülkesinde Tevratî Yahudi Karailerin yanında Talmudist Yahudiler de mevcuttu¹⁹⁴.

Hazar hakanı ve üst tabakasının Yahudiliği kabul edişi ardında yatan sebeplere ilişkin görüşler de çeşitlilik göstermektedir. Zajaczkowski, Hazarların tek Tanrı’ya inanmalarının semavî bir dini kabul etmelerini kolaylaştırdığını ifade etmiştir¹⁹⁵. Hazar sarayı, komşuları olan Bizans ve Abbasilerin siyasi, kültürel ve sosyal açıdan tesirleri altında kalıp yok olmamak için Hıristiyanlık ve Müslümanlığa itibar etmemiş, böylece Yahudiliği seçmiştir¹⁹⁶.

Yahudilik her ne kadar saray ileri gelenleri tarafından benimsenmiş olsa da geniş kitleler arasında salık bulamamış ve Hıristiyanlık veya Müslümanlık gibi halk arasında yaygınlık kazanamamıştır. Müslümanlar ülkede en kalabalık dini cemaati oluştururken Yahudiler, Bizans’tan yüzyıllar boyunca Yahudi göçü devam etmesine rağmen en düşük nüfusa sahip grubu meydana getirmişlerdir¹⁹⁷.

İslam kaynaklarında Hazarların Yahudiliği ile ilgili pek çok bilgiye rastlıyoruz. İbn Rusta, Hazar hakanı ve büyüklerinin Yahudi olduklarını, halkın ise “Türklerin dinine benzer bir din”e inandıklarını söylemiştir¹⁹⁸. Mes’ûdî de Hazar hükümdarının halife Harun Reşid döneminde Yahudi olduğunu; Müslüman şehirleri ve Bizans’tan Yahudilerin Hazar ülkesine göç ettiklerini anlatmıştır¹⁹⁹. İbn Fazlan, Müslümanların İtil

¹⁹² Tudela’lı Benjamin-Ratisbon’lu Petachia, *aynı eser*, s. 112-113.

¹⁹³ Rasonyi, *aynı eser*, s. 115.

¹⁹⁴ Tudela’lı Benjamin-Ratisbon’lu Petachia, *aynı eser*, s. 113.

¹⁹⁵ Zajaczkowski, “aynı makale”, s. 479.

¹⁹⁶ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihçesi*, İstanbul 2003, s. 226.

¹⁹⁷ Ünver Günay-Harun Güngör, *aynı eser*, s. 227.

¹⁹⁸ Şeşen, *aynı eser*, s.36.

¹⁹⁹ Şeşen, *aynı eser*, s.45-46.

şehrindeki camilerinin minaresinin, İslam ülkesinde tahrip edilen Yahudi havrasına karşılık Hazar hükümeti tarafından yıkıldığını ifade etmiştir: “Hazar hakanı hicrî 310 (922-923) yılında, Müslümanların Dâr el-Bâbûnec’de bir havrayı yıktıklarını duyunca bu caminin minaresinin yıkılmasını ve müezzinlerinin öldürülmesini emretti. Ve ‘İslâm ülkelerindeki bütün havraların yıktırılmasından korkmasam camiye de yıktırırdım’ dedi”²⁰⁰.

Zajaczkowski, bir Türkologun Hazar kültürünün devamını Karaçaylar, Balkarlar, Tatlar-Kafkas Dağlılar ve en ziyade Karailer de aradığını belirtmiştir. Bu Türkolog, Karailerin gün isimlerinin Hıristiyanlık, Yahudilik, Müslümanlık ve eski Türk dininden izler taşıdığına dikkat çekerek tezini doğrulamaya çalışmıştır. Ayrıca ibadet dilinde ve Karai terminolojisinde diğer dinlerden birçok terimin varlığı, Hazar müsamahasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Karailerin takvimleri, maddi kültürü, folkloru Hazarlarla ve diğer Türk boylarıyla karşılaştırıldığında ortak kültür özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede bakıldığında Karailer, gerçekten de Hazarların varisleridir²⁰¹.

²⁰⁰ Ramazan Şeşen, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi Tercümesi*, İstanbul 1975, s. 80.

²⁰¹ Zajaczkowski, “aynı makale”, s. 480-483; İbrahimioğlu, “aynı makale”, s. 291-292.

3. OSMANLI HAKİMİYETİNDE KARAI CEMAATİ

3.1. Nüfus ve Yerleşim Bölgeleri

Karailerin Osmanlı topraklarına hangi tarihte yerleştikleri kesin olarak tespit edilememiş olsa da Bizans İmparatorluğu döneminden beri burada mevcudiyetleri söz konusudur. Karai mezhebinin misyonerleri, Irak'tan hareketle Mısır, Suriye, İran, Kafkasya, Bizans ve Ermenistan gibi coğrafyalara dinlerini yaymak amacıyla göç etmişler, Bizans topraklarına da IX. ve X. yüzyıllarda yerleşmişlerdir²⁰².

Bizans ülkesinde, 30 tanesi Trakya'da olmak üzere toplam 80 kadar Karai cemaati vardı. Bunun dışında Tuna kıyılarında da Karailer mevcuttu²⁰³. 1048'den evvel Antalya, Kıbrıs, İstanbul, bilginleriyle meşhur İzmit, Amasya, Edirne, Selânik, Trabzon, Gangra ve Odesa'da Karai cemaatlerinin varlığını, Konstantinopollü Tobias b. Moses mektubunda dile getirmiştir²⁰⁴.

Osmanlı devleti hakimiyetinde ise Edirne, Selanik, İzmir, Belgrad, Şam, Kudüs, Kefe, Safed, Kahire ve İstanbul'da Karailer mutavattındırlar. Şimdi bu bölgelerdeki Karai nüfusunu inceleyelim.

3.1.1. Selânik

Bizans döneminde Selanik, Karai merkezleri arasında olmuştur²⁰⁵. Fakat XV. yüzyıla gelindiğinde şehirde, Bizans dönemindeki cemaatlerin izine rastlanmaz²⁰⁶. A. Danon, Selanikli Solomon b. Abraham Kohen'den, Karailerin XVI. yüzyılda tamamen ortadan kaybolduklarını nakletmiştir. Danon, bir başka kaynağa dayanarak da 1547 yılı civarında Selânik yakınlarında, Karailer ve Rabbaniler arasında beslenme ile ilgili

²⁰² Kuzgun, *aynı eser*, s.167, 170.

²⁰³ Şişman, "aynı makale", s. 98.

²⁰⁴ Kuzgun, *aynı eser*, s.170.

²⁰⁵ Kuzgun, *aynı eser*, s.171.

²⁰⁶ İrvin Cemil Schick, "Osmanlılar, azınlıklar ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, S. 29, İstanbul 1986, s. 38.

çıkan bir anlaşmazlıktan bahsetmiştir²⁰⁷. Karailer, Rabbanilerle aralarında sıkça vuku bulan bu tartışmalar neticesinde İstanbul'a göç etmişlerdir²⁰⁸. Selanik, Osmanlı Devleti içinde Yahudi toplumsal hayatı için önemli bir şehir olmasına rağmen nüfus kayıtlarında da Karai cemaatine tesadüf edemiyoruz²⁰⁹.

3.1.2. İzmir

İzmir, ilköğretimden beri Yahudilerin yaşadıkları bir şehirdir. Ancak Yahudi nüfus, XVI. yüzyılda Akdeniz ve Ege ticaretinin önem kazanmasıyla ve XVII. yüzyılda Avrupa'dan göç eden Yahudilerle yoğunluk kazanmıştır. Polonya'da zulme uğrayan bir kısım Yahudi, 1648-49 yıllarında İzmir'e göç etmiştir²¹⁰. XVII. yüzyılda şehirde Karailerin yaşadığına dair tahminler var ise de cemaat hakkında elimizde aydınlatıcı mahiyette bir bilgi yoktur²¹¹.

3.1.3. Edirne

Sultan Murat'ın Edirne'yi fethiyle şehir, Balkan Karailerinin merkezi olmuştur²¹². Şehrin Osmanlı yönetimine geçmesi, Karailer de dahil olmak üzere birçok Yahudinin buraya göçünü beraberinde getirmiştir. Bursa'dan Yahudiler, yeni başkente nakledilmiş, Balkanlardaki Yahudiler de ekonomik koşulların cazip kıldığı Edirne'ye gelip yerleşmişlerdir²¹³. Kırım ve Polonya'nın güneyinden Karailer de Osmanlı payitahtına göç etmişlerdir²¹⁴.

²⁰⁷ Abraham Danon, "The Karaites in European Turkey", *The Jewish Quarterly Review*, C. XV, (London 1924-1925), s. 334, 315.

²⁰⁸ Ahmet Hikmet Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Yahudiler*, Ankara 2003, s.98.

²⁰⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri*, nr. 167, s. 84; BOA, TTD, nr. 403.

²¹⁰ Eroğlu, *aynı eser*, s.108.

²¹¹ Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, İstanbul 1995, s. 27.

²¹² Şişman, "aynı makale", s. 99.

²¹³ Mark Alan Epstein, *The Ottoman Jewish Communities And Their Role In The Fifteenth And Sixteenth Centuries*, Berlin 1980, s. 21, 54.

²¹⁴ Rıfat N. Bali, "Edirne Yahudileri", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, İstanbul 1998, s. 214.

Edirne cemaati uzun zaman diğer cemaatler içerisinde özellikle kültürel alanda nüfuz sahibi olmuştur. Cemaat içerisinde Kaleb Afendopulo ve Başyazı ailesi gibi değerli ilim adamları çıkmıştır. Hatta Edirne’de bir Karai yüksekokulu bile vardı. Bu okulun liderleri Menahim Başyazı ve oğlu Musa, Menahim Maroli, Yaşlı Mişel ve oğlu Yosef, Rabbani etkisinde kalarak Karailikte bazı reformlar yapmak istemişlerdir. Karailerin tepkisini çeken bu reformların en önemlisi, Cuma akşamı lamba ve Cumartesi günü ateş yakılmasına izin verilmesi olmuştur. Anan b. David’den beri süregelen dinî ritüellere Karailer sıkı sıkıya bağlıydılar. Bu yenilikler, muhafazakârlar ile reformcu Karailer arasında mücadeleye sebep olmuştur²¹⁵.

Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethiyle Edirne cemaatinin bu üstünlüğü, İstanbul’a geçmiştir. Yeni başkente dört bir yandan Karai göçü olmuştur²¹⁶. Fatih’in şenlendirme politikası çerçevesinde birçok Yahudi de Anadolu’nun değişik şehirlerinden zorla sürgün edilmiştir. Edirne Yahudilerinin bir kısmı yeni başkente yerleşmek için, diğer bir kısmı da padişahın isteği üzerine göç etmiştir. Edirne Karaileri de İstanbul’a yerleşen Yahudiler arasında yer almıştır. Bunlar İstanbul’un Eminönü semtine yerleştirilmişlerdir ki bunun en büyük kanıtı burada “Edirnevî Yahudiler” adıyla bir mahallenin kurulmuş olmasıdır²¹⁷.

Bu dönemden sonra Edirne’de Karailerin izine rastlanmamıştır. Erken dönemde yapılmış nüfus tahrirlerinde dahi Karai cemaatinin adı yoktur²¹⁸. Sadece Edirne’deki Rabbani mezarlığında, Moses Yerusalmi adındaki bir Karainin 1702 tarihli mezar taşı mevcuttur²¹⁹ ki bu dönemde şehirde Karailere tesadüf edilmediği düşünülürse Yerusalmi’nin İstanbul’dan göç etmesi ihtimali yüksektir²²⁰.

²¹⁵ Danon, “aynı makale”, s.306-307.

²¹⁶ Şişman, “aynı makale”, s.99.

²¹⁷ *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, Ankara 1938, s. 97, 99; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskân Ve Nüfusu*, Ankara 1958, s. 18.

²¹⁸ BOA, *TTD*, nr. 770, s. 39-40; BOA, *TTD*, nr. 370, s. 4; BOA, *TTD*, nr. 494, s. 89-90.

²¹⁹ Bali, “aynı makale”, s. 214; Danon, “aynı makale”, s. 343.

²²⁰ Danon, “aynı makale”, s. 343.

3.1.4. İstanbul

Karailer, Abbasi Halifesi Mehdi döneminde Bizans ülkesine yayılmaya başlamışlardır. Evvelâ Nikomediya (İzmit)'ya yerleşmişler, buradan bir grup Konstantiniye'ye göç etmiştir²²¹.

IX. yüzyılda İstanbul'da Yahudilerin yoğun olarak bulunduğu bölge bugünkü Bahçekapı çevresiydi. Bizans zamanında Bahçekapı'da o kadar büyük bir Yahudi nüfusu yaşamaktaydı ki buraya "Porta İudece" (Yahudi Kapısı) denilirdi. Fakat XI. yüzyıla gelindiğinde Yahudiler, imparator isteğiyle Haliç'in diğer kıyısına, Galata'ya yerleştirilmişlerdir²²².

XII. yüzyılda, seyahati esnasında İstanbul'u da ziyaret etmiş olan Tudelalı Benjamin, şehirdeki Yahudi nüfusu ve sosyo-kültürel yapıları hakkında bize kapsamlı bilgiler vermektedir²²³: "Konstantiniye'de Yahudiler şehrin diğer kıyısına yerleşmişlerdir. Şehir merkezinde hiçbir Yahudi yaşamamaktadır. Onlar herhangi bir işleri için şehre ancak Marmara Denizi'ni geçerek gelebilirler. Yahudi mahallesinde 2000 Rabbani ile 500 Karai Yahudi yaşamaktadır. Yahudiler arasında pek çok alim ve bilge kimse mevcuttu. Cemaat içinde ipek dokumacılığında mahir sanatkarlar ve ticaret erbabı vardır....Yahudiler Haliç'in diğer kıyısında Pera adlı semtte ikâmet etmektedirler".

Benjamin, seyahatnâmesinde halk arasında Yahudilerin sevilmediğinden ve devamlı suretle aşağılandıklarından bahsetmiştir. İmparator hekimi Solomon Hamitsri hariç hiçbir Yahudinin ata binme hakkı olmadığını, Yahudilere yapılan zulümlerin bu hekim sayesinde hafiflediğini anlatmıştır²²⁴.

Bahçekapı ve Galata-Pera dışında Hasköy, Kasımpaşa, Ortaköy Bizans Yahudilerinin meskun buldukları semtlerdi²²⁵. Ne var ki Yahudiler Bizans hakimiyetinde huzurlu bir yaşantı sürememişler, Yahudi aleyhtarı davranışlara maruz kararak zulüm

²²¹ W. Zajaczkowski, "aynı makale", s. 314.

²²² Güleriyüz, *Yahudi*, s.30.

²²³ Tudela'lı Benjamin-Ratiston'lu Petachia, *aynı eser*, s.43.

²²⁴ *Gös. yer.*

²²⁵ Naim Güleriyüz, *Türk Yahudileri Tarihi (20. Yüzyılın Başına Kadar)*, İstanbul 1993, s.31-32.

görmüşlerdir. XIII. yüzyılda Bizans'ın taşra şehirlerindeki baskıdan kaçan Karailer, ya İstanbul'a yada Kırım'a göç etmişlerdir²²⁶. Haçlı orduları da İstanbul'daki Karai ve Rabbani cemaatlerine büyük zarar vermiştir. 1203'te Haçlılar, şehri yağmalamışlar ve Bahçekapı civarında çıkan bir yangın sonucunda Karai Yahudi semtinin yanıp kül olmasına sebep olmuşlardır²²⁷.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiği zaman şehirde Rabbani ve Karai olmak üzere iki büyük cemaat mevcuttur. Ayrıca Galata'da İtalyan tüccarlarının koruması altında bir Yahudi cemaati ve az sayıda Aşkenazi bulunuyordu²²⁸. Fatih, büyük bir hoşgörü örneği sergileyerek Yahudileri dini işlerinde serbest bırakmış, bu özgürlük ortamı Rabbani cemaatine olduğu gibi Karailere de yararlı bir etki yaratmıştır²²⁹. İstanbul'un fethi akabinde Fatih, hemen şehrin imar çalışmalarına başlamış, ülkenin çeşitli bölgelerinden Yahudilerin yeni başkente nakledilmesini emretmiştir²³⁰. Bunun üzerine Anadolu ve Balkanlardan 20-30 Yahudi cemaati İstanbul'a sürgün edilmiştir²³¹.

Selânik ve Edirne'den Yahudiler getirilerek Balat ve Bahçekapısı semtlerine yerleştirilmişlerdir. Hatta Bahçekapı veya diğer adıyla Çıfıtkapısı'nda "Edrenevî Yahudiler Mahallesi" adıyla bir mahalle kurulmuştur. Fatih Mehmet vakfiyelerinden birisi, bu isimde bir mahallenin varlığına, buradaki Yahudilere ait mülkleri sayarak şahitlik etmiştir²³². Edirne Yahudilerinin tamamı Karailerden müteşekkildir. Hatta nüfus tahrir defterlerinde "Cemaat-i Edirne nâm-ı diğer Karai" veya sadece "Cemaat-i Edirne" başlığı altında Karai nüfusu kaydedilmiştir²³³.

İstanbul'un fethiyle sadece Edirne'den değil, Kastamonu, Pravadi²³⁴, Korfu, Parga, İzmit ve Kırım'dan Karailer Osmanlı başkentine göç etmişlerdir. Fakat Edirne cemaati, padişah nazarında ayrıca itibar kazandığından İstanbul'daki Karailer "Edirne Cemaati"

²²⁶ Epstein, *aynı eser*, s. 21.

²²⁷ Shapira, *aynı eser*, s. 1.

²²⁸ Epstein, *aynı eser*, s. 19.

²²⁹ Danon, "aynı makale", s. 298.

²³⁰ Eroğlu, *aynı eser*, s.102.

²³¹ İstanbul'a sürgün edilen Yahudiler daha sonra "Sürgün Cemaati" olarak da sınıflandırılmışlardır. Bu cemaatleri ayrıntılı olarak görmek için bk. Ek-Tablo 10.

²³² Ayverdi, *aynı eser*, s.46, 79; *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, s.97, 99-106.

²³³ BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler*, nr. 14393, s. 98; BOA, *MAD*, nr. 4036, s. 49; BOA, *MAD*, nr. 286, s. 20; BOA, *MAD*, nr. 20198, s. 9.

²³⁴ BOA, *TTD*, nr. 210, s.61-62; BOA, *TTD*, nr. 240, s. 25.

olarak anılmıştır. Edirneli Kurd ailesi İstanbul Karaileri üzerinde riyaset rolü üstlenmiştir. Edirne Karailerinin sahip olduğu nüfuz, İstanbul cemaatine geçmiştir²³⁵.

İstanbul fethedildiğinde Karailer, en önemli Yahudi semtlerinden biri olan Bahçekapı'da yoğun olarak ikamet ediyorlardı²³⁶. Hatta, Arpacılar Mescidi'nin bulunduğu mahalde bir de Karai mabedi mevcuttu²³⁷. III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan bu alanda "Yeni Cami" yi yaptırmaya başladığında buradaki Karailerin büyük çoğunluğu, Hasköy'e nakledilmiş ve vergiden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca, hazine-i hümayundan arsanın bedeli olarak da ~~2260 akçe Karai senevî~~ bir icare almışlardır²³⁸. Eremya Çelebi Kömürciyan, Alexander van Millingen'in "Byzantine Constantinaople" isimli eserinden konuyla ilgili şu bilgileri nakleder:

" Yeni Camii'nin bulunduğu yer XVII. asra kadar Karai Yahudilerine ait idi. Onlar bu sahanın Bizans İmparatorluğu devrinde kendi cedlerine verilmiş olduğunu iddia ederlerdi. Cami yapıldığı vakit buradaki Yahudilere Hasköy'de evler verildi ve mezkur cemaatin oraya naklolunan kırk mensubu, kayd-ı hayat ile vergiden muaf tutuldu. Bunların Eminönü'ndeki sinagoglarının bulunduğu arsa kanunen satılmadığı için ona mukabil, cami tarafından senevî 32 kuruş icare verilirdi"²³⁹.

Eminönü'nün karşı tarafında, yani Galata köprüsünün diğer ucunda da Bizans döneminden beri ikâmet eden bir Karai cemaati vardı. Bu mahale "Karaköy" denilmektedir ki ismin aslı "Karai Köyü"nden gelmektedir²⁴⁰. S. Şişman, Karailer ve Karaköy ile bağlantıları konusunda şunları söylemektedir: "Şimdi Karaylar bu mahallede oturmuyorlar; yalnız tek bir bina muhafaza etmişlerdir. Kemankeş Kasap çıkmazında 2 numaralı bina onlarıdır. Cemaatin bürosu o binada yerleşmiştir. An'aneye göre, mabetleri bu binanın pek yakınında şimdiki Karaköy ve Necatibey caddelerinin köşesinde, yani köprüden gelirken, sağda ve aşağı yukarı Karaköy börekçisinin bulunduğu yerdeymiş"²⁴¹.

²³⁵ Şişman, "aynı makale", s. 99.

²³⁶ Danon, "aynı makale", s. 301.

²³⁷ Şişman, "aynı makale", s.100.

²³⁸ Gös.yer.

²³⁹ Eremya Çelebi Kömürciyan, *XVII. İstanbul Tarihi*, Terc. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1988, s. 157.

²⁴⁰ Şişman, *aynı eser*, s.99.

²⁴¹ Şişman, "aynı makale", s. 99.

XVI. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden Alman seyyah Hans Dernschwam, şehirdeki Karailerin nüfusu hakkında bizi bilgilendirmiştir. Seyyah 50 veya 100 haneden müteşekkil Karai cemaatinin, belki 200 kişiyi bulabileceğini günlüğünde ifade etmiştir²⁴².

İstanbul'da Karailer, Hasköy ve Balat'ta yoğun olarak yaşıyorlardı. 1641'de hacı olmak gyesiyle Kırım'daki Gözleve²⁴³ şehrinden yola çıkan, kendisi de bir Karai olan Samuel b. David Yemşel, Kudüs'ten dönüşünde İstanbul'a da uğramış ve buradaki cemaate ilişkin bilgiler vermiştir. Yemşel seyahatnâmesinde, Balat ve Hasköy'de Karai cemaatinin ileri gelenleri tarafından misafir edilmesini anlatmıştır²⁴⁴. Kırım'dan gelen Karailer Hasköy'de, Bizans asıllı Karailer ise genelde Balat tarafında ikâmet etmiştir. Kırım Karailerinin göçleriyle, İstanbul cemaati gittikçe büyümüşü. 1685 yılında İstanbul'u ziyaret eden Karai seyyah Benjamin Bahar Elie Yerusalmi²⁴⁵, buradaki mezheptaşları tarafından büyük hürmetle karşılanmıştır²⁴⁶.

Aşağıda, şehirdeki Karailerin ikâmet ettikleri mahalleler ve nüfus dağılımını havi tablo yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi, XVI. yüzyılda en kalabalık Karai yerleşim alanı Hasköy'dür. Hasköy'de tespit edilebilen 37 kişi vardır ki biz her kişiyi, bir hane olarak kabul ettik. Buna göre Hasköy'de 185 Karai oturmaktadır. Maroleoğlu mahallesi, 90 kişiyle Hasköy'den sonra en yoğun Karai nüfusuna sahip mahalledir. Bunların dışındaki mahalleler birkaç haneyle sınırlı kalmıştır. Karailerin Bizans İmparatorluğu'ndan beri ikâmet ettikleri Bahçekapı'da (Çufutkapısı veya Çuhudkapısı) ise hane sayısının yetersizliği dikkat çekicidir. Muhtemelen Yeni Cami'nin inşasına başlanması ve Karailerin bu araziden taşınarak Hasköy'e nakledilmesinin bunda etkisi büyüktür. Bunun yanında defterdeki verilerden Karailerin sadece Çuhudkapısı'nda değil, Ayasofya Cami istikametindeki mahallerde de meskun olduklarını görmekteyiz. Hoca Paşa, Elvanoğlu ve Nöbethane mahalleleri²⁴⁷, bunlara örnek gösterilebilir.

²⁴² Hans Dernschwam, *İstanbul Ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Ankara 1992, s. 150-151.

²⁴³ Gözleve, Kırım Karailerinin merkezidir ve günümüzde "Evpatorya" olarak isimlendirilir.

²⁴⁴ Lewis, "aynı makale", s. 106.

²⁴⁵ Galante, *aynı eser*, s.184.

²⁴⁶ Galante, *aynı eser*, s. 189-190.

²⁴⁷ Hoca Paşa, bugünkü Ankara Caddesinin doğusunda, aynı isimdeki caminin yakınındaki mahaldir. Nöbethane ise Ankara Caddesi ile saray arasında, Hoca Paşa Cami'ne yakın bir mevkidir. Elvanoğlu mahallesi de Nöbethane'nin biraz aşağısındadır.

Tablo 1: İstanbul Karai Cemaatinin Semtlere Göre Dağılımı²⁴⁸

Mahalle	Hane adedi	Nüfus ²⁴⁹
Maroleoğlu	18	90
Balat	1	5
Hasköy	37	185
Sarıca Paşa	2	10
İstanbul	2	10
Hoca Paşa	4	20
Elvanoğlu	5	25
Fatma Hatun	1	5
Nöbethane	1	5
Çuhudkapusu ²⁵⁰	2	10
Semti tespit edilemeyenler	51	255
Toplam	125	625

1660 ve 1760 senelerinde, Bahçekapı civarında çıkan yangınlardan sonra bölgedeki Karai nüfusu daha da azalmıştır²⁵¹.

Aşağıdaki tabloda XVI. ve XVII. yüzyıllara ait değişik tarihlerde tutulmuş tahrirlere dayanılarak çıkarılmış İstanbul Karai cemaatinin nüfusu verilmiştir.

²⁴⁸ BOA, MAD, nr. 14393, s. 98-107.

²⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan tarafından kullanılmış ve ilmi çevrelerde de genellikle kabul gördüğü üzere, her hanede 5 kişinin yaşadığı varsayılmış, hane sayısı 5 katsayısı ile çarpılmak suretiyle nüfus tespit edilmiştir. (Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul 1953, s. 12.)

²⁵⁰ Defterde bir Karainin Yıldız Hamamı kurbunda oturduğu kaydedilmiştir (BOA, MAD, nr. 14393, s. 103). Evilya Çelebi'nin “Çıfıt Hamamı” ismini verdiği hamam, Çuhudkapısı'nda bulunduğundan bu Karai tarafınca bu mahallenin kapsamına dahil kabul edilmiştir (Ali Saim Ülgen, *Fatih Devrinde İstanbul 1453-1482*, Ankara 1939, s. 25).

²⁵¹ Danon, “aynı makale”, s. 302.

Tablo 2: XVI.-XVII. Yüzyılda İstanbul'da Karai Nüfusu

İSTANBUL	1540-41 ²⁵²		1545-46 ²⁵³		1596-97 ²⁵⁴		1608 ²⁵⁵		1623 ²⁵⁶		1688-89 ²⁵⁷	
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
Yahudiyan-ı Edirne	117 ²⁵⁸	585	106	530	120	600	70	350	70	350	38	190
Yahudiyan-ı Kastamonu	2	10	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—
Yahudiyan-ı Pravadi	11	55	12	60	—	—	—	—	—	—	—	—
Yahudiyan-ı Evlad-ı Kurd	—	—	—	—	5	25	4 ²⁵⁹	20	5	25	5	25
Toplam	130	650	119	595	125	625	74	370	75	375	43	215

İlk olarak 1540-41 tarihli tapu tahrir defterinde rastladığımız “Yahûdiyân-ı Edirne nâm-ı diğer Karâî” ifadesi bize İstanbul'daki Edirne cemaatinin, Karailerden müteşekkil olduğunu ispat eder bir delil olmuştur. Bundan sonra sadece “Cemâat-i Edirne” olarak kaydedilse de bunların Karailer olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Aynı tespit, Kastamonu ve Pravadi cemaatleri için de geçerlidir. Nitekim bu cemaatler de “Yahûdiyân-ı Kastamonu nâm-ı diğer Karâî” ve “Yahûdiyân-ı Pravadi nâm-ı diğer Karâî” tesmiye olunarak kaydedilmişlerdir. Kastamonu ve Pravadi cemaatleri, Edirne cemaati gibi İstanbul'un fethinden sonra şehre göç etmiş olmalıdırlar. Fakat yukarıdaki tabloda da açıkça görülüyor ki belli bir tarihten sonra isimlerine tesadüf edilmemiştir. Muhtemelen bu cemaatler, Edirne cemaati içerisinde erimişlerdir. Evlâd-ı Kurd cemaatine gelince, H. 1100 (1688-89) tarihli nüfus tahririnde “Cemâat-i Evlâd-ı Kurd

²⁵² BOA, *TTD*, nr.210, s. 61-63.

²⁵³ BOA, *TTD*, nr.240, s. 26-28.

²⁵⁴ BOA, *MAD*, nr. 14393, s. 98-107.

²⁵⁵ BOA, *MAD*, nr. 20198, s. 9-10.

²⁵⁶ BOA, *MAD*, nr. 286, s. 20-21.

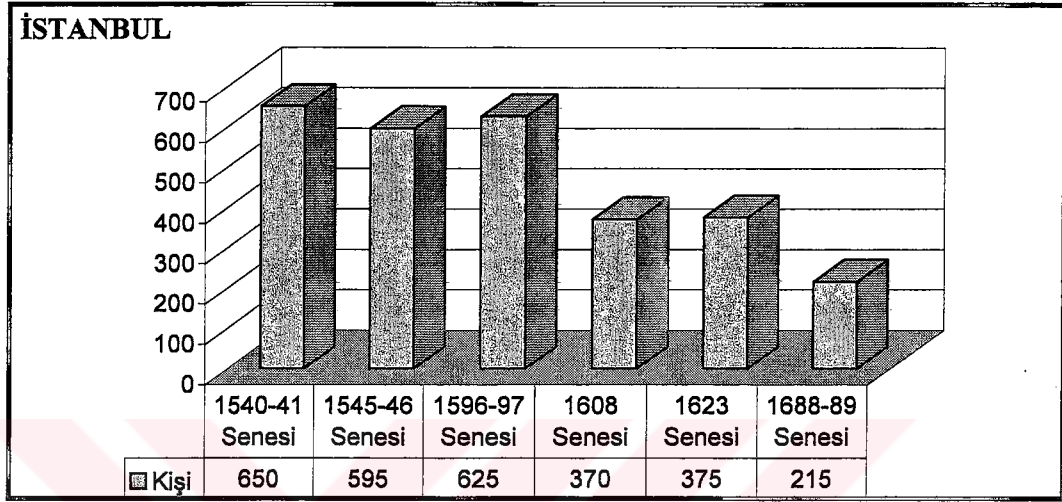
²⁵⁷ BOA, *MAD*, nr. 4036, s. 49-50, 52.

²⁵⁸ Tahrir defterinde hane yekunu 116 olarak verilmişse de 117 kişinin adı kayıtlıdır.

²⁵⁹ Defterin çürümüş olması “Evlâd-ı Kurd” cemaatinin hane sayısını tespit etmemizi imkansız hale getirmiştir. Yukarıdaki veri ise M. Alan Epstein'in nüfus tahrirlerinden yararlanmış olduğu eserinden alınmıştır (Epstein, *aynı eser*, s. 187).

Karâî” şeklindeki kayıt bu cemaatin de Karai olduğunu göstermiştir. Kurd ailesinin, ayrı kaydedilmesi ilgi çekicidir. Bunun nedeni ailenin, cemaat içerisinde bir nevi başkanlık rolü üstlenmesinde ve hükümet tarafından ayrıca itibar görmesinde yatıyor olabilir.

Şekil 1: XVI.-XVII. yüzyılda İstanbul’da Karai Nüfusu

XVII. yüzyılda Karai nüfusu, XVI. yüzyıla oranla büyük düşüş göstermiştir. Yeni Cami ve aynı tarihte Mısır Çarşısı’nın inşasına başlanmasıyla Bahçekapı’daki Karailerin Hasköy’e nakledilmesi bu düşüşün en büyük sebeplerindedir.

Tablo 3: Karai Cemaatinin Yahudi Nüfus İçerisindeki Yeri

İSTANBUL	Karai Nüfusu	Yahudi Nüfusu	%
1540-41	650	7650	8.5
1545-46	595	7450	8
1596-97	625	13020	4.8
1608	370	6110	6.05
1623	375	6090	6.2
1688-89	215	15380	1.4

Tablo 3, İstanbul’daki Karailerin şehirdeki toplam Yahudi nüfus içerisindeki yerini tespit ederek mukayese imkanı hazırlamaktadır. Tablodan anlaşılacağı üzere, 1540-41 ve 1545-46 tarihlerinde hem Karai hem Yahudi nüfuslarında büyük bir değişiklik

görülmendiğinden oranlar birbirine yakındır. 1596-97 ise Karai nüfusu, bir önceki tahrirden daha fazla olmasına rağmen, genel Yahudi nüfusunda yüksek artış olmuştur. Bu da Karailerin, Yahudiler içerisindeki yüzdesini düşürmüştür.

Ünlü Karai bilgini Abraham Firkowicz, 1830'da Kudüs'ten Kırım'a dönerken İstanbul'a uğramış ve burada 30 veya 40 aileyi geçmeyen bir cemaat ile karşılaşmıştır. 1857 yılında ise cemaat yaklaşık 50 aileden müteşekkil olmuştur²⁶⁰. A. Danon, XIX. yüzyılda bir gezginin İstanbul Karai cemaati hakkındaki gözlemlerini aktarmıştır. Gezgine göre İstanbul'da, 200 civarında Karai ailesi bulunmaktadır. Bu gezginin tespitini kaynak aldığımızda toplam nüfus 1000 kişi olarak çıkar ki bu da diğer kaynaklarla uyuşamayacak kadar yüksek bir rakam olur²⁶¹.

3.1.5. Kudüs

Kudüs, X. yüzyılda Karailiğin en önemli ruhani merkezlerinden biri olmuştur. Buradan Joseph b. Noah ve Aron b. Yeşua gibi değerli Karai bilginleri çıkmıştır. Fakat 1071'de Kudüs'ün Selçuklular tarafından ele geçirilmesi ve bunu müteakip 1099'da Haçlıların şehre saldırarak işgal etmeleri Karailiğe büyük darbe indirmiştir. Haçlı orduları, Karailerin çoğunu Rabbani Yahudileriyle beraber bir sinagoga doldurarak yakmışlardır²⁶². XII. yüzyılda seyahati sırasında Tudelalı Benjamin, Kudüs yakınlarındaki Askalan'da 200 Rabbani ve 300 Sâmirî ile beraber 40 Karainin yaşadığını tespit etmiştir²⁶³.

XVII. yüzyılda Osmanlı hakimiyetindeki Kudüs'te küçük bir Karai cemaati kalmıştır. Hac farızasını yerine getirmek üzere Kırım'ın Gözleve şehrinden yola çıkan Samuel b. David Yemşel²⁶⁴, Kudüs'e ulaştığında burada sadece 15 evde oturan 27 Karai bulmuştur²⁶⁵.

²⁶⁰ Shapira, *aynı eser*, s.24.

²⁶¹ Danon, "aynı makale", s. 350.

²⁶² Nemoj, "aynı makale", s. 769; Poznanski, "aynı makale", s.667.

²⁶³ Tudela'lı Benjamin-Ratisbon'lu Petachia, *aynı eser*, s.55.

²⁶⁴ Lewis, "aynı makale", s.7.

²⁶⁵ Poznanski, "aynı makale", s. 667; Nemoj, "aynı makale", s. 769.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise cemaat gittikçe küçülmüştür. Kudüs Yahudi cemaati, Karailerin evlerine borçlarından ötürü el koymuştur. 1731’de Yasef Kohen, Şam’dan Kudüs’e geçerek buraya yerleşmiştir. 1740’larda bölgede küçük bir Karai cemaati olsa da bazı tarihçiler, Karai geleneğinin 1749’dan itibaren canlanabildiğini söylemektedirler. İstanbul cemaatinin, Kudüs Karailerine desteği, buradakilerin hareketlenmesine ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1748 senesinde Samauel b. Abraham Halevi önderliğinde bir grup Karai Şam’dan Kudüs’e göç ederek yerleşmiştir²⁶⁶.

Kudüs Karaileri, hükümet ile ilgili meselelerinde Sefarad cemaatine bağlıydı ve bu durum cemaatler arasında tartışmalara neden olabiliyordu. Fakat mali sorunlar dışında, günlük yaşamda ilişkiler daha ılımlı bir hava içindeydi. Hatta 1785 yılında bir Karai, Kudüs’te 15-16 eve sahip olduklarını, bunların da Rabbaniler tarafından kiralandığını ifade etmiştir²⁶⁷.

1780’lerde Filistin’e Karai göçü tekrar başlamıştır. XX. yüzyıla kadar Kudüs’te Karai mevcudiyeti devam etmiştir²⁶⁸. Fakat, 1912’de Kudüs’te sadece beş aile bulunuyordu. 5 erkek, 13 kadından müteşekkil bu 18 kişilik grup, her birinin içinde sinagogu bulunan üç evde yaşamıştır²⁶⁹.

3.1.6. Suriye

Şam’daki Karailerin bir bölümü, Halife Mehdî zamanında Bizans’a göç etmişlerdir²⁷⁰. Fakat yine de Tudelalı Benjamin seyahatnâmesinde, Şam’da 3000 Yahudi, 400 Sâmîrî ve 100 Karainin yaşadığından bahsetmiştir. Benjamin’in izlenimine göre bu üç cemaat arasındaki ilişkiler iyidir, fakat bunlar asla birbirleriyle evlenmezler²⁷¹.

²⁶⁶ Jacob Barnai, *The Jews In The Palestine In The Eighteenth Century*, Alabama 1992, s. 164.

²⁶⁷ Barnai, *aynu eser*, s. 164-165.

²⁶⁸ Barnai, *aynu eser*, s. 165.

²⁶⁹ Poznanski, “aynu makale”, s. 667.

²⁷⁰ Tanyu, *aynu eser*, s. 118.

²⁷¹ Tudela’lı Benjamin-Ratisbon’lu Petachia, *aynu eser*, s.58.

Memlûkler zamanında da Şam'da yaşamaya devam eden bir Karai cemaati vardır. Buradaki Karailer ve Rabbaniler, Arap menşelidir. Memlûk ülkesinde Yahudiler, Şam naibinin sorumluluğundadırlar ve kendi reislerine sahiptirler. İbn İyas, 1511 senesinde Karailer, Rabbaniler ve Sâmarîlerin devlete para ödemeye mecbur olduklarını zikretmiştir²⁷².

Cemaat Şam'daki varlığını, Osmanlı idaresinde de devam ettirebilmiştir. H. 955 (M.1548-49) tarihli tapu tahrir defterinde, "Karâîn" olarak tesmiye edilen cemaat, Şam'da "Bâb-ı Şarkî" mahallesinde ikâmet etmiştir²⁷³.

Tablo 4: XVI.- XVII. Yüzyıllarda Şam'da Yahudi Nüfus

ŞAM	1548-49 ²⁷⁴		1569-70 ²⁷⁵			1656-57 ²⁷⁶	
	Hane	Nüfus	Hane	Mücerred	Nüfus	Hane	Nüfus
Cemaat-i Yahudiyan Mahalle-i Annaba	36	180	27	3	135	—	—
Cemaat-i Karain	36	180	40	—	200	22.5	112.5
Cemaat-i Samara	60	300	—	—	—	—	—
Cemaat-i Yehud	101	505	22	—	110	—	—
Cemaat-i Sagaliba	28	140	—	—	—	—	—
Cemaat-i Mustarib	255	1275	268	19	1340	123	615
Yahudiyan-ı Efreñç	—	—	97	27	485	56.5	282.5
Cemaat-i Sefilin (?)	—	—	46	2	230	24.5	122.5
Cemaat-i Havyer (?)	—	—	—	—	—	7	35

²⁷² Muhammad Adnan Bakhit, *The Ottoman Province Of Dascus In The Sixteenth Century*, Beirut 1982, s.51.

²⁷³ BOA, *TTD*, nr.263, s.174.

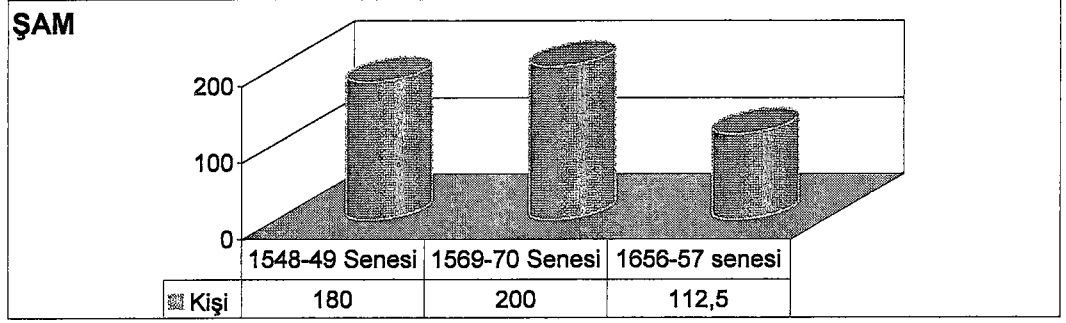
²⁷⁴ BOA, *TTD*, nr. 263, s. 168-174.

²⁷⁵ BOA, *TTD*, nr. 474, s. 192-201.

²⁷⁶ BOA, *MAD*, nr. 18071, s. 12.

Tablo 4, 1548-49, 1569-70 ve 1656-57 olmak üzere üç farklı tarihte, Karailerin de dahil olduğu Yahudi nüfusunu vermektedir.

Şekil 2: XVI.-XVII. yüzyıllarda Şam'da Karai nüfusu

Şekil 2’de görüldüğü üzere XVII. yüzyılda şehirdeki Karai nüfusunda, XVI. yüzyıla nazaran büyük düşüş yaşanmıştır.

Karailer, sadece Şam’da değil, İberya Yahudilerinin yoğun olarak bulunduğu Safed şehrinde de yaşamışlardır. H. 1005 (1596-97) tarihli nüfus kayıtlarında tesadüf ettiğimiz, “Cemâat-i mahalle-i Aragon maa cemâat-i Karâî” ibaresi bize Karailerin, Avrupa Yahudisi olan Aragon cemaatiyle aynı mahallede yaşadığını göstermiştir²⁷⁷. Karailer ile Talmudist Aragon cemaatinin aynı mahallede yaşıyor olması ilginçtir. İstanbul örneğine bakacak olursak, Bizans döneminde Karailer ve Rabbabiler arasındaki şiddetli tartışmalar, iki Yahudi cemaatinin mahalleleri arasına yüksek bir duvar örülmesine sebep olmuştur²⁷⁸. Safed’de ise birbirine muhalif iki grubun birlikte yaşıyor olması, şehirdeki Yahudi cemaatlerinin toleranslı bir yaklaşım sergilediğini akla getiriyor.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Safed’de, cemaat-i Portugal, Kastilya, Macar gibi Avrupa göçmeni Yahudiler, şehrin yerli Yahudileri olan Mustariba ve Karailere oldukça yoğun bir nüfusa sahiptiler. Defterde Aragon ve Karai cemaatleri birlikte

²⁷⁷ BOA, TTD, nr. 686, s.31.

²⁷⁸ Güleriyüz, *Yahudi*, s.31.

kaydedildiğinden, Karai nüfusunu çıkarmak güçleşmiştir. Karailer, Aragon cemaati ile beraber % 10.4 lük bir oranla toplam Yahudi nüfus içinde yer almışlardır.

Tablo 5: 1596-97 Safed'de Yahudi Nüfus²⁷⁹

SAFED	Hane	Nüfus	%
Mahalle-i Portugal	201	1005	20.6
Mahalle-i Kastilya	201	1005	20.6
Mahalle-i Alaman maa Mahalle-i Macar	60	300	6.2
Mahalle-i Aragon maa Cemaat-i Karai	101	505	10.4
Mahalle-i İtalya nam-ı diğer Tulya	61	305	6.2
Mahalle-i Makarya	66	330	6.7
Mahalle-i Kalavirye	35	175	3.7
Mahalle-i Mustariba	99	495	10.2
Mahalle-i Pulya	20	100	2.05
Mahalle-i Romanya	22	110	2.25
Mahalle-i Mayor	40	200	4
Mahalle-i İskibin	70	350	7.1
TOPLAM	976	4880	

Goffman, XVI. yüzyılda Safed'de Karai nüfusunun artışından bahsetmiştir. Bu büyük artışın, Kefe cemaatindeki azalmayla bağlantısı olabilir²⁸⁰.

3.1.7.Belgrad

Evliya Çelebi, Belgrad'da Karai cemaatinin varlığından bizi haberdar etmektedir. Seyahatnâmesinde şehrin nüfusu hakkında önemli bilgiler veren Evliya Çelebi, kentte altmış mahallenin bulunduğunu söylemiştir. Tuna nehri kenarında üç Rum, üç Kıptî, bir Ermeni mahallesi vardır. Üç mahallede de Sırp ve Bulgarlar oturmaktadır. Şehirde

²⁷⁹ BOA, *TTD*, nr. 686, s. 26-40.

²⁸⁰ Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara 2000, s. 227.

kale tarafında bir de Yahudi mahallesi bulunmaktadır ki seyyah buradaki Yahudilerin Karai olduğunu ayrıca ifade etmiştir²⁸¹.

3.1.8. Kırım

Güney Rusya'da dağınık halde yaşayan Karailer, XII. yüzyıldan itibaren Kırım çevresinde toplanmışlardır²⁸². Bu dönem Karaileri ile ilgili ilk önemli bilgileri, XII. yüzyılda yaşamış olan Yahudi seyyah Ratisbonlu Petachia'dan alıyoruz. Petachia seyahatnâmesinde, Kedar²⁸³ topraklarında hiç Yahudi olmadığından bahisle burada sadece Talmud'u tanımayan, Şabat gününü karanlıkta ve sabit bir şekilde oturarak geçiren Karailerin yaşadığını yazmıştır²⁸⁴.

XIII. yüzyılda Altınordu Devleti zamanında, Bizans'tan göç eden birçok Karai Kırım'a yerleşmiştir. XIV. yüzyılda Kırım Karailerinin bir kısmı, Litvanya Dükü Witold tarafından götürülerek Troki, Vilno, Haliç'e yerleştirilmişlerdir²⁸⁵.

Kırım'da 1420 senesinde Algiray sülalesinin başa geçmesiyle Karailer, Mankup, Solhat, Çufutkale'ye çekilmişler ve Tatar hakimiyetini tanımışlardır. Karai ileri gelenlerine tarhanlık payesi verilmiş, önemli devlet hizmetlerine getirilmişlerdir²⁸⁶. 1600'de Selâmet Giray bir yarlığında önceki hanların Karailere hediye ettiklerini, "kalenin muhafazasında olundukları için..." tasdik etmiştir²⁸⁷.

İstanbul'un fethiyle bazı Karailer kültürel olarak kendilerine daha yakın gördükleri Kırım şehirlerine, özellikle de Mankup ve Çufutkale'ye göç etmişlerdir. İstanbul'dan bu göçler, Kırım 1475'te Osmanlı idaresine geçtikten sonra da birkaç yüzyıl boyunca

²⁸¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. V, Haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman- İbrahim Sezgin, İstanbul 2001, s. 195.

²⁸² Kuzgun, *aynı eser*, s. 218.

²⁸³ Hazar.

²⁸⁴ Tudela'lı Benjamin- Ratisbon'lu Petachia, *aynı eser*, s. 96.

²⁸⁵ Nemoy, "aynı makale", s. 772.

²⁸⁶ Karaşemsi, *aynı eser*, s. 45.

²⁸⁷ W. Zajaczkowski, "aynı makale", s. 314.

devam etmiştir. Bahçekapı'da Yeni Cami'nin inşasının uzun sürmesi üzerine, Karailerin Hasköy'e taşınmak zorunda kalmaları bu göçleri daha da artırmıştır²⁸⁸.

Osmanlı hakimiyetinde Kefe, XVII. yüzyıla kadar Yahudi cemaatin en önemli merkezlerinden olmuştur²⁸⁹. Kefe'de Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler gayrimüslim cemaati oluştururlar. Yahudilerin çoğunluğu, Türk menşeli Karailerden müteşekkildir. 1520 senesine ait olduğu tahmin edilen²⁹⁰ bir tapu tahrir defterinde, Kefe'deki Yahudiler üç cemaat halinde kaydedilmiştir²⁹¹. Bunlardan "Yahûdiyân-ı Efrenç" şeklinde zaptedilenler Avrupa'dan göç etmiş Yahudiler olmalıdır. Bu grup muhtemelen Talmudist cephededir. "Cemâat-i Yahûdiyân" ve "Cemâat-i Çerkesân-ı Yahûdiyân" olarak kaydedilenler ise Türk menşeli Karai Yahudileridir. Defterde bu kesin olarak ifade edilmemişse de Evliya Çelebi'nin bölgedeki Yahudilerin etnik kökeni hakkında verdiği bilgiler bizi bu sonuca götürmüştür²⁹².

Evliya Çelebi (1666-67), Solhat, Karasubazar, Kefe ve Mankup'ta Yahudilere tesadüf edişini anlatmıştır. Mankup'ta yedi tane Yahudi mahallesi vardır. Buradaki Yahudilerin tamamı Karai mezhebindedir. Evliya Çelebi seyahatnâmesine, Karailer için şunları kaydetmiştir²⁹³: "Amma cümle Yahudiler Karâyî mezhebinde çufud –ı cuhûdlardır. Sair Yahudiler bu mezhebde olan cuhûdları sevmezler. Ve ta'amlarında kaşer ve turfa nedir bilmezler. Her kimin nimeti olursa say yağlı olsa da ve siniri çıkmamış her ne güne et olsa yerler. Meselâ bunlar Yahudilerin kızılbaşlarıdır ve rûz-ı mahşer günü bunlar kızılbaşa binmezler, amma öbür İsrailî çufudlar yevm-i mehşerde(ki) kızılbaşa binerler derler". E. Çelebi'nin "İsrailî çufud" ifadesi, bizi buradaki Yahudilerin etnik kökeni konusunda aydınlatmaktadır. E. Çelebi, Yahudi mahallesinde seksen adet tabak dükkanı tespit etmiştir. Mahalledeki tabak dükkanlarının fazlalığı, köselesiyle meşhur Mankup'ta, Yahudilerin kösele ve güderi işlediğine en büyük delildir²⁹⁴.

²⁸⁸ Shapira, *aynı eser*, s. 3.

²⁸⁹ N. Slousch, "Kırımçaklar Kırım'ın Musevi Tatarları", Terc. Harun Güngör, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 82, (İstanbul 1993), s. 19.

²⁹⁰ Öztürk, *aynı eser*, s. XXI.

²⁹¹ BOA, *TTD*, nr. 370, s. 483.

²⁹² Evliya Çelebi, *aynı eser*, C. VII, İstanbul 2003, s. 223.

²⁹³ Evliya Çelebi, *aynı eser*, s. 223.

²⁹⁴ *Gös. yer.*

Tablo 6: Kefe'de Yahudi Nüfus

KEFE	1520 ²⁹⁵				1542 ²⁹⁶			
	Hane	Mücerred	Bive	Nüfus	Hane	Mücerred	Bive	Nüfus
Cemaat-i Yahudiyân-ı Efrenç	11	-	-	55	8	6	-	46
Cemaat-i Yahudiyân (Karai)	81	1	9	415	81	29	15	449
Cemaat-i Çerkesan-ı (Yahudi) Otuzlar	11	-	1	56	3	-	-	15
TOPLAM	526				510			

Gayrimüslim nüfus içerisinde, Efrenç Yahudiler % 0,50 , Karai Yahudileri % 4, Yahudi Çerkesler % 1 oranında yer tutmaktadırlar²⁹⁷.

E. Çelebi, Karasu Yahudi cemaatinin de Karailerden oluştuğunu kesin bir dille ifade etmiştir: “Bu şehir içre iki bin aded Ermeni reayası haracı vardır. Ve beş yüz aded Rum keferesi haracı ve üç yüz aded çufud haracları vardır....Yahudiler kalpakları üzre sarı çuka pasesi dikerler. Amma cümle Yahudileri Karâyîdirler, yani çufudların kızılbaşları gibidir”²⁹⁸.

Bahçesaray yakınlarındaki Çufutkale (sonraları Kırkyer adını almıştır), önemli Karai yerleşim bölgelerindendir²⁹⁹. Çufutkale’de, Hazarlardan beri kullanılmakta olan ve Karailerce kutsal sayılan “Balta Tiymez Mezarlığı”³⁰⁰, Karailerin bu şehirde ne kadar köklü olduklarını kanıtlar niteliktedir. Mengli Giray’ın 1478-79 yılına ait bir yarlığında isimleri Türkçe olan Yahudi ve Ermenilere rastlanmıştır. Bazı arşiv vesikalarında da

²⁹⁵ BOA, *TTD*, nr. 370, s.483.

²⁹⁶ BOA, *TTD*, nr. 214, s. 88-90.

²⁹⁷ Öztürk, *aynı eser*, s.227-228.

²⁹⁸ Evliya Çelebi, *aynı eser*, s. 247.

²⁹⁹ Alan Fisher, *The Crimean Tatars*, Stanford 1978, s. 34; Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığı'nın Kurulması Ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Ankara 1989, s. 87.

³⁰⁰ Yaşar Kalafat, *Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Ankara 1999, s. 68.

Cangiray³⁰¹ gibi Türkçe isimlere sahip Karai Yahudilerine tesadüf ettiğimiz düşünülürse, hanın yarlığında adı geçen Yahudilerin, Karai cemaatinden olduğunu söylemek yanlış olmaz³⁰².

Kırım'da Karailerin yanı sıra Talmudist Yahudiler de yaşamıştır. H. 1273 (M. 1856) tarihli bir arşiv vesikasında, Kefe sancağına bağlı Kerç şehrinde hiç Karai bulunmadığı açıkça ifade edilmiştir ki o halde buradaki Yahudiler Talmudist inançlı olanlardır³⁰³.

3.2. Örgütlenme Ve Yönetim

Osmanlı Devletinde Yahudiler, kendi kendini yöneten cemaatler halinde teşkilatlanmışlardır. Her cemaatin kendine has sinagogu ve hahamı vardır. Sinagogun etrafında toplanmak suretiyle her cemaat, bir mahallede ikâmet etmiştir³⁰⁴.

Yahudi cemaatleri kendi ayin usullerine göre veya göç ettikleri ülke ve şehirlere göre bir araya toplanmıştır³⁰⁵. Meselâ, Sefaradlar, “Cemaat-i Katalan”, “Cemaat-i Aragon”; Aşkenazlar, “Cemaat-i Alaman”, “Cemaat-i Budin”; Karailer, “Cemaat-i Edirne”³⁰⁶, “Cemaat-i Kastamonu”³⁰⁷ gibi geldikleri yerlere göre isimlendirilmişlerdir. Ayrıca, Sefarad ve Aşkenaz gibi kendi rızalarıyla göç eden cemaatler “Kendi Gelen”, İstanbul'un fethinden sonra Anadolu ve Balkanların değişik yerlerinden zorla getirilen cemaatler ise “Sürgün” olarak isimlendirilmiştir³⁰⁸.

İstanbul'da Karai cemaatinin idaresi de genelde diğer cemaatler gibi işlemekteydi. Bir cemaatbaşısı, hahamları, bet-dini³⁰⁹, memunimlerden oluşan bir cemaat konseyi vardı.

³⁰¹ BOA, *TTD*, nr.214, s. 89.

³⁰² Ürekli, *aynu eser*, s. 88.

³⁰³ BOA, *A.DVN*, nr. 119/13.

³⁰⁴ Yasemin Avcı, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Yahudileri 1839-1876*, Hacetepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, s.13.

³⁰⁵ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul I*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay- Enver Özcan, Ankara 1986, s. 60.

³⁰⁶ BOA, *MAD*, nr. 286, s.20.

³⁰⁷ BOA, *TTD*, nr. 210, s. 63; *TTD*, nr.240, s.28.

³⁰⁸ BOA, *MAD*, nr. 4036.

³⁰⁹ Bet-din, Yahudilerin kendi aralarındaki davaları gören özel bir mahkemedir (Eroğlu, *aynu eser*, s. 193).

Karailer, kendi isteklerine cevap verebilecek dini bir teşkilata sahip oldukları süre zarfında, dini sorunların çözümü için Rabbanî Yahudilerine gitmemişler, problemlerini kendi bet-dinleri sayesinde çözebilmişlerdir. Ama bazı konularda Müslüman mahkemelerine başvurmuşlardır. Yahudi hukukuna göre anne ve kız mirasa ortak olamazlardı. Karailer böyle durumlarda Müslüman mahkemelerine müracaat edebiliyorlardı. Rabbaniler de ticaret ve daha pek çok hususta şer'îye mahkemelerine gitmişlerdir³¹⁰.

Karailer ve Rabbanilerin idari işlerde resmi olarak ayrılışları 1840'ta olmuştur. Karai milleti, Bâb-ı Âlî'ye sunduğu bir istid'a ile İstanbul fethedildiğinden beri diğer Yahudilerden ayrı olarak yaşadıklarını, ayrı sinagog, hastane ve kabire sahip bulduklarını, nüfus defterlerinde kayıtlarının farklı olduğundan bahisle cemaatbaşısına ayrıca mühür verilmesini arz etmişlerdir³¹¹:

“Arzihâl-i kulları ötürü Karâî milleti kullarının ayîn-i hakîrânesi Yahûdî milleti mezhebinden ayrı ve feth-i hâkâniden beri ibadetimizin mahsûs sinagog ta'bîr olunan meâbid-i fakîrânemiz bâ-fermân-ı âlî müstakîl ve hatta mekabir ve hastahâne ve haham defter-i nüfûs ve cemâat mührü başkaca ve bütün bütün ayrı ve müstakil olduğu vech ile rûy-ı zemînin her bir mahâllinde Yahûdîlerden ayrı sayılan milletimizden iyâb u zihâb eden ve sâir levâzım-ı millet için reâyâdan milel-i saireye tatbik olanarak başlı başına ayrı mühür istimaline ruhsat-ı seniyye[ye] i'tâ' buyurulmuş olduğu vech üzere millet-i fakîrânemize ayrı olarak müstakil mühür kullanmak husûsuna cemâatbaşımız kullarına müsâade-i aliyye-i seniyye ve müsaafe-i behiyye-i velîyyü'n-ni'amâneleri ihsân ve i'tâsına inayet ve merhamet ve ed'îye-i âcizânemize râğbet buyurulmak bâbında emr ü fermân devletlû inayetlû merhametlû efendim sultanım hazretlerindir.

Karâî milleti çukadarı”

Bu arzuhal üzerine mesele Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havale olunmuş, Karai cemaati yetkilileri ve hahambaşı konu ile ilgili olarak sorguya çekilmiştir. Dönemin hahambaşısı Mişon ve arzuhalin sahipleri Avrupa tüccarından İncici İsak, kardeşi Afeda, Benyamin, millet mütevellisi Avram, Şalon nam Yaudilerin ifadelerini içeren bir mazbata düzenlenmiştir. Karai yetkilileri, mezhepleri gereği ayinleri, bayramları ve nikâh

³¹⁰ Galante, *Turquie*, s. 185.

³¹¹ BOA, *İrade Hariciye*, nr. 152.

usullerinin Yahudilerinkine uymağını belirtmişlerdir. Bunun üzerine Karailere, iki cemaatin arasında daha önce bir hadisenin işitilmemiş olduğundan yola çıkılarak “Ayininize dair müdahale eden var mıdır?” diye sorulmuştur. Karailer, bundan önce tüm işlerinin hahambaşı tarafından yürütüldüğünü fakat Yahudilerin kendilerini istemediklerini ve mühür kullanmalarına izin vermediklerini söylemiştir. Taşraya gitmek üzere kefâlet tezkeresinin kendi cemaatbaşları tarafından verilmesini niyaz eden Karai yetkilileri, eski hahambaşının ayin usullerine müdahale ettiğini, nikah ve bayramlarını kendilerinininkine uydurmak istediklerini beyan etmişlerdir. Yahudilerin, kendilerine karşı bazı hareketleri neticesinde kendilerini emniyette hissetmeyen Karailer, diğer Yahudilerden eski olduklarını, Bahçekapı’da Yeni Cami’den kira aldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan hahambaşı Mişon’a da Karai cemaatbaşısına ayrı mühür verilmesinin nizamca uygun olup olmadığı sorulmuştur. Hahambaşı, bunun bir zararı olmayacağını ama zaten Karai milletinden son derece hoşnut bulduklarını anlatmıştır. İleride konuyla ilgili herhangi bir şikayetin de olmayacağını taahhüt etmiştir. Karailer mührü sadece İstanbul’daki cemaate mahsus işlerde kullanacaklarını, imparatorluğun başka mahallerindeki Tevratî Yahudiler için söz konusu olmadığını belirtmişlerdir³¹².

Her iki tarafın ifadelerini şamil bu mazbata daha sonra Meclis-i Umûmî’de okunmuştur. Cemaatbaşısına ayrıca mühür kullanma yetkisi verilmesinin, Yahudi cemaatine zarar getirmeyeceğinin hahambaşı tarafından dile getirilmesi ve nizamden bir sakıncasının bulunmaması üzerine devlet-i aliyyeden müsaade çıkmıştır. Karai cemaatbaşısına ayrı mühür kazıtırılmış ve böylece Karai cemaati, hahambaşılıktan bağımsız bir cemaat olarak resmen tanınmıştır³¹³.

Cemaat, hükümet tarafından resmi olarak tanınmıştır. Fakat yeni ayrıcalıklar kazanabilmek için uğraş vermeye devam edilmiştir³¹⁴. Bunun farkında olan hahambaşı, 23 Haziran 1874 tarihli bir yazıyla hükümetin dikkatini çekmeye çalışmıştır: “Hasköy’de oturan, elli aileden oluşan ve Karai ismini alan cemaatin, Bâb-ı Âlî ile olan ilişkileri hahambaşılık aracılığı ile olmaktadır. Bunların kendi sinagogları vardır.

³¹² BOA, *İ.HRC*, nr. 152.

³¹³ BOA, *İ.HRC*, nr. 152; BOA, *A. DVN*, nr.15/75; BOA, *Hatt-ı Hümayûn tasnifi*, nr. 58258.

³¹⁴ *Galante, Turguie*, s. 186.

Cemaatbaşları vardır. Karai cemaatinin işlerini, kendi cemaatbaşları yapmaktadır. Bu cemaatbaşı kendi mührünü kullanmaktadır. Gayr-i menkul ve diğer işlerde bu mührü kullanmaktadır. Aldığımız bilgilere göre, cemaatbaşları ölünce, cemaatbaşı yerine ‘ruhanî şef’ kelimesinin benimsemişlerdir. Böylece ayrı bir millet havası vermeye çalışmaktadırlar. Halbuki eskiden beri onların işleri diğer Yahudi cemaatlerinin işleri gibi, hahambaşılık kanalıyla yapılmaktadır. Ancak sinagogları ayrıdır. Şimdi ise onların ‘ruhanî şeflerinin’ ve ayrı bir mühürlerinin olması, Yahudi milletini rahatsız edecektir. Bunun için Karai cemaatbaşısının atanması için ferman verilmemesi ve idarenin eskisi gibi devam etmesini rica ederim. 11 Haziran 1291”³¹⁵.

Osmanlı hükümeti tarafından cemaatbaşı, “hazzan” olarak isimlendirilmiştir. Karailer, kendilerini dini ve idari olarak yöneten liderlere sahip olduğu müddetçe diğer Yahudi cemaatleri ve kurumlarıyla münasebet kurmadıklarından, cemaatin başında bulunmuş olan kimselerin listesini vermek zordur³¹⁶. Sağlıklı bir liste, ancak imparatorluğun resmi olarak cemaati tanımısından sonra, cemaatbaşı tayinleri için verdiği beratlardan çıkarılabilir³¹⁷. Bundan önceki dönem hakkında ise yeterli bilgi sahibi olamasak da tespit edilebilen birkaç isimden söz edelim.

Karai cemaatinin başında, 1577 yılında Eliezer Salebi (Çelebi)’nin oğlu, “Şa’ar Yehuda”nın yazarı Yuda Pahi bulunuyordu³¹⁸. Yuda Pahi yazdıklarıyla, İstanbul ve Edirne cemaatleri arasındaki ilmi canlılığı ayakta tutabilen bir şahsiyet olmuştur³¹⁹.

XVI. yüzyıl Karai liderlerinden birisi de Eliyah Rabbenu’dur. Rabbenu döneminde cemaat iyi şekilde organize olabilmıştır. Karailer, ay ve bayramlarını Rabbanilere ihtiyaç duymadan düzenleyebilecekleri özel bir komisyon oluşturmuşlardır. Ayrıca bu dönemde Aron b. Moşe tarafından idare edilen bir yüksekokulları da vardır³²⁰.

³¹⁵ Mehmet Aydın, “İstanbul’un fethinden önce ve sonra İstanbul’daki Yahudi cemaatler”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Hakemli Dergi*, S. XIV, Konya 2002, s.10.

³¹⁶ Galante, *Turquie*, s.187-188.

³¹⁷ BOA, *Gayr-i Müslim Cemâatlere Ait Defterler*, nr.18, s. 5-6, 151, 156, 159-160.

³¹⁸ Galante, *Turquie*, s.188.

³¹⁹ Danon, “aynı makale”, s. 303.

³²⁰ Danon, “aynı makale”, s. 326-327.

1642'de Hasköy Karailerinin başında Benjamin Bighi, Balat'ta ise Apında Bighi vardı³²¹. Kıırlı Karai seyyah Samuel b. David Yemşel, İstanbul'da geçirdiği günlerinde bu zatlar tarafından çok iyi ağırlandığını ve büyük hürmet gördüğünü seyahatnâmesinde yazmıştır³²².

1685-86 yıllarında cemaatin başında, "Petah Ateva" isimli kitabın yazarı Yasef Şelomo bulunuyordu³²³.

Abraham Firkowiz'in 1830'da Kudüs'ü ziyareti sırasında yazmış olduğu bir mektup dönemin cemaatbaşı hakkında bilgiler içermektedir. Bu mektup, Firkowicz'in kaleminden çıkmıştır fakat Samuel Kohen'in imzasını taşımaktadır. Mektup, İstanbul Karai cemaati liderleri İsak ve Afeda Kohen'e yazılmıştır. Afeda Kohen, hazzan, şair ve filozof olarak tanınmıştır. Bir müddet İstanbul'da cemaatbaşılığı yapan Afeda Kohen, 1873-74 yıllarında Kahire'de hazzan ve öğretmendi. Afeda Kohen, 1847'de Karai karşıtı haham Solomo Kamhi tarafından yazılan ve Karailere hakaret dolu sözler içeren "Melekheth Solomo" isimli kitabı şikayetini bildiren bir protesto yazısına imza atmıştır³²⁴.

Samuel Kohen'in büyük oğlu İsak ise cemaatbaşıydı ve "exilarch" unvanına sahipti. Aynı zamanda bir şair ve koleksiyoncu olan İsak, 1827 yılında Kudüs'e yapmış olduğu ziyarette Anan b. David tarafından inşa edilen sinagogun tamiri için uğraşlarda bulunmuş ve mabedin bakımı için 2000 kuruş ödemiştir³²⁵.

³²¹ Galante, *Turquie*, s.188.

³²² Lewis, "aynı makale", s.106.

³²³ Galante, *Turquie*, s. 189.

³²⁴ Shapira, *aynı eser*, s. 20-23.

³²⁵ Shapira, *aynı eser*, s. 23.

<u>Karai Cemaatbaşları³²⁶</u>	<u>Görev tarihi</u>	<u>Görev değişim nedeni</u>
İsak veled-i Kemal ³²⁷	H.1256 (1840)	vefat
İlya veled-i İsak ³²⁸	H.1262 (1846)	vefat
Yuda veled-i İsak ³²⁹	H.1273 (1856)	vefat
İlya veled-i Avram ³³⁰	H.1290 (1873)	vefat
Avram veled-i İlya ³³¹	H.1320 (1903)	istifa
Beraha Yafet Efendi ³³²	H.1323 (1908)	

3. 3. Osmanlı Devleti'nde Karai Sinagogları, Mezarlıkları ve Hastanesi

3.3.1. Sinagoglar

Karailer ibadethanelerini, “sinagog”dan ziyade “kenesa” olarak adlandırmışlardır. “Kenesa” kelimesi, Müslümanlar tarafından Hıristiyan ve Yahudi mabedi manasında kullanılan “kanisa”dan gelmektedir. Karailer, başta mezhebin temel özellikleri olmak üzere pek çok yönden İslamiyet’in tesirinde kalmışlardır. Karai dilinde, Arapça ve Farsça’dan alınmış İslamiyet ile bağlantılı bir çok kelime vardır ki “kenesa” da bunlardan biridir³³³.

İlk Karai mabedi, Anan b. David tarafından Kudüs’te inşa edilmişti. Bu mabedin mihrabı, Yahudilerden farklı olarak³³⁴, Mescid-i Aksa’ya dönüktü. Bundan sonra Karailerin başka diyarlarda inşa ettikleri ibadethaneler, hep kuzeye yani Mescid-i Aksa’ya dönük olmuştur. Her mabedin çevresinde çeşmeler bulunur³³⁵. Kenesaya girileceği ve Tanah okunacağı zaman iki el ve ayağın yıkanması gerekir³³⁶. Çeşmelerin bulunmasının nedeni herhalde ibadet öncesi yapılan bu temizliğe dayanmaktadır.

³²⁶ BOA, *GMD*, nr.18, s. 5-6, 151, 156, 159-160.

³²⁷ BOA, *GMD*, nr.18, s. 151; BOA, *Cevdet tas.-Adliye*, nr. 2408.

³²⁸ BOA, *GMD*, nr.18, s. 5-6, 151.

³²⁹ BOA, *GMD*, nr.18, s. 6, 156; BOA, *Cevdet tas.-Adliye*, nr. 2381.

³³⁰ BOA, *GMD*, nr.18, s.156, 159-160.

³³¹ BOA, *GMD*, nr.18, s. 159-160.

³³² BOA, *GMD*, nr.18, s. 160.

³³³ Zayançkovski, “aynı makale”, s.421.

³³⁴ Yahudi mabetlerinin mihrabı doğuya dönüktür.

³³⁵ Şapşaloğlu, “aynı makale”, s. 579-580.

³³⁶ Kutluay, *aynı eser*, s. 266.

Kenesaya, Tevrat'ta emrettiği üzere³³⁷ ayakkabısız girilir. Buna bağlı olarak kenesalar, halı ile döşelidir. Anan b. David, Hz. Davud'un "Derinliklerden sana sesleniyorum, ya Rab³³⁸" sözünden yola çıkarak ve şüphesiz düşmanlarından çekindiği için ilk mabedi, bir mağara gibi toprağa gömülü şekilde inşa etmiştir. Kenesaların etrafının genellikle duvarlarla çevrili olması da bundan ileri gelmektedir. Kenesaya girebilmek için önce bir avluya girilir, buradan merdivenlerle aşağıya doğru inilerek mabet seviyesine gelinir³³⁹. Kenesalarda asıl girişten ayrı olarak, hanımlara özel küçük bir giriş düzenlenmiştir. Çünkü kenesalarda hanımlar, İslamiyet'te olduğu üzere, kendilerine ait ayrı bir bölümde ibadet ederler. Karai mabetlerinde bu kısma "azara" denilir³⁴⁰. Kenesaya girilirken kadınların ve erkeklerin başlarını örtmeleri gerekir³⁴¹.

İstanbul'da Karaköy'ün karşı tarafında, şimdi Yeni Cami'nin bulunduğu Bahçekapı dolaylarında yaşayan bir Karai cemaati vardı. Bu grup, özellikle İstanbul'un fethinden sonra şehre sürgün edilen Edirne Karai cemaatinden müteşekkildi ki mahallenin adı o zamanlar "Edrenevî Yahudiler Mahallesi" idi. Şimdi Arpacılar Mescidi'nin yakınlarında bu cemaatin bir sinagogu vardı³⁴². Fatih vakfiyesinde, bu civarlarda bir Yahudi kenisesinden bahsedilmektedir ki bunun Karailere ait bir mabet olabileceği akla gelmektedir³⁴³.

İstanbul'un Hasköy ve Balat semtlerinde de sakin Karailer vardı. Kırım'dan göç eden Karailer Hasköy'de, Bizans menşeli Karailer ise Balat'ta oturmuşlardır. 1685'te seyahati sırasında İstanbul'a da uğrayan Karai seyyah Benjamin Bahar Elie Yerusalmi³⁴⁴, Hasköy'deki İstanbul isimli Karai sinagoguna gitmiş ve burada mezheptaşları tarafından büyük saygı görmüştür. Yerusalmi seyahatinin dönüşünde, 1686'da ise Kosdina adlı Karai sinagogunu ziyaret etmiş ve aynı hürmetle karşılaştığını seyahatnamesinde anlatmıştır. Kosdina ismi, "Konstandina" yani "Konstantinopolis" anlamına gelmektedir. Seyyahın anlattıklarına bakılırsa, XVII. yüzyılda İstanbul'da iki

³³⁷ *Kutsal Kitap*, Mısırdan Çıkış, 3/5.

³³⁸ *Kutsal Kitap*, Mezmurlar, 130, 1.

³³⁹ Kuzgun, *aynı eser*, s. 200-201.

³⁴⁰ Süleyman Faruk Göncüoğlu, "İstanbul Hasköy'de Karayim Sinagogu (Kal Ha Kadoş Be Kuştā Bene Mikra)", *İlgi*, S. 103, İstanbul 2002, s. 32-33.

³⁴¹ Sinan Anadol, "Litvanya ve Kırım Karaylıları Musevi Türkler", *Atlas*, S.127, İstanbul 2003, s.152-153.

³⁴² Şişman, "aynı makale", s. 100.

³⁴³ *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, s. 160.

³⁴⁴ Galante, *aynı eser*, s.184.

tane Karai mabedi vardır. Hasköy sinagogu, Kırmılı Karailer tarafından, Kosdina sinagogu ise Bizans menşeli Karailer tarafından kullanılıyordu³⁴⁵.

İstanbul'daki Karai kenelerinden günümüze kadar gelebilmeyi başaran sadece "İstanbul Hasköy Karayim Sinagogu" veya diğer adıyla "Kal Ha Kadoş Be Kuşta Bene Mikra" olmuştur. Bunun nedenini, zaman içerisinde İstanbul'daki cemaatler arasında sadece Hasköy cemaatinin mevcudiyetini sürdürebilmesinde aramalıyız. Kenesanın inşa tarihi, kesin olarak tespit edilememekle beraber, Bizans'a kadar götürülmektedir³⁴⁶. Keçeci Piri Mahallesi³⁴⁷ Mahlul Sokak no. 4'te³⁴⁸ hizmet veren sinagog, 1536 yılında harap bir halde bulunması sebebiyle tamir edilmiştir. 1729'da çıkan yangında hasar görmüş ve Kırmılı mezheptişlerinin maddi yardımlarıyla tekrar inşa edilebilmiştir. Fakat 1774'te Hasköylü Karaileri perişan vaziyete düşüren ve evsiz bırakan büyük bir yangın daha yaşanmıştır. Karailerin mabetlerini yaptıracak maddi imkanları olmadığından Kırm cemaatinden yardım istemek üzere iki kişi göndermişlerdir. Kırm Karaileri, 1776 yılına kadar 3000 kuruş göndereceklerine söz vererek, bunun önce 2500 kuruşunu ardından geri kalan kısmı toplayıp göndermişlerdir. İstanbullu Karailer, bu yardıma 1500 kuruş ekleseler de tamir için yeterli parayı toplayamadıklarından bu sefer 1780 yılında Kahire cemaatine başvurmuşlardır. Böylece kenesanın tamiri ancak 1800'de bitirilebilmiştir³⁴⁹. Mabedin tamiri ve yapılan yardımları hatırlatmak üzere, kenesa girişinin sağ tarafına mermerden mamul, duvara gömülü halde ve yuvarlak kemerli kitâbeler konmuştur³⁵⁰. Sultan Abdülmecid'in 1842 senesinde verdiği bir fermanla kenesanın yeniden esaslı bir tamir için müsaade çıkmıştır. Fakat Hasköylüler yine bir afetle acıya boğulmuşlardır. 17 Mayıs 1918'de semtte çıkan yangın mabede zarar vermemiştir, ama toplu halde yaşayan Karailerin İstanbul'un değişik semtlerine dağılmasına sebep olmuştur³⁵¹.

³⁴⁵ Galante, *aynı eser*, s. 189-190.

³⁴⁶ Şişman, "aynı makale", s.100.

³⁴⁷ Göncüoğlu, "aynı makale", s.31.

³⁴⁸ Naim Güleriyüz, *İstanbul Sinagogları*, İstanbul 1992, s.102.

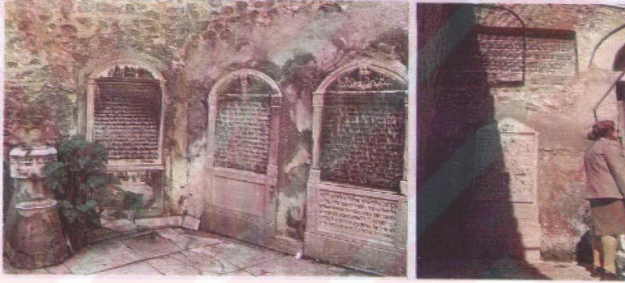
³⁴⁹ Şişman, "aynı makale", s.100.

³⁵⁰ Göncüoğlu, "aynı makale", s.32.

³⁵¹ Şişman, "aynı makale", s. 100.

Şekil 3: Hasköy'deki Karai kenesasından bir görünüm. [Göncüoğlu, 2002: 29].

Şekil 4: Kenesanın tamiri için yapılan yardımları hatırlatan kitabeler. [a.g.m., s.32].

Şekil 5: Hasköy sinagogunun dış cephesi. [a.g.m., s. 32].

Osmanlı Devleti'nin başka yerlerinde de Karai mabetleri bulunuyordu. H. 1252 (1836) tarihli aşağıdaki mühimme hükmü Şam'da bir Karai sinagogunun bulunduğuna şahitlik etmektedir³⁵²:

“Şam-ı Şerif'te mütemekkin Karâi Yahûd tâifesine mahsûs kadîmî senevî ve civarında kâin menziller Şam-ı Şerif mütemekkinlerinden ma'lûm-ül-esâmî zımmiler biz satın aldık diyerek fuzûlî zabt ile gadr eylediklerin inha mahâllinde lede-s-sübût'îş şer'î aliverilmek bâbında emr-i şerîfîm sudûrunu tâife-i mersûme bu def'a sūdde-i saâdetime arzuhâl takdîmiyle istid'â etmeleriyle divân-i hümâyûnumdan muktezâsı havâle olundukta husûs-i mezbûra dair i'lâm ve tahrîrât olmadığından mahâllinden bi-l-istilâm etrafıyla tahkîki lâzım gelmekle bu surette münâza'ün-fih olan mahâl inha olunduğu üzere kadîmî Yahûdî mersûmların senevîleri ve zikr olunan menzilleri dahi min-el-kadîm Yahûd tâifesine mahsûs olup mütemekkin oldukları mahâlleri iken reâyâ tâifesinin fuzûlî zabt eyledikleri nefis-ül-emre muvafîk mıdır yoksa ehl-i İslâm menzili arz olmayarak reâyâyâ mahsûs reâyâ tasarruflarında olan mahâllerden olupda bâ-sened-i şer'îyye tasarruflarına ruhsat mı verilmiştir milleteyn-i mezkûreteyn ihtiyar ve vekilleri meclis-i şer'e ihzar ve müftî-i belde ve ulema ve husûs-i mezbûra vukuf-ı tamamı olan bi-garaz kimesneler hazır olduğu halde hakikât-i hâli sırren ve alenen suâl ve tefahhus berle şekk ve şüpheden berî olarak keyfiyeti der-saâdetime tahrîr ve i'lâm olunmak üzere istilâmî hâvî emr-i şerîfîm i'tâsı re'ye menût idüğü tahrîr olunmakla ber vech-i meşru üzere amel olunmak fermânım olmağın imdi istilâmî hâvî işbu emr-i şerîfîm isdâr olunmuştur imdi sen ki mevlâna-yı mûmâ-ileyhsin keyfiyyet ma'lûmun oldukda milleteyn-i mezkûreteyn ihtiyar ve vekilleri ve meclis-i şer'-i ihzar ve müftî-i belde ve ulema ve husûs-i mezbûre vukuf-ı tamamı olan bi-garaz kimesneler hazır olduğu halde hakikat-i hali üzere sırren ve alenen sual ve tefahhus birle şekk ve şüpheden ârî ve tasahhub ve himayeden berî olarak sıhhat ve hakikati alâ-vech-it-tafsîl der-alıyyeme i'lâma mübaderet ve hilâf-ı şer'-i şerîf vâkî'n hilâfını kaleme almaktan mücanebet olunmak bâbında. Fî Evail-i Muharrem 252”.

Yukarıdaki belgeden eski vakitlerden beri Şam'da Karailere ait bir senavi³⁵³ ve etrafında menziller bulunduğu, bu mülklerin başka zımmiler tarafından “satın alındığı”

³⁵² Şam-ı Şerif kadısına gönderilen Evail-i Muharrem 1252 (Nisan 1836) tarihli hüküm: BOA, *Mühimme Defteri*, 251, 452; aynı sinagog ile ilgili olarak BOA, *Cevdet tas.-Adliye*, nr. 1068.

³⁵³ **Senavi:** Sinagog.

iddiasıyla zapt edildiği anlaşılıyor. Vukua gelen bu olay üzerine Karailer bir arzuhal yazarak dertlerini dile getirmişlerdir. Divan-ı hümayundan mevzu ile ilgili bir hüküm çıkmış ve söz konusu yerlerin cemaate ait olduğu belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti, İslâm hukukuna dayanarak hakimiyeti altındaki gayrimüslimlere, ibadethane inşası ve tamirinde bazı sınırlamalar getirmiştir. İbadethanelerin eski haline sadık kalınarak ve fazla bir şey eklemeyen tamir edilmesine izin verilmiştir³⁵⁴. Bu çerçevede içerisinde Karai Yahudilerinin de mabetlerini tamir için hükümler çıkarıldığını görüyoruz³⁵⁵:

“Kudüs-i Şerif’te kâin Karâi Yahûd tâifesine mahsûs bir bâb senevî mürûr-ı zaman ile müşrif-i harâb olduğuna binâen bi-l-mesahâ tûlen on dört zirâ’ sekiz parmak ve arzen on bir zirâ’ sekiz parmak ve kadden dört zirâ’ on sekiz parmak olduğu tebeyyün etmiş ve derûnunda iki aded bir-i mâ’ ve vasatında dahi iki aded sütun bulunmuş olduğu dâr-ül-İslâmdan berilerde de Yahûdîlerin kadîmî havraları harap olmağla kasaba-yı mezbûre Yahûdîleri havra-yı merkûmeyi vaz’-ı kadîm üzere bilâ-terfî’ velâ tevsi’ nesne ziyâde etmeksizin ta’îmire kadir olur mu ol cevap olurlar deyü bir kıta’ fetvâ-yı şerife verilmiş idiğü beyanıyla”.

Kudüs’te zamanla harap duruma düşmüş olan bir Karai ibadethanesinin, belirtilmiş sınırlar içinde, mabedin eski haline sadık kalınarak, hiçbir ekleme veya genişletilme yapılmaksızın tamirine müsaade edilmiştir.

İstanbul cemaati liderlerinden İshak Kohen, 1827 yılında Kudüs’ü ziyaretinde, Anan b. David’in Kudüs’te inşa ettiği ve karailerin ilk ibadethanesi olan kenesanın tamirine büyük katkıları olmuştur. Kenesanın bakımı için gerekli 2000 kuruş İsak Kohen tarafından karşılanmıştır³⁵⁶.

Karailer hac vazifesini yerine getirmek için Kudüs’e giderlerdi. Kırım ve İstanbul’dan birçok Karai’nin Kudüs’e mukaddes makamı ziyarete gittiklerini seyahatnâmelerden

³⁵⁴ M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit Ve Gerçek*, İstanbul 2004, s.289.

³⁵⁵ Kudüs-i Şerif mollarına ve mütesellimine gönderilen Evâhir-i Recep 1252 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d.*, nr. 252, hk. 65.

³⁵⁶ Shapira, *aynu eser*, s. 24.

öğreniyoruz. Meselâ, Samuel b. David Yemşel isimli Kıvrımlı Karai, hacı olabilmek gayesiyle Gözleve'den hareketle Kudüs'e doğru yol almıştır. Yolculuğu sırasında yaşadıklarını da seyahatnâmesinde anlatmıştır³⁵⁷.

3.3.2. Mezarlıklar

Galata ve özellikle Karaköy, Bizans döneminden beri Karailerin ikâmet ettikleri önemli semtlerdendir. Bu civarda yaşayan Karailerin, bir de mezarlıkları vardı ki "Yazıcı Sokak"ta, Galata Kulesi'ne doğru çıkarken sağda idi. XIX. yüzyılda "Viktorya Hanı"nın inşası sırasında, birçoğu okunaksız veya çok zor okunabilen eski mezar taşlarına rastlanmıştır³⁵⁸.

A. Danon, Pera ile Hasköy arasında bulunan Kulaksız'da eskiden bir Karai mezarlığı olduğunu bize aktarır. Eğrikapı mezarlığında 1672 tarihli, Edirnekapı mezarlığında ise 1653, 1661, 1674, 1693 tarihlerini taşıyan, Karailere ait mezar taşlarına tesadüf edilmiştir. XVI. yüzyıla kadar Hasköy'deki cemaat bir mezarlığa sahip olmuştur. Bu nedenle Hasköy'deki Karailerin ölümlerini defnetmek için Edirnekapı ve Eğrikapı'ya götürmeleri muhtemeldir³⁵⁹. Edirnekapı ve Eğrikapı'daki bu iki mezarlık, Rabbabi ve Karailer tarafından ortak olarak kullanılmıştır. Rabbanilere muhalif olsalar bile Karailer, bazı istisnai durumlarda ölümlerini onların mezarlıklarına gömmüşlerdir. Örneğin, 1702'de Moşe Yerusalmi isimli bir Karai Edirne'de vefat etmiştir. Yerusalmi, bu dönemde Edirne'de Karai cemaati olmadığından, şehirdeki Rabbani mezarlığına gömülmüştür³⁶⁰.

H. 990 (M.1582) senesinde İstanbul Yahudileri Hasköy'de bir arazi parçasını, mezarlık olarak kullanılmak üzere evkaf yetkililerinden rica etmişlerdir. Konu ile ilgili görüşmeler Sürgün, Kendi Gelen ve Karai cemaatlerinin temsilcileri tarafından

³⁵⁷ Lewis, "aynı makale", s.7.

³⁵⁸ Abraham Galante, *Les Juifs de Constantinople Sous Byzance*, İstanbul 1940, s.58.

³⁵⁹ Abram Danon, "aynı makale", s. 302.

³⁶⁰ Danon, "aynı makale", s.343.

yürütülmüştür³⁶¹. Karai cemaatini üyelerinden Moşe b. Eliya, bu mezarlığın edinilmesinde büyük rol oynamıştır³⁶². Yahudi cemaatlerin talebi üzerine, 3 Kasım 1582'de çıkarılan bir hüküm ile Hasköy'de Sultan Bayezid Evkafı'na ait arsa içerisinde bir toprak cemaatin ölülerini defnetmesi için tahsis kılınmıştır³⁶³:

“Eyüp kadısına hüküm ki Bundan akdem Yahûdî tâifesinden mürdlerin defni için bir münâsib mahâll görölmek için merhûm Sultan Bâyezîd Evkâfî toprağından Hasköy'de vâki' müteveffâ Pîrî Paşa bahçesi üzerinden varan tarîk-i âmmın altı yanından karlık harmanından Yorgi bağına ondan Mustafa Ağa bahçesi göründüğü derede olan tarîk-i âmme andan garb tarafında olan hendeğe ondan ileriye müntehî olan arz-ı hâliye mübaşir olan çavuşlar ve evkâf-ı mezbûre mütevellîsi ve Yahûdîlerin vekilleri ve ihtiyarları ile makberenin ta'yîn i'lâm eylediğın ecilden tâife-i mezbûrenin mürdelerin min ba'd hudûd ile mahdûd olan mahâlde defn olunmak emr edip buyurdum ki vusûl buldukta fermân-ı şerîm üzere mezbûrların(?) vâki' olan mürdlerin vâki' olan mahâlde defnettirip hilâf-ı emr-i şerîf âher yere defnettirmeyip fermân-ı şerîfimin icrâ'sında ihtimâm eylesin. Fî 6 Şevvâl 990”.

Hasköy'deki Karai mezarlığına, zamanla İstanbul'daki yok olmaya yüz tutmuş diğer mezarlıklardan bazı taşlar getirilmiştir. Şişman, bu mezarlığın 320 dönüm kadar genişletilmesi için, 1833'te hükümetin çıkardığı kararın 1846'da Sultan Abdülmecid tarafından onaylandığını yazmıştır³⁶⁴. A. Danon ise, İstanbul'daki veba salgınından sonra cemaatin 1835'te mezarlıklarını genişletmek üzere girişimde bulunduğunu ifade ettikten sonra, 320 dönümlük eklemenin 1840 yılında Abdülmecid tarafından teyit edildiğini belirtmiştir. Aralık 1839 (H. 1255) tarihli bir arşiv vesikasında ise söz konusu mezarlığa, çevresindeki boş araziden 20 dönüm ilave edilmiştir³⁶⁵:

“Taht-ı âlî-baht-ı Osmânî üzere cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûn-ı şâhânem vâki' olup umûmen tecdîd-i evâmîr-i aliyye fermânım olduğuna binâen Sultan Bâyezid-i Velî Han tâbe serâhu evkaf-ı şerîfesi müstakillâtından olup Havâss-ı Refîa kazasına muzâfe

³⁶¹ Uriel Heyd, “The Jewish Communities of Istanbul in the seventeenth century”, *Oriens Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti Mecmuası*, 6 (2), Leiden 1953, s. 309.

³⁶² Danon, “aynı makale”, s.333.

³⁶³ Eyüp kadısına gönderilen 6 Şevval 990 (3 Aralık 1582) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 48, hk. 415.

³⁶⁴ Şişman, “aynı makale”, s.101.

³⁶⁵ Galata kadısına gönderilen Evail-i Şevval 1255 (Aralık 1839) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 253, hk. 999.

kasaba-i Hasköy'de vâki' Karâî cemâatinin kadîm maşatlıklarına halel gelmemek üzere vakf-ı müşârûniyleh arazisinden maşatlık-ı mezkûr civârında kimesnenin tasarrûfunda olmayan arazi-i hâliye yirmi dönüm mikdârı mahâl tahsîs ve îlâvesi husûsu mersûmlar mukaddemâ istid'â ve niyâz etmiş ve bu bâbda müteallik olan irâde-i seniyyeye mebnî mârrü'z-zikr yirmi dönüm mahâl bi't-tahrîr cemâat-i mersûmeye tahsîs kılındığı...”.

Hasköy, Edirnekapı ve Eğrikapı mezarlıklarının haricinde Üsküdar'da da bir Karai mezarlığı bulunuyordu³⁶⁶. Ayrıca A. Danon birtakım söylentileri temel alarak İstanbul'daki bazı mezarlıkları gezmiş ve çeşitli şekillerde, kimisi kare veya dört köşeli, kimisi Hasköy'deki gibi silindirik³⁶⁷, kimi ise Edirnekapı'daki gibi üçgen mezar taşları görmüştür. Yani bu mezarların da Karai cemaatine ait olma ihtimali vardır.³⁶⁸.

Kırım Karaileri için Bahçesaray yakınlarındaki “Balta Tiymez-Balta Dokunmaz” kabristanı ayrı bir önem taşımaktadır. Bu tarihi mezarlığa Karailer, Hazarlardan beri defnedilmektedir. İçinde birkaç bin mezarın bulunduğu bu kabristanda, Kırımlı Karailer nazarında kutsiyete sahip 21 adet “Eben ağacı” mevcuttur. Bu ağacın sayısı muhakkak 21 olmalıdır. Ağaçlardan birisi kurduğunda, onun yanındaki filizden yeni bir eben ağacı dikilir³⁶⁹.

Balta Tiymez kabristanında, mezarların yandan ve üstten görünüşü, Hazarların mezarlarında olduğu gibi, at eğerine benzemektedir. Gurbette ölen Karailer de bu mezarlığa gömülmüştür. Bunların başına “Yolcu Taş” veya “Dikme Taş” denilen taş taşı konulmuştur³⁷⁰.

Kırımlı Karailer, mezarlığa girmeden önce ve mezarlıktan çıkarken diz çöküp dua ederler. Eben ağacı ziyaret edilirken de diz çökülür ve ağacın etrafındaki kuru dallar saygı ile temizlenir³⁷¹.

³⁶⁶ Şişman, “aynı makale”, s. 102.

³⁶⁷ Silindirik ve prizma biçimli mezar taşları için Bk. Şekil 7.

³⁶⁸ Danon, “aynı makale”, s. 300.

³⁶⁹ Yaşar Kalafat, *Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Ankara 1999, s. 69.

³⁷⁰ Kalafat, *aynı eser*, s. 70.

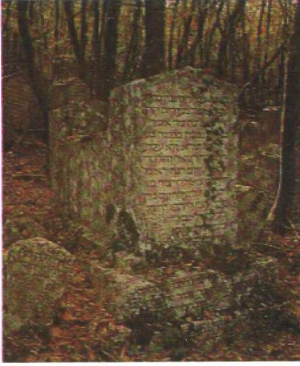
³⁷¹ Kalafat, *aynı eser*, s.69-70.

Şekil 6: Hasköy Karai mezarlığında silindirik ve prizma biçimli mezar taşları.

Şekil 7: Hasköy Karai kabristanında bir mezar taşı. Kültür etkileşimini en iyi biçimde anlatıyor. Üstünde “Ruhuna Fatiha”, altında İbrani alfabesiyle yazılmış (belki de Türkçe) bir metin .

Şekil 8: Balta Tiyemez mezarlığında at eğeri Şeklinde bir mezar taşı. [Kalafat, 1999].

3.3.3. Hastane

15 Safer 1253 (21 Mayıs 1837) tarihli hattı hümeyun ile Karai ve Yahudi cemaatlerine, Hasköy’de mevcut olan Yahudi mezarlığının yakınında, Karaağaç ve Kırkağaç arasında Yağcıderesi denilen mahalle, ayrı ayrı hastane yapılmasına müsaade edilmiştir. Yağcıderesi mevki, su bulunması ve sahile yakınlığı sebebiyle, hasta ve eŐya naklinde kolaylık sağlayacağından münasip görölmüŐtür³⁷².

Karai ve Yahudi cemaatinin hastane niyaz ettiklerine dair ortak istid’aları neticesinde Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1254 (1838) tarihinde, tekrardan bu iki cemaate hastane inşasına izin verilmiŐtir³⁷³.

“Memâlik-i mahrûsa-i Şâhânemde icrâsı ittifâk-ı ârâ ile karârgir olan karantina usûlü muktezâsınca der-saâdetimde her millet için başka başka hastahaneler tahsisi lâzım geldiğinden ve Yahûdi milletinin kadimî hastahaneleri bulunmadığından Hasköy verâsında kâin Yehûd maŐatlığı cânibinde Karaağaç ile Kırkağaç beyninde Yağcıderesi ta’bir olunan mahalde Yahûdi ve Karâi taifeleri için başka başka hastahaneler inşası irâde-i seniyye-i mülûkânem muktezâsı münifinden olmak hasebiyle...”

³⁷² BOA, HH, nr.25538-A.

³⁷³ BOA, *Cevdet tasnifi - Şhiyye*, nr. 668.

Hasköy'de Kırkağaç ve Karaağaç arasında Yağcideresi mevkinde iki cemaate arazi tahsis kılınmış olsa da bu emrin zayı olduğunu H. 1295 (1878) tarihli bir başka vesika bize anlatmıştır. Bunun üzerine Yahudi cemaatine toplam on altı bin beş yüz kırk sekiz zirâlık, Karai cemaatine ise beş bin yedi yüz yirmi üç zirâlık alan ayrılmıştır. Hastaneler yine aynı mevkide inşa edilecek ve masrafları cemaatler tarafından karşılanacaktır³⁷⁴. N. Gülerüz, maddi imkansızlıklar sebebiyle hastanelerin inşa edilemediğini yazarken³⁷⁵, Şişman ve Danon hastane binasının sonradan düşkünler evi haline getirildiğinden bahsetmişlerdir³⁷⁶.

3.4. Karai Cemaatinin Sosyal ve Ekonomik Hayatı

3.4.1. Karailer ve Rabbaniler Arasındaki İlişkiler

Karailer ve Rabbanilerin birbirinden farklı dini ritüelleri, iki cemaat arasında daima geçimsizliğe ve şiddetli tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Karailer, dini konuları aydınlığa kavuşturacak liderlere her zaman sahip olmadıklarından Rabbanî hahamlara danışmışlardır³⁷⁷. Fakat Rabbanî hahamlar bu durumdan pek hoşnut kalmamışlardır³⁷⁸.

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in Yahudi cemaatinin başına atadığı hahambaşı Moşe Kapsali, Karailere oldukça sert davranmıştır. Karailerin Talmud öğrenmesine karşı çıkan Kapsali, onların yeşivalara³⁷⁹ gelmesini istememiştir. Fakat Kapsali bu tutumuyla Rabbanî cemaatinden dahi pek çok kişiyi karşısına almıştır³⁸⁰.

³⁷⁴ Şehremini Reşid Paşa'ya gönderilen 12 Ramazan 1295 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 263, hk. 216.

³⁷⁵ Gülerüz, *Yahudi*, s.207.

³⁷⁶ Şişman, "aynı makale", s.101; Danon, "aynı makale", s.349.

³⁷⁷ Galante, *Turquie*, s. 193; Aydın, "aynı makale", s. 11.

³⁷⁸ Aydın, "aynı makale", s.11.

³⁷⁹ Yeşiva, özellikle Talmud ve tefsirlerinin okutulduğu bir tür haham okuludur.

³⁸⁰ Eroğlu, *aynı eser*, s. 120.

Katalonya kökenli Hanok Saporta, Elyezer Kapsali, Eliya Mizrahi gibi bazı Rabbani hahamlar, Karai öğrencilere Talmud'a ve Rabbani kutsal günlerine saygısızlık etmemeleri koşuluyla ders vermişlerdir. Talmud'a inanmayan kişilere onu öğretmenin saygısızlık olduğunu düşünen Aşkenazi kökenli hahambaşı Kapsali ise tabiki buna şiddetle karşı çıkmıştır³⁸¹.

Eliya Mizrahi, önceleri Karailere karşı iyi davranmamış olsa da sonraları iki cemaati birbirine yaklaştırmaya çalışmıştır³⁸². Moşe Kapsali'den sonra hahambaşı olan Mizrahi, nüfuzunu Karailere yapılan haksızlıkları önlemek için kullanmıştır³⁸³. 1487'de Lizbon'dan İstanbul'a gelmiş olan Don Guedalia b. David, Karailerin de rızasıyla, iki cemaatin birleşmesi için gayret sarf etmiştir³⁸⁴; fakat, Rabbanilerin muhalefeti sebebiyle muvaffak olamamıştır³⁸⁵.

Uzlaşmacı tavır sergileyen bir başka Rabbani bilgin de Mordehay Komtino'dur. Büyük hoşgörüsüyle Karai ve Rabbani öğrencilere eşit muamelede bulunan Komtino, Edirne'de Karai cemaatine mensup Eliya Başyazı ve Kaleb Afendopolo gibi önemli isimlere hocalık yapmıştır³⁸⁶.

İki mezhep arasındaki ilişkiler, karşılıklı hoşgörü ve saygı çerçevesinde gelişmiş, böylece Osmanlı Yahudilerinin ufku genişletecek ilmi tartışmalara zemin hazırlanmıştır. Rabbani bilginlerin bu iyi tutumlarına karşılık şüphesiz Karailer de cevapsız kalmamışlardır. Eliya Başyazı, Yuda Gibbor, Kaleb Afendopolo, Yasef Revitzi, Yuda Maruli gibi Karailer, Rabbanilere sempati göstermişlerdir³⁸⁷.

Bazı yobaz Yahudiler, Karailere, sadece Talmud ve Tora değil Yunan felsefesinin dahi öğretilmesinden rahatsızlık duymuşlar ve Karailere ders veren Rabbani Yahudileri aforoz etmişlerdir. Özellikle Eliya Mizrahi'nin, Karailer tarafından "Büyük Alim" olarak nitelendirilmesini kıskanan Rabbani hahamlar, Yesna Misini önderliğinde

³⁸¹ Danon, "aynı makale", s. 310.

³⁸² Güleriyüz, *Yahudi*, s.66.

³⁸³ Danon, "aynı makale", s. 318.

³⁸⁴ Poznanski, "aynı madde", s. 669.

³⁸⁵ Aydın, "aynı makale", s.11.

³⁸⁶ Eroğlu, *aynı eser*, s. 122; Danon, "aynı makale", s. 311.

³⁸⁷ Danon, "aynı makale", s. 317.

toplannmıştır. Haham Yesna Misini, Rabbanilerin dini liderlerindedir ve Osmanlı sarayı ile yakın ilişkiler kurmuş biridir³⁸⁸.

Karailere duyulan nefretin tek sebebi dini inanışlardaki farklılık değildi. Karailerin, Rabbanî Yahudilere yüksek faizle borç vermesi ve iktisadi rekabet de düşmanlığı kamçılıyordu. Bu dini ve ekonomik nedenler, Rabbanî bilgilerden bazılarının, Poli Yaşan sinagogunda toplanarak aforoz kararı vermelerine sebep olmuştur. Bu hahamlar, aforozun hahambaşı Moşe Kapsali tarafından da onaylanmasını istemişlerdir. Moşe Kapsali ise Yunan felsefesinin özgürce aktarılması gerektiğini savunarak aforozu onaylamamışsa da Rabbanî liderler onu dinlemeyerek resmen aforozu ilan etmişlerdir³⁸⁹. Fakat bu aforoz kararı, Karai öğrencilere ders vererek geçimlerini sağlayan birçok Rabbanî hahamı memnun etmemiştir. Aydın görüşlü hahamlar aforozu kaldırmak için Zeytun sinagogunda toplanmışlar; ama fanatikler, sinagogu basıp şiddet kullanarak buna mani olmuşlardır³⁹⁰. Eliya Mizrahi her şeye rağmen mücadelesine devam etmiş ve Karailerin yeşivalara gitmelerinin bir sakıncası olmadığını hatta Rabbanî öğrencileri motive ettiğini belirtmek suretiyle Karailere düşman olan kanada cevabını vermiştir³⁹¹.

Zaman zaman iki cemaat arasındaki ilişkiler daha ılımlı bir hava içerisinde seyretmiştir. Şiddetli tartışmalar ve itikadî anlaşmazlıklar yerini karşılıklı nezakete bırakmıştır. Buna en büyük kamt, Karai cemaati lideri Eliya Rabbenu'nun vefatı üzerine, haham Gerson Luko'nun cenazeye katılmasıdır. Ayrıca genel olarak Yahudi cemaatlerini ilgilendiren mevzularda cemaatler arasında mutabakata varıldığını görmekteyiz. 1577'de Sefaradlar ve Romaniotlar arasında imzalanmış eskama, Karailer tarafından da kabul edilmiştir³⁹². 1582 (H. 990) tarihli bir mühimme hükmü de cemaatler arasındaki uyumun şahitliğini yapmaktadır. Hükme göre Sürgün, Kendi Gelen ve Karai cemaatleri Hasköy'de mezarlık olarak kullanılmak üzere bir arazi parçası talep etmişler ve sonunda Bayezid

³⁸⁸ Minna Rozen, *A History Of The Jewish Of Istanbul The Formative Years (1453- 1566)*, Leiden 2002, s. 79.

³⁸⁹ Rozen, *aynı eser*, s.79-80.

³⁹⁰ Danon, "aynı makale", s.320.

³⁹¹ Galante, *Turquie*, s. 194.

³⁹² Galante, *Turquie*, s. 194; Aydın, "aynı makale", s. 12.

Evkafı'na ait arsa içerisinde toprak alabilmişlerdir³⁹³.

Rabbaniler ve Karailer her ne kadar birbirine muhalif ve dini usulleri farklı iki grup olsalar da bazı durumlarda ortak kullanım alanlarının olduğunu görebiliyoruz. Örneğin Edimekapı ve Eğrikapı mezarlıkları, iki cemaatçe de birlikte kullanılmıştır³⁹⁴. Aynı zamanda Karailer, sonuçlandıramadıkları dini problemlerin halli için, Rabbanî mahkemelerine başvurmuşlardır³⁹⁵.

1700 yılında iki cemaatin arası, belirlenen vergi miktarları konusunda açılmıştır. Moşe b. Kurd, Sabbatinas b. Kurd, Menahem b. Kurd, Yasef b. Kurd, Yuda Gour b. Sabatay, Yuda Gour b. Menahem isimli Karailer, vergi vermeyi reddetmişlerdir. Bu dönemde Karailer, nüfus kayıtlarında ayrı olarak kaydedilseler bile hükümet tarafından Yahudi cemaatinin bir parçası addedilmişlerdir³⁹⁶.

1840 tarihli bir vesika Karailer ve Rabbaniler arasındaki dini ve itikadî farklılığın nasıl sorunlara yol açtığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Karailerin cemaatbaşlarına ayrı mühür verilmesi istid'ası üzerine, hükümet tarafından yapılan sorguda Karailer hallerini dile getirmişlerdir:

"sâbık hahambaşı tarafından usûl-i âyînimize dâir mukaddemce bazı mertebe müdâhale vuku' bulmuş olup şöyle ki bizim bayramımız onların bayramına ve nikâhımız nikâhlarına bir vechle uymadığından bizleri kendilerine uydurmak isterler"³⁹⁷.

Belgede de ifade edildiği gibi bazı zamanlar Rabbanî Yahudiler, Karailerin ayin, bayram ve nikah usullerindeki farklılığına saygı duymamışlar ve kendilerine benzetmeye çalışmışlardır. Beslenme adetlerinde dahi bu kabullenememiş kendisini göstermiştir. Aynı belgede, Hasköy çarşısında mısır buğdayı yerken yakalanan bir Karainin, Yahudi kurallarına aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Yahudi ferraş tarafından

³⁹³ Eyüp kadısına gönderilen 6 Şevval 990 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN. MHM.d*, nr. 48, hk. 415.

³⁹⁴ Danon, "aynı makale", s. 343.

³⁹⁵ Galante, *Turquie*, s. 185.

³⁹⁶ Danon, "aynı makale", s. 337.

³⁹⁷ BOA, *I.HRC.*, nr.152.

Bâb-ı Seraskeri'ye gönderildiği anlatılmıştır. Karailer, yine bu sorgu sırasında, Yahudi milleti cemaatbaşısının bir gün mahallelerini basıp taşıladığını da belirtmişlerdir³⁹⁸.

İspanyol Yahudilerinden Solomo Kamhi'nin, Karailere karşı yayınlamış olduğu broşürle Karai-Rabbani ilişkileri bir kere daha gerginleşmiştir. Kamhi, "Melehet Chelomo" isimli broşürde, Karaileri hayvan sınıfına sokmuş, onlara Tevrat'ın öğretilmemesi gerektiğini ve onları öldürmenin uygun olacağını ileri sürmüştür³⁹⁹. Bunun üzerine İstanbullu Karailer alarma geçmiş ve dönemin hahambaşısı Yakir Geron'a "Jewish Journal" kanalıyla bir dilekçe yazmışlardır. Aşağıda, Danon ve Galante'den naklederek vermiş olduğumuz dilekçe on iki Karainin imzasını taşımaktadır⁴⁰⁰:

"Biz, Bene-Mikra olarak adlandırılan ve Hasköy'de yaşayan İsraililer, adı geçen yerde Yahudi mahallesinde yaşamayı imparatorluk hükümetinin merhametine borçluyuz. Meclisin bitmek bilmeyen gayretleri ve yüzyılın ilerlemeleri sayesinde şimdiki durumumuz geçmişe kıyasla bir hayli gelişti. Çocuklarımız Yahudi okullarına gidiyor, biz diğer Yahudileri ziyaret ediyor ve onların mayasız ekmeğinden yiyoruz. Diğer bir deyişle, padişah sayesinde ve özellikle 'Musa'nın kanunları'nı takip ettiğimiz zamandan beri iyi durumda yaşıyoruz. Fakat, gerçek Yahudiliğin prensiplerinden bihaber ve her durumda halkı yazılarıyla kışkırtmaya çalışan Solomo Kamhi adında bir şahsiyet mevcuttur. Son zamanlarda, belli bir amaç doğrultusunda, makinede yapılan mayasız ekmekleri yiyenleri aforoz etmiştir. Ama bu bizi ilgilendirmemektedir. Bize daha çok dokunan nokta şudur: birkaç zamandır Yahudilerin bize karşı olan eski kinlerinin aniden tekrar alevlendiğini görmekteyiz. Yeniden bize hakaretler ediliyor, kötü davranılıyor ve sokaklarda dayak atılıyor. Öğrendik ki halkın bu kızgınlığının tekrar alevlenmesinin sebebi, Melehet Chelomo adında hakkımızdaki iftalarla dolu broşürler yayımlayan hahamdır. Bu çalışmada Karailerin açık ve saçık bir şekilde hayvan oldukları, onlara kanunları öğretmenin yasak olduğu ve öldürülmelerinin serbest olduğu belirtiliyor. Adaletin yerini bulmasını ve suçlunun cezalandırılmasını talep ediyoruz. Bunun için

³⁹⁸ BOA, I.HRC., nr.152.

³⁹⁹ Shapira, *aynı eser*, s. 23; Galante, *Turquie*, s. 195; Aydın, "aynı makale", s. 12; Danon, "aynı makale", s. 357.

⁴⁰⁰ Danon, "aynı makale", s. 357-358; Galante, *Turquie*, s. 195-196.

Rab Yakir ve Rabbanî mahkemelerine başvuruyoruz. Eğer tatmin olmazsak, bu suçlu kitabın sahibi hakkında hükümete şikayette bulunmak zorunda kalacağız.

Hasköy, 22 Kislev 5627 (30 Kasım 1866)

İmza: Afeda Kohen, İshak Sadık, Eliyahu Kohen, Emanuel Yafet, İshak Kırımı, Menahem Yafe, Yuda Ben-Goubi, Samuel Yafet, David Feroz, Haim Kohen, Yuda Yafet, Berachah Ben-Goubi”.

Bu dilekçe işe yaramış ve hahambaşı Yakir Geron, broşürün tüm kopyalarının yakılması emrini vermiştir. Solomo Kamhi de cemaatten soyutlanma cezası almıştır⁴⁰¹. Fakat bu ceza, Kamhi’yi destekleyen ve cezalandırılmaması gerektiğini düşünen muhafazakâr Yahudileri kızdırmıştır. Rabbanî Yahudiler, hahambaşılığın önünde protesto gösterileri yaparak hahambaşı Geron’un görevden alınmasını istemişlerdir⁴⁰².

3.4.2. Cemaat İçi İlişkiler

Osmanlı Devleti’nde Karai cemaatleri değişik coğrafyalarda yaşasalar bile ekonomik gerek dini bağları dikkate alarak birbirleriyle sıkı münasebette bulunmuşlardır. Karailer, İstanbul’un fethiyle kültürel olarak kendilerine daha yakın gördükleri Mankup ve Kırkyer (Çufutkale) gibi Kırım şehirlerine göç etmişlerdir. Özellikle Bahçekapı’da Yeni Cami’nin inşasına başlanması üzerine bu göçler daha da yoğunluk kazanmıştır. Kırım Karaileri, nüfusu gittikçe azalan İstanbul cemaatine kültürel ve maddi destek sağlamışlardır. İki cemaat arasındaki bu sıkı münasebet, ekonomik ve kültürel bağların yanı sıra evlilik ilişkileri ile daha da kuvvet kazanmıştır. İstanbul’dan Kırım’a son büyük göçler, XVIII. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir⁴⁰³. İstanbul-Kırım Karaileri arasındaki bu ilişkiler, fazla yoğun olmamakla birlikte Kudüs ve Mısır cemaatleri için de söz konusudur⁴⁰⁴.

⁴⁰¹ Galante, *Turquie*, s. 196; Danon, “aynı makale”, s.358.

⁴⁰² Stanford J. Shaw, *The Jews Of The Ottoman Empire And The Turkish Republic*, London 1991, s. 101.

⁴⁰³ Shapira, *aynı eser*, s. 3-4.

⁴⁰⁴ Şişman, “aynı makale”, s. 100; Barnai, *aynı eser*, s. 164-165.

Edirne Karailerinin büyük kısmının İstanbul'a yerleşmesi ile eski payitahttaki canlılık sona ermemiştir. İstanbul ve Edirne Karaileri arasında, karşılıklı dini konuları tartışmak üzere devamlı seyahatler yapılmıştır⁴⁰⁵.

Diğer Yahudi cemaatlerle yaptıkları dinî münakaşaların yanında Karailer, kendi içlerinde de çoğu zaman ihtilaflar yaşamışlardır. Edirne cemaati liderlerinden Menahim Başyazı, oğlu Moşe, Menahim Maroli, Yaşlı Mişel ve Mişel'in oğlu Yasef tarafından cuma akşamları lamba, cumartesi günü ise ateş yakılmasına izin veren reformlar yapılmıştır⁴⁰⁶. Bunlara özellikle Rusya ve Kırım'dan göç etmiş muhafazakâr Karailer büyük direniş göstermişlerdir⁴⁰⁷. Cemaat içerisinde çıkan anlaşmazlıkların sebebi, genellikle dinî sorunlar karşısında gösterilen değişik davranışlarda yatmaktaydı. Takvim kullanımı ile ilgili ihtilaflar buna örnek gösterilebilir⁴⁰⁸. Aslında Karai mezhebinde yılbaşı ve ay başlarının ayın gözetlenmesi suretiyle tespit edilmesi esastır⁴⁰⁹. Kudüs ve Mısır Karaileri kutsal günlerini ayı gözlemleyerek ayarlamışlardır. Fakat yine de bazı bayramların hangi tarihlerde kutlanacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşayabilmişlerdir. Kırım ve Türkiye Karaileri ise, Rabbanilerin takvimlerini kullanarak bayram ve tatillerini ayarlamışlardır⁴¹⁰.

Karai ve Rabbaniler arasında kimi zaman dostâne kimi zaman hasmâne bir tutumla sürdürülen ilişkiler, üç değişik Karai tipinin oluşmasına sebep olmuştur. Karailerden bazıları dinine bağlı kalırken, bazıları Talmudist anlayışı kabul etmiş, bazıları da ikisinin arasında kalarak her ikisini de benimsemiştir⁴¹¹. Ayrıca cemaat içinde toplumsal ve kültürel inişin başlaması, din değiştirme hadiselerini de beraberinde getirmiştir. H. 1185 (M. 1771) tarihli bir arşiv vesikasında, Hasköy'de mütemekkin bir Karai Yahudisinin İslâmiyet'i kabul ederek Osman ismini aldığı ve kendisine 6 kuruş kisve pahası verilmiş anlatılmıştır⁴¹².

⁴⁰⁵ Danon, "aynı makale", s. 304.

⁴⁰⁶ Bali, "aynı makale", s. 214.

⁴⁰⁷ Danon, "aynı makale", s. 305.

⁴⁰⁸ Danon, "aynı makale", s. 309.

⁴⁰⁹ Kuzgun, *aynı eser*, s. 182.

⁴¹⁰ Danon, "aynı makale", s. 309.

⁴¹¹ Danon, "aynı makale", s. 335.

⁴¹² BOA, *Cevdet tas. -Adliye*, nr. 6305.

İmparatorluk tarafından resmen tanınmasıyla cemaatte toplumsal bir hareketlilik yaşanmıştır. İran'da Karailerin varlığı hakkında bazı duyular alan cemaat, bunun doğruluğunun araştırılması maksadıyla girişimlerde bulunmuştur. Benzer bir araştırma da dini uygulamalardaki benzerliklerden yola çıkılarak Habeşistan Falaşaları üzerinde yapılmak istenmiştir⁴¹³.

3.4.3. Cemaatin Ekonomik Durumu

Karai cemaatinin iktisadi durumunun, en azından imparatorluğun ilk dönemlerinde diğer Yahudi cemaatlerinden daha iyi olduğunu anlıyoruz. Karailer, Rabbani Yahudilerine zaman zaman yüksek faizle borç para vermişler ve böylece kendilerine karşı düşmanlığın kuvvetlenmesine sebep olmuşlardır⁴¹⁴.

16. yüzyılda seyyah H. Dernszhwam'ın gözlemleri cemaatin maddi durumu hakkında bilgiler içermektedir⁴¹⁵: “Karaim Yahudileri diğer Yahudilerden daha zengindirler. 100 bin hatta 150 bin florinleri olur.....En iyi taş yapı ev bunlarındır. Erkek, kadın hepsi halis ipekli damiska elbise ile gezerler. Kadınlar boyunlarına altın kolye, kollarına bilezik takarlar”. Ayrıca çoğunluğu tefeci olan Karailerin çok yüksek faizle borç verdiğini anlatır. Kadın ve erkeklerin kaliteli kumaştan giyindiklerine, kadınların takılarına ve ikamet ettikleri binalara bakılacak olursak cemaat mensuplarının maddi durumu bu dönemde oldukça iyidir⁴¹⁶.

Değişik tarihlerde alınan cizye miktarlarına ve gelire göre yapılan a'lâ, evsat, ednâ sınıflandırmasına bakarsak konuyla ilgili daha aydınlatıcı bilgilere sahip olabiliriz.

⁴¹³ Danon, “aynı makale”, s. 356-357.

⁴¹⁴ Danon, “aynı makale”, s. 319; Rozen, *aynı eser*, s. 79.

⁴¹⁵ Dernszhwam, *aynı eser*, s. 150.

⁴¹⁶ *Gös. yer.*

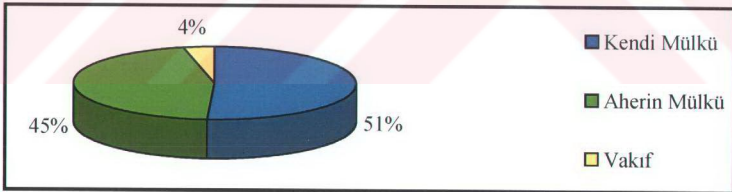
Tablo 7: Vergi sınıflarına göre Karai cemaati

	1596-97	1608 ⁴¹⁷	1623 ⁴¹⁸
A'lâ	16	9	9
Evsat	32	14	14
Ednâ	77	51 ⁴¹⁹	52

A'lâ, zengin sınıfına giriyor ki ilk tarihte bu oranın diğer yıllara nazaran daha yüksek olduğunu görüyoruz. 1608 ve 1623 yıllarındaki bu düşüş, cemaatin maddi durumundan ziyade nüfustaki azalma ile ilgilidir. Çünkü diğer kategorilerde de bu yıllarda bariz bir düşüş yaşanmıştır. Tabloda görüldüğü üzere, “ednâ” yani ekonomik durumu fakirlik düzeyinde olan grup ise neredeyse a'lâ ve evsatın iki katı kadardır.

Cemaat üyelerinin sakin oldukları meskenlerin mülkiyeti de bize yardımcı olacaktır. H. 1005(1596-97) tarihli tahrir defterinde, Karailerin sahip olduğu mülkler de kaydedilmiştir⁴²⁰.

Şekil 9: Karailerin mülk sahipliği

Yukarıdaki grafiğe göre cemaat üyelerinin % 51'i kendi evinde oturmaktadır. Bunlara anne-babası ve kardeşi ile ikamet edenler de dahil sayılmışlardır. % 45'i se başkasının mülkünde yaşamışlardır. Defterden anlaşılıyor ki genelde Yahudilerin evi tercih

⁴¹⁷ BOA, MAD, nr. 20198, s. 9-10.

⁴¹⁸ BOA, MAD, nr. 286, s. 20-21, 25.

⁴¹⁹ Defter çürük olduğundan “Evlâd-ı Kurd” cemaatinin hangi kategoride yer aldığını tespit edemedim. Bir sonraki tahrir defterine dayanarak dört kişilik bu cemaati ednâ içerisinde kabul ettim.

⁴²⁰ BOA, MAD, nr. 14393, s. 98-107.

edilmiştir, ama evler Rabbanilere mi yoksa Karailere mi ait herhangi bir kayıt yoktur. Vakıf mülkünde kalanlar ise % 4'lük çok küçük bir paya sahiptirler.

XVI. yüzyılda cemaate ve mabede, bazı seçkin üyeler tarafından bağışlar yapılmıştır. Simon Çelebi olarak da tanınan Yasef Revitz, Hasköy'de Yunan Kilisesi karşısında, H.931 (M. 1524-1525) tarihinde bir çeşme yaptırmıştır. Moşe b. Yasef, Karai cemaatinin yararına H. 941 (M. 1547) yılında, bir senetle evini miras bırakmıştır. 1542'de Mordehay kızı Ursula, 1547'de Yasef kızı Arkontapola ve yine aynı tarihte Eliya Gibbor'un kızı Stronghila (Fatma Kira) Marol mahallesindeki mülkünü cemaate tahsis etmiştir⁴²¹. XVII. yüzyılda bağışlar devam etmiştir. 1633'te Benyamin b. Moşe Kurd, Hasköy Keçeci mevkideki, Mehaem b. Mihail ise 1642'de aynı mahalle civarındaki evini cemaate vermiştir⁴²².

Valide Sultan Cami'nin Bahçekapı'daki Karai arsası üzerine yapılmasıyla buradaki cemaat Hasköy'e yerleştirilmiştir. Fakat kira bedeli olarak her yıl kendilerine düzenli olarak hazine-i hümayundan 2260 akçe ödenmiştir⁴²³. Yeni Cami'nin inşası aynı arazi üstündeki Rabbanî konutlarını da etkilenmiştir, fakat onlara herhangi bir kira bedeli ödenmemiştir. Muhtemelen Rabbaniler, Karailer gibi yanan ve yok olan mülklerinin yerine yeni tapular istemek konusunda gayret sarf etmemişlerdir⁴²⁴.

İstanbul Karaileri, XVII. yüzyıl sonlarından itibaren sayıca az olduklarını ve akrabalık bağlarını gerekçe göstererek Kırım Karailerinin kendilerine maddi olarak yardım etmeleri gerektiğini iddia etmişlerdir⁴²⁵. Cemaat, 1729 yılında yanan, Hasköy'deki sinagogunu kendi imkanlarıyla tamir ettirememiş, ancak Kırım Karailerinden yardım alarak mabedi yeniden yaptırabilmiştir. 1774'te tekrar bir yangın çıkmış ve cemaat çok büyük sarsıntı geçirmiştir. Bu sefer tekrar Kırımlı Karailere başvurulmuş, 3000 kuruşluk bir yardım alınmıştır. İstanbul cemaati buna 1500 kuruş daha eklemiştir, fakat gerekli parayı temin edemediklerinden 1780'de Kahire Karaylarına

⁴²¹ Danon, "aynı makale", s. 323.

⁴²² Danon, "aynı makale", s. 339.

⁴²³ Şişman, "aynı makale", s. 100.

⁴²⁴ Danon, "aynı makale", s. 342.

⁴²⁵ Shapira, *aynı eser*, s. 3.

başvurmuşlardır. Böylece mabet tamir edilebilmiştir⁴²⁶. Çıkan her yangın iktisadi zorlukları da beraberinde getirmiştir. 17 Mayıs 1918'deki yangın, Karai mahallesine büyük zarar vererek birçok Karainin evsiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu tarihten sonra zaten sayıca az olan cemaat, İstanbul'un başka semtlerine dağılmıştır⁴²⁷.

Kudüs Karaileri, mevcut cemaatler arasında herhalde en zayıf olanıdır. Çünkü XVII. yüzyılda küçük bir cemaat olarak varlıklarını sürdürmüş olan cemaat, XVIII. yüzyıla gelindiğinde azalmaya başlamıştır. Borçlarından ötürü Kudüs Yahudi cemaati Karailerin evlerine el koymuştur. Fakat Kudüslü Karailer, İstanbul cemaatinin de yardımlarıyla ayakta kalma gayreti göstermiştir⁴²⁸. Ayrıca Kırım cemaati de Kudüslü dindışlarına maddi destek sağlamışlardır⁴²⁹. 1745 senesinde İstanbul'dan, Yasef Lutzati ile 450 kuruş gönderilmiş ve aynı yıl içerisinde Karailer bu borcu ödeyebilmişlerdir⁴³⁰. 1770'lere gelindiğinde 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle yardımların gecikmesi Kudüslü Karaileri iktisadi zorluklarla karşı karşıya getirmiştir⁴³¹.

Kırım Karai Cemaati, hem kültürel hem de ekonomik açıdan Osmanlı'daki cemaatlerin en kuvvetli olmuştur. Zaman zaman gerek İstanbul gerekse Kudüs cemaatlerine yardımlarda bulunmuştur. Kırımlı Karailer, bölgede yaşayan gayrimüslimlere nazaran daha farklı şartlarda yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Çufutkale'deki Karailer özel haklara sahip olmuşlar, bazı vergilerden muaf tutulmuşlar ve hana itaat etmekle beraber kendi yerel yönetimlerini kurmuşlardır⁴³². Kale muhafızlığı ve komutanlık gibi önemli askeri görevlere getirilmişler, yüksek mevkilerde yer edinmişlerdir⁴³³. Tabi ki bu rahatlık içerisinde kültürel ve iktisadi anlamda gelişme gösterebilmişlerdir.

⁴²⁶ Şişman, "aynı makale", s. 100.

⁴²⁷ Gös. yer.

⁴²⁸ Barnai, *aynı eser*, s. 164.

⁴²⁹ Shapira, *aynı eser*, s.4.

⁴³⁰ Barnai, *aynı eser*, s. 164.

⁴³¹ Barnai, *aynı eser*, s. 165.

⁴³² Fisher, *aynı eser*, s. 34.

⁴³³ Yaşar Kalafat, "Kırım Karay Türkleri", *Tarih Ve Medeniyet*, Y. 6, S. 61, (İstanbul 1999), s. 76.

3.4.4. Meslekler

Yahudiler, imparatorluğun her bölgesinde çok sayıda alanda faaliyet göstermişlerdir. Fakat özellikle yatkın oldukları alan ticaret ile ilgili mesleklerdir. Ticarete büyük başarı sahibi olan Yahudiler, tüccarlar için vazgeçilmezdirler. Çünkü malların bedelinin tayininde, tercüman olarak ve şehirde kimde ne var bilen bir ticari rehber olarak kendilerini zorunlu hale getirmişlerdir. Bunun dışında hekimlik, eczacılık, tercümanlık gibi gelenekselleşmiş uğraşlarını da icra etmişlerdir⁴³⁴. E. Çelebi, IV. Murad'ın Bağdat Seferi'ne çıkmadan önce düzenlenen geçit töreninde gördüğü Yahudi esnafı arasında, lokmacılar, gözlemeciler, kasaplar, inciciler, kuyumcular, hokkabazlar, rakkaslar, meyhaneciler, sazandeler, halis altın ve gümüş işçileri, güdericiler, kalıpçılar gibi çok sayıda meslek grubunun ismini saymıştır⁴³⁵.

Dernschwam, Karailerin umumiyetle tefeci olduklarından bahisle tefecilikleri hakkında şunları aktarır: “Karaim Yahudileri diğer Yahudilerden daha zengindirler. 100 bin hatta 150 bin florinleri olur. Ekserisi tefecidir. Bir altın florin için ayda bir akçe alırlar, ayrıca üç ayda bir de faiz ödetirirler. Ancak altın ve gümüşten mamul kıymetli mücevheratı rehin alıp borç para verirler. Bu rehinler bir yangında yok olup gider diye ayrıca sağlam bir kefalet isterler. Kanunen yasak olmasına rağmen soydaşları Yahudilerden dahi fahiş faiz alırlar”⁴³⁶. Karailerin, Yahudilere yüksek oranda faizle borç para vermeleri onlara karşı düşmanlığın artmasına sebep olmuştur⁴³⁷. Dernschwam, Karailerin diğer Yahudilerle beraber yiye içmediklerinden ve kendi şaraplarını ayrı imal ettiklerinden söz etmiştir. Bunu göz önünde bulundurursak Karailerin şarap imalatıyla ve buna bağlı olarak da meyhanecilikle meşgul olduklarını söylemek yanlış olmaz⁴³⁸.

Elimizdeki arşiv vesikalarından gördüğümüz üzere Karailer de dahil olmak üzere tüm Yahudi cemaatlerinde kasaplık, fazlasıyla icra edilen mesleklerdendir⁴³⁹. 9 Şevval 973

⁴³⁴ Mantran, *aynı eser*, s.63.

⁴³⁵ Schick, “aynı makale”, s. 41; Avram Galanti, *Türkler Ve Yahudiler*, İstanbul 1995, s. 127.

⁴³⁶ Dernschwam, *aynı eser*, s.150-151.

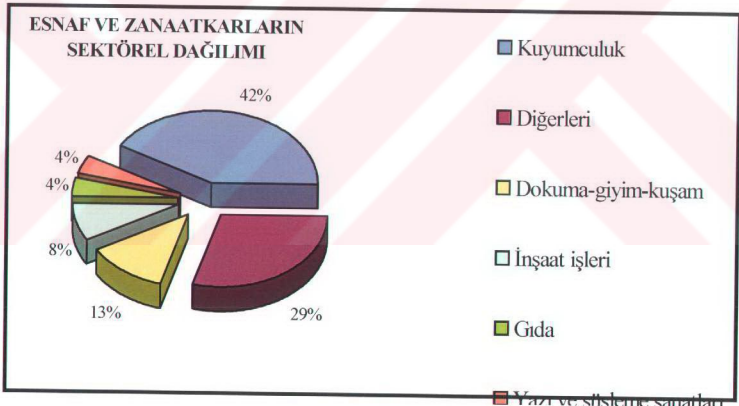
⁴³⁷ Danon, “aynı makale”, s. 319.

⁴³⁸ Dernschwam, *aynı eser*, s.150-151.

⁴³⁹ İstanbul kadısına gönderilen 20 Rebiülevvel 994 (11 Mart 1586) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 60, hk. 552; İstanbul kadısına gönderilen 9 Şevval 973 29 Nisan 1566) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 5, hk. 1507; İstanbul kadısına gönderilen 5 Cemaziyelahir 973 (28 Aralık 1565)

(29 Nisan 1566) tarihli bir mühimme hükmünde İstanbul'daki Karâi, Alman, Şalom ve Geruş cemaatlerinden başka cemaatlerden kasaplık için on bin filori alınacağı kaydedilmiştir⁴⁴⁰. İstanbul kadısına gönderilmiş bir başka hükümde, Sürgün, Kendigelen ve Edirne cemaatlerinin "kasap akçesi"nden muaf tutulduklarını onun yerine divan-ı hümayuna her sene belirli bir miktar akçe teslim edecekleri anlatılmıştır⁴⁴¹. Yine mühimme hükümlerinden Karailerin, celeplik, tavancılık, sarraflık hizmetlerinde bulduklarını anlıyoruz⁴⁴². Kasaplığın Karailer arasında bu kadar revaçta olmasının nedeni, dini kaidelerde aranmalıdır. Çünkü, Karailer kendilerinden olmayan kimselerin hazırladıkları şeyleri yemedikleri gibi dini usullere göre kesilmeyen hayvanların etlerini de yemezler. Hayvanın kesimi ancak işi bilen ehli kimseler tarafından yapılabilir⁴⁴³.

Şekil 10: Karai cemaatinde esnaf ve zanaatkarların sektörel dağılımı

tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d.* nr. 5, hk. 712; İstanbul kadısına gönderilen 17 Cemaziyevvel 993 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d.* nr. 58, hk. 383.

⁴⁴⁰ İstanbul kadısına gönderilen 9 Şevval 973 tarihli hüküm (29 Nisan 1566): BOA, *A.DVN.MHM.d.* nr. 5, hk. 1507.

⁴⁴¹ İstanbul kadısına gönderilen 4 Safer 994 (25 Ocak 1586) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d.* nr. 60, hk. 320; İstanbul kadısına gönderilen 20 Rebiülevvel 994 (11 Mart 1586) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d.* nr. 60, hk. 552.

⁴⁴² İstanbul kadısına gönderilen 4 Safer 994 (25 Ocak 1586) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d.* nr. 60, hk. 320.

⁴⁴³ Kuzgun, *aym eser*, s. 203-204.

II.Mehmet'in vakfı reayasından İstanbul ve havalisinde mutavattın Yahudi taifesini gösteren bir tahrir defteri, Karai cemaatine mensup kimselerin meslekleri hakkında bizi bilgilendiriyor. Defterde hangi mesleklerle uğraştıkları tespit edilebilen 24 Karai vardır. Buna göre 10 Karainin mesleği kuyumculuktur. Bunların ikisi kuyumcu şakirdi, bir tanesi kuyumcu işçisi ve biri de cevherdir. Dokuma sektöründe ipek işleyen ve satan gazzazlar ağırlıktadır. Bunu haricinde keçe pabuç işleyen bir Karai vardır. "İnşaat işleri" tabir olunmuş alanı aslında sadece kiremitçiler işgal etmektedir. Bunlardan birisinin Tahtakale'de dükkânı vardır, aynı zamanda mismar-furuşluk yapmaktadır. Mühimme defterlerinde sıkça tesadüf ettiğimiz kasaplık mesleği ile bu defterde sadece bir kişi meşgul görünmektedir. Nöbethane mahallesinde kalemkârlık⁴⁴⁴ yapan bir Karai de yazı ve süsleme sanatları sektörü içinde gösterilmiştir. Bunlardan hariç dilimde ise hurda-furuş ve mismar-furuş esnafı, hâkkâk⁴⁴⁵, reis, meyancı ve biriş bulunmaktadır. Meyancı, Bezzazistan yani Kapalı Çarşı'da çalışmaktadır. Reis ise "Kefelü reis" olarak kaydedilmiştir ki bu bizi Kırım'dan göç etmiş olabileceği düşüncesine götürmektedir.

E. Çelebi, Mankub'taki Karai mahallesinde seksen adet tabak dükkanına rastladığını ve buradaki Karailerin güderi ve kösele işlediklerini söylemiştir. E. Çelebi'nin ifadelerinden, meşhur Mankub kösesinin bu işte hüner sahibi Karailere çıktığını anlayabiliriz. E. Çelebi, Yahudi mahallesinde, kasap dükkanlarının ve bir bozahanenin varlığından da bahsetmiştir⁴⁴⁶. Kırım'da esnaf loncaları içerisinde Karailerin bulunduğu dair önemli delillerden birisi de Mengli Giray'a ait yarıktır. Bu yarıktaki Türkçe isimler taşıyan Yahudiler yer almaktadır ki bunların Karailer olduğunu söylemek mümkündür⁴⁴⁷.

⁴⁴⁴ Altın, gümüş, bakır gibi madenlere çelik uçlu kazıma aletiyle desenler ve yazılar işleyen kişilere kalemkâr denir.

⁴⁴⁵ Altın, gümüş ve her türlü değerli taşın üzerine kazıyıp oarak karmaşık desenler ve yazılar işleyen zanaatkarlara hâkkâk denir. Mühür de kazdıklarından mühürcü olarak da isimlendirilmişlerdir. Mühür kazmak dışında mücevher, takı üzerine motif işlemek; maden, ahşap, abanoz, fildişi üzerine kazıma, oyma ve kabartma tekniği alanlarında uzmanlaşmışlardır (Necdet Sakaoğlu- Nuri Akbayar, *Osmanlı'da ZenaatTen Sanata*, C. II, s.137-138).

⁴⁴⁶ Çelebi, *aynı eser*, C. 7, s. 222.

⁴⁴⁷ Ürekli, *aynı eser*, s. 95.

3.4.5. Vergiler

Osmanlı Yahudileri, devlete ve cemaat yönetimine olmak üzere iki tür vergi ödemişlerdir. Devlete ödenen vergilerin en önemlisi cizye olmuştur. Tüm gayrimüslimlerden adına cizye, kimi zaman herkesten eşit olarak, kimi zaman her ailenin gelir durumuna göre “a’lâ, ednâ, evsat”⁴⁴⁸ gibi üç gruba bölünerek alınmıştır⁴⁴⁹. Meselâ H. 1005 (M. 15997) yılında İstanbul’daki Yahudilerden cizye tahsil edileceği zaman cemaat üç sınıfa ayrılmış ve her birinden farklı miktarlarda vergi alınmıştır. A’lâ (yüksek sınıf) 180 akçe, evsat (orta sınıf) 120 akçe, ednâ (aşağı sınıf) 60 akçe cizye vergisi ödemiştir⁴⁵⁰.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi “Cemaat-i Edirne” ve Cemaat-i Evlâd-ı Kurd” olarak iki cemaat halinde kaydedilmiş olan Karailer, gelirlerine göre üç gruba ayrılmışlar ve vergileri bu halde tahsil edilmiştir. Edirne cemaatinden 10920 akçe, Kurd cemaatinden⁴⁵¹ 420 akçe toplanmak suretiyle toplan 11340 akçe cizye alınmıştır⁴⁵².

Tablo 8: Sınıflara Göre Karai Cemaatinden Alınan Cizye Vergisi

SINIFLARA GÖRE VERGİ DAĞILIMI	Cemaat-i Edirne Karâî		Cemaat-i Evlâd-ı Kurd	
	Kişi Sayısı	Alınan Vergi Miktarı	Kişi Sayısı	Alınan Vergi Miktarı
A'lâ	16	2880	-	-
Evsat	30	3600	2	240
Ednâ	74	4440	3	180
Toplam	120	10920	5	420

⁴⁴⁸ BOA, *MAD*, nr. 14393; BOA, *MAD*, nr. 286; BOA, *MAD*, nr. 20198; İstanbul Yahudi cemaatlerinin vergi sınıflandırmasını ayrıntılı olarak görmek için bk. Ekler: Tablo 11.

⁴⁴⁹ Ercan, “aynı makale”, s. 1148.

⁴⁵⁰ BOA, *MAD*, nr. 14393, s. 1.

⁴⁵¹ Evlâd-ı Kurd cemaatinden bu yıl vergi alınıp alınmadığı konusunda şüpheleri var. Bu cemaatin vergiden muaf tutulmaya başlandığı tarihi kesin olarak tespit edemediğimden cizye vergisini ödemiş kabul ederek hesaolama yaptım.

⁴⁵² BOA, *MAD*, nr. 14393, s.

Aşağıdaki tabloda üç değişik tarihte Karai cemaatinden alınan cizye vergisi verilmiştir. Vergi miktarları, ilk iki yılda birbirine yakınlık gösterirken 1596-97 senesinde büyük artış olmuştur. Bunun nüfus artışı ile doğrudan bir bağlantısı olmalıdır.

Tablo 9: XVI. Yüzyılda Karai Cemaatinden Alınan Cizye Vergisi

Karai Cemaatleri	1540-41	1545-46	1596-97
Cemaat-i Edirne	6056	6960	10920
Cemaat-i Kastamonu	96	48	-
Cemaat-i Pravadi	876	816	-
Cemaat-i Evlâd-ı Kurd	-	-	420
TOPLAM	7028	7824	14852

Cizye, gayrimüslimlerden askerlikten muafiyetin bir bedeli olarak alınmıştır. Yahudiler cizye dışında avarız, harac, rav akçesi, celeb akçesi, kasap akçesi, ordu akçesi, gümrük vergileri, temizlik vergisi gibi daha bir çok vergiyi ödemekle mükellefler⁴⁵³. Bu vergiler millet liderleri tarafından toplanarak hazineye ödenmiştir. Osmanlı memurları, ancak vergiler ödenmediği takdirde cemaatlere müdahale etmiştir⁴⁵⁴.

Yukarıda saydığımız vergiler, birisi hariç, aynı zamanda tüm gayrimüslimler tarafından ödenmiştir. Sadece rav akçesi Yahudilere mahsustur ki bir hahambaşıya sahip olabilmek için yıllık olarak toplanmak koşuluyla hazine-i hümayuna verilmiştir. Bu vergi, İstanbul'un fethiyle Sultan Mehmed tarafından hahambaşı tayin edilen Moşe Kapsali'den itibaren alınmıştır⁴⁵⁵. Önce Bizans döneminden beri varlığını sürdüren Romaniotlardan alınan vergiye, Avrupalı Yahudilerin imparatorluğa göçü ve yerleşimiyle bu cemaatler de dahil edilmiştir⁴⁵⁶. Bu akçe sayesinde, Osmanlı Yahudileri imparatorlukça sayılan bir şefe yani hahambaşıya sahip olabilmişlerdir⁴⁵⁷.

⁴⁵³ Hatice Doğan, *Osmanlı Devleti'nde Hahambaşılık Müessesesi*, İstanbul 2003, s. 64.

⁴⁵⁴ Kenanoğlu, *aynı eser*, s. 198.

⁴⁵⁵ Doğan, *aynı eser*, s. 64-64.

⁴⁵⁶ Rozen, *aynı eser*, s.90.

⁴⁵⁷ Joseph R. Hacker, "Ottoman policy toward the Jews and Jewish Attitudes toward the Ottomans during the fifteenth century", *Christians And Jews In The Ottoman Empire*, C. I, s. 122.

Arşiv belgelerinde rastladığımız “Mâl-ı maktû‘ cizye-i râv Yahûdiyân-ı taife-i Rabbiyân ve Karâiyân ve Efrenciyân der-mahmiye-i İstanbul” ifadesi, rav akçesinin İstanbul’daki Yahudi cemaatinin Rabhani, Karai ve Efrenc adı altında üç gruba ayrılarak alındığını göstermektedir.⁴⁵⁸ Rav akçesinin, H. 1029-30 (M. 1620-21)⁴⁵⁹, H. 1041-46 (M. 1632-37) yılları arasında her yıl düzenli şekilde⁴⁶⁰ ve H. 1047-1048 (M. 1638-30)⁴⁶¹ tarihlerinde tüm Yahudi cemaatinden toplam olarak 204000 akçenin toplanarak hazineye tahsil edildiğine arşiv vesikaları şahitlik etmektedir.

Hükümet, saray hizmetinde çalışmış ve takdir kazanmış bazı Yahudileri ve hata onların nesillerini vergiden muaf tutmuştur. Bu Yahudilerden birisi de Kırım kökenli bir Karai olan Fatma Kira’dır. Fatma Kira, Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’a hizmet etmiş, ölmeden önce İslamiyet’i kabul etmiş⁴⁶² ve “Stronghyla” ismini değiştirerek “Fatma” adını almıştır⁴⁶³. Fatma Kira, yüksek mevkideki hizmetleri sonucunda vergi muafiyeti konusunda ayrıcalık kazanabilmiştir. Fatma Kira gibi kendisinden sonra gelenlerde vergilerden muaf tutulmuşlardır ve her padişahın tahta geçişiyle imtiyazlarını teyit eden fermanlar çıkmıştır⁴⁶⁴.

Kurd ailesi de vergi hususunda imtiyazlara sahip bir aile olmuştur. H. 1032 (M. 1623) tarihli bir tahrir defteri bize bu muafiyeti kanıtlamaktadır⁴⁶⁵: “.....Evlâd-ı Kurd Yahûdinin cizye ve ziyâde-i cizyeden mâadâ bedel-i öşr ve resm-i cülûs-i hümâyûn ve ispenç ve gayri tekâlif-i örfiyyeden muaf olduklarına ellerinde muafnâme ve sâir temessü kağıtları olmağın taleb ve rencide olunmaya”. Cizye, ispenç, öşr ve diğer tekâlif-i örfiyyeden bağışlanmış olan Kurd ailesinin yüzyıl sonunda, H. 1100 (M. 1688-89) senesinde haklarına son verildiğini görmekteyiz⁴⁶⁶: “Bin yüz senesi ibtidâsında ve fî-mâba’d muaf ve gayr-i muaf ve gayr-i muaf ve evkâf-i selâtin reâyâsı müceddeden ale-l-esâmî tahrîr defterine kayd olunup muafiyet iddiâ edenlerin senedleri ba’de-l-yevm

⁴⁵⁸ BOA, MAD, nr. 4357, s. 153; BOA, MAD, nr. 2007, s. 10; BOA, MAD, nr. 7507, s. 21.

⁴⁵⁹ BOA, MAD, nr. 4357, s. 153.

⁴⁶⁰ BOA, MAD, nr. 7507, s. 21.

⁴⁶¹ BOA, MAD, nr. 2007, s. 10.

⁴⁶² Avigdor Levy, *The Jews Of The Ottoman Empire*, Nem Jersey , s. 29.

⁴⁶³ Rozen, *aynı eser*, s. 184; Danon, “aynı makale”, s. 323.

⁴⁶⁴ Danon, “aynı makale”, s. 348. Avram Galante, eserinde bu fermanlardan birisine yer vermiştir. Bkz. Galante, *Turquie*, C. IX, s. 16-18.

⁴⁶⁵ BOA, MAD, nr. 286, s.26.

⁴⁶⁶ BOA, MAD, nr. 4036, s. 52.

mensûh-ül-a'mel tutulup yedlerinde bulunan atık ve cedid berâtları ahz olunup vâki' olan cizye ve tekâlif-i sâire reâyâ ile maan edâ ettirilip taallül ettirilmeye...". Defterde isimleri kayıtlı beş Karainin, ellerinden senetlerinin alınması ve reaya ile birlikte vergi ödemeleri emir olunmuştur.

Mühimme kayıtlarında da Yahudilerin vergi muafiyetleri ile ilgili hükümlere rastlıyoruz. İstanbul Yahudileri (Eğriboz, Edirne ve Kendi gelen cemaatleri), eskiden haraç, avarız ve rav akçelerini ödemişler ve her yıl toplu olarak yüz bin akçe vermeyi taahhüt ederek kasap akçesi, celep akçesi ve diğer tekâlif-i örfiyyeden muafiyet kazanmışlardır⁴⁶⁷.

Kırımlı Karailer için de aynı ayrıcalıklardan söz edebiliriz. Çufutkale'de Karailer, gayrimüslim halkın ödemekle mükellef oldukları bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu imtiyazların kökeni kesin olarak tespit edilemese de çok eski dönemlere dayandığı düşünülmektedir⁴⁶⁸.

Yahudi cemaatler arasında, vergi meselelerine dayanan sorunların varlığı dikkat çekicidir. Rabbaniler ve Karailer arasında H. 1009 (M. 1600) senesinde vergi miktarları konusunda yaşanan problem bunlara örnek gösterilebilir. Karailerden Moşe b. Kurd, Sabbatinas b. Kurd, Menahem b. Kurd, Yasef b. Kurd, Yuda Gour b. Sabatay ve Yuda Gour b. Menahem vergi ödemeyi reddetmişlerdir. Böylece iki cemaat arası tartışmalar başlamıştır⁴⁶⁹. İmparatorluğun başka bölgelerinde de konuya ilişkin meseleler çıkabiliyordu. Örneğin, Kudüs'te vergi ile alakalı tüm işlerde Karai ve Aşkenazi cemaatleri, Sefarad cemaatine bağlıydılar. Sefarad cemaati, Karai ve Aşkenazilerden gerekli vergiyi toplayamadıklarında Osmanlı hükümeti tarafından sorumlu tutuluyorlardı. Bu nedenle de cemaatler arasındaki ilişkiler vergi meselelerine bağlı olarak gerginleşebiliyordu⁴⁷⁰.

Yahudilerin, cemaat mensuplarından aldıkları vergiler de vardı. Bunlara örnek olarak kisbe, aritha, gabelle gösterilebilir. Aritha, sahip olunan menkul ve gayri menkulden

⁴⁶⁷ İstanbul kadısına gönderilen 4 Safer 994 (25 Ocak 1586) tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 60, hk. 320.

⁴⁶⁸ Fisher, *aynı eser*, s. 34.

⁴⁶⁹ Danon, "aynı makale", s. 337.

⁴⁷⁰ Barnai, *aynı eser*, s. 164-165.

menkulden alınır. Bet-din tarafından görevlendirilmiş bir komisyon, cemaat mensuplarının servetine değer biçerek vergi miktarını belirlerdi⁴⁷¹. Kisbe, yıllık gelir üzerinden⁴⁷², gabella veya belgelerde kaydedildiği gibi “kable”⁴⁷³ ise et, şarap, peynir ve tekstil ürünlerinden alınan vergilerdir⁴⁷⁴.

3.4.6. Giyim

Osmanlı Devleti’nde giyim konusunda, din, millet ve zümre farklılıkları büyük önem taşımıştır. Menşei İslam hukukuna dayanan bir ayırım ile gayrimüslimlerin Müslümanlar gibi giyinmemesine dikkat edilmiştir. Gayrimüslim cemaatin giyimiyle ilgili hususlar, zaman zaman çıkan hükümlerle belirlenmiştir⁴⁷⁵. 7 Safer 988 tarihli bir mühimme hükmünden anladığımız üzere gayrimüslimlerin giyimiyle ilgili sınırlamalar imparatorluğun yükselme dönemlerine kadar dayanmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde Yahudilerin kırmızı şapka ve siyah paşamak ile boğazı kapamadan libas giydikleri anlatılmış ve zikir olunan kıyafetlerin devam ettirilmesi ifade edilmiştir⁴⁷⁶.

Gayrimüslimlerin yeşil ve beyaz renk giyinmeleri yasaklandı⁴⁷⁷ gibi Yahudi ve Nasara taifesinin sarık sarmayarak şapka giymeleri şartı getirilmiştir⁴⁷⁸. Yahudiler, Müslümanlardan daha kaliteli kumaş kullanmamışlar⁴⁷⁹, koyu renkli giysiler ve ayakkabılar giyinmişlerdir.

Yahudi cemaatinin bir parçası olarak kabul edildiklerinden, Yahudiler için giyim konusunda getirilen tüm sınırlamalar Karaileri de kapsamıştır. Karailerin giyimiyle ilgili ayrıntıları, evvela seyahatnâmelerden öğrenmekteyiz. Alman seyyah Hans

⁴⁷¹ Kenanoğlu, *aynı eser*, s. 198.

⁴⁷² Doğan, *aynı eser*, s. 65.

⁴⁷³ BOA, *GMD*, nr. 18, s. 33.

⁴⁷⁴ Kenanoğlu, *aynı eser*, s. 198.

⁴⁷⁵ Yavuz Ercan, “Türkiye’de XV. ve XVI. yüzyıllarda gayrimüslimlerin hukuki, içtimai ve iktisadi durumu”, *Belleten*, C. XLVII, S. 187, (Ankara 1983), s.1139-1140; Kenanoğlu, *aynı eser*, s.347; Semavi Eyice, “Musevi Giyimi”, *Sanat Dünyamız*, Y.17, S. 48, (İstanbul 1992), s.23.

⁴⁷⁶ BOA, Yeniçeri ağasına gönderilen 7 Safer 988 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 39, hk. 556.

⁴⁷⁷ Eyice, “aynı makale”, s. 23.

⁴⁷⁸ İstanbul kadısına ve yeniçeri ağasına gönderilen 4 Safer 988 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 39, hk. 525.

⁴⁷⁹ İstanbul kadısına gönderilen 7 Safer 976 tarihli hüküm: BOA, *A.DVN.MHM.d*, nr. 7, hk. 1989.

Dernschwam, seyahatnâmesinde 16. yüzyıl İstanbul Karaileri hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Seyyah, “Erkek, kadın hepsi de halis ipekli damıska elbise ile gezerler. Kadınlar boyunlarına altın kolye, kollarına bilezik takarlar.” demek suretiyle bize Karailerin, hem hükümet tarafından koyulan yasaklara riayet etmediklerini hem de maddi durumlarını gösterir nitelikte ipuçları vermiştir⁴⁸⁰.

Evliya Çelebi de Kırım Karailerinin giyimi hususunda bizi bilgilendirmiştir. E. Çelebi, Mankub Karailerinin şapka takmayıp mor çukadan Tatar kalpağı giydiklerini anlatmıştır⁴⁸¹. Karasu’da gördüğü Karailerin ise kalpakları üzerine sarı çuka parçası diktiklerini aktarır⁴⁸². O halde, kullandıkları kalpaklarla Karailer bir Yahudiden çok Tatara benzemektedirler.

3.5. Osmanlı Devlet Yaşamında Karailer

Osmanlı Devleti’nde, yükselme döneminden itibaren Yahudiler çeşitli devlet kademelerinde görev almışlar ve yüksek mevkilere çıkmışlardır. Karai ve diğer Yahudi cemaatleri içinde mütesellimlik, subaşılık ve kahyalık gibi türlü memuriyetlerde çalışan kimselere rastlanmıştır. II. Mehmet ve II. Bayezid’in hükümdarlığı zamanında, birçok Yahudinin vergi tahsiline memur edildiğini görüyoruz⁴⁸³.

Karai cemaatine mensup ailelerin soyadları, sahip oldukları makam hakkında bize fikirler verebiliyor. Meselâ Edirneli bir Karai olan Eliya Subaşı’nın isminden bu görevi icra ettiği anlaşılıyor⁴⁸⁴.

İstanbul’un fethi akabinde Sultan Mehmet, hakimiyeti altında yaşayan Yahudilerin başına Moşe Kapsali’yi hahambaşı olarak atamıştır. Fakat, Edirne’de sahip olunan imtiyazların bir devamı olarak İstanbul’daki Karailere, özellikle iktisadi alanda

⁴⁸⁰ Dernschwam, *aynı eser*, s. 151.

⁴⁸¹ Evliya Çelebi, *aynı eser*, C. 7, s. 223.

⁴⁸² Evliya Çelebi, *aynı eser*, C. 7, s. 247.

⁴⁸³ Halil Sahillioğlu, “XV. yy. sonunda Osmanlı darphane mukataaları”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 23, S. 1-2, (İstanbul 1963), s.145-218.

⁴⁸⁴ Danon, “aynı makale”, s. 3.

bağımsızlık verilmiştir. Diğer Yahudi cemaatleri gibi Karailer de rav akçesine tabi tutulmuşlardır. Bazı zamanlar vergiler, Karailerin kendi temsilcileri kethüdalar tarafından da toplanabilmiştir⁴⁸⁵.

Osmanlı yönetiminde kadınların etkisinin başlamasıyla Yahudi nüfuzu da artmıştır. Bu dönemde sarayda kudret kazanmış Yahudi kadınlara tesadüf ediyoruz. Yahudi kadınlar, haremde valide sultanlara “kira” olarak hizmet sunmuşlardır. Ester Handali, Esperanza Malki ve Fatma Kadın hakkında bilgi sahibi olduğumuz üç kiradır⁴⁸⁶. Ester Handali, III. Murat’ın annesi Nurbanu Sultan’a; Esperanza Malki, III. Mehmet’in annesi Safiye Sultan’a hizmet etmişlerdir. Bir Karai Yahudisi olması sebebiyle bizi asıl ilgilendiren Fatma Kadın ise Kanuni Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’ın emrinde çalışmıştır⁴⁸⁷. Bir rivayete göre; Hafsa Sultan gözündeki iltihap yüzünden rahatsızlanmış ve hekimler tarafından bir türlü tedavi edilememiştir. Tellâllar, İstanbul sokaklarında sultanı iyileştirecek kimseye hediyeler sunulacağını duyurmuşlardır. Bu sırada Hasköy’de oturan “Stronghila” isimli yaşlı Karai kadın, sultanı tedavi edebileceğini iddia ederek saraya götürülmüştür. Sultana badem ve süten oluşan özel bir perhiz uygulayarak ve 40 gün boyunca gözlerini temizleyerek, hastalığın tamamen tedavi edilmesini sağlamıştır. Stronghila’ya yaptığı iyiliğin mükafatı sultan tarafından verilmiştir. Hasköy’deki Karai mezarlığından büyük bir parça ona tahsis edilmiş, geçimini rahatça sağlayabilmesi için kendisine maaş bağlanmış ve nesilleri için vergiden muafiyet içeren bir ferman çıkmıştır. A. Danon’dan nakille, fermandaki imtiyazlar şöyle ifade edilmiştir: “adı geçen Kira, Süleyman’ın annesine büyük hizmetlerde bulunmuştur, bütün vergilerden hafifletilmeye ve İslam’ı kabul etmeyenleri köle olarak alma hakkına sahip olmuştur. Bu ferman, her padişah değişiminde vergilerin çeşidi sayılarak ve zamana göre gerekli düzenlemeler yapılarak yenilenmiştir⁴⁸⁸. Valide sultanın kirası Stronghila, İslamiyet’i kabul ederek Fatma ismini almış ve 1548’de vefat etmiştir⁴⁸⁹.

⁴⁸⁵ Epstein, *aynı eser*, s. 57.

⁴⁸⁶ Rozen, *aynı eser*, s. 184.

⁴⁸⁷ Levy, *aynı eser*, s. 29.

⁴⁸⁸ Danon, “aynı makale”, s. 323-325.

⁴⁸⁹ Levy, *aynı eser*, s. 29.

Kırım'da da iktisadi ve idari imtiyazlara sahip bulunan Karailer, hanlık içerisinde yüksek mevkilerde görev alabilmişlerdir. Kırmılı Karailer kale muhafızlığı , divan hanı azalığı, tülbenttar ağalığı, vergi eminliği, darphane eminliği gibi mühim makamlara gelebilmişlerdir⁴⁹⁰. Hatta, son Kırım hanının veziri⁴⁹¹ ve darphane eminliği görevini ifa etmiş olan Bünyamin Ağa, bir Karai Yahudisidir⁴⁹². Aynı zamanda Kırım Karailerinin reisi olan Bünyamin Ağa, ülkenin Rus hakimiyetine geçmesinden dört yıl sonra kavminin ve kendisinin Osmanlı topraklarına göçü için Katerina'dan izin istemiş; buna sinirlenen çarîçe, Karaileri sekiz yıl boyunca imtiyazlarından mahrum bırakmıştır. Böyle daha fazla yaşayamayacaklarını anlayan Karailer, ellerinde bulunan han yarlığını bir heyet ile Petersburg'a göndermişler ve hanlık hükümetine duydukları saygıyı Rus yönetimine karşı da devam ettireceklerini belirtmişlerdir. Böylece Rus hükümeti tarafından ayrı bir din olarak tanınmışlardır⁴⁹³.

3.6. Karai Bilgin Ve Yazarları

Aron b. Eliya: 1300-1369 yılları arasında yaşamıştır. Aslen İzmitlidir⁴⁹⁴, fakat bir müddet Konstantinopol'de bulunmuştur⁴⁹⁵. “Karai ve Rabbani” isimli kitabın yazarıdır. Bunun dışında “Ets ha Haim”, “Gan Eden” adlı çalışmaları ve bazı bölümleri Karai geleneklerine ait bir şiir derlemesi vardır⁴⁹⁶.

Eliya b. Moşe b. Menahem Başyazı: Babası ve dedesi Edirne Karai cemaatinin ileri gelenlerindenidir. Mordehay Komtino'nun öğrencisi olup, ondan Talmud, matematik, astronomi dersleri almıştır. Aydın görüşlü olması onu Kırım ve Rusya'dan gelen fanatik Karailerle karşı karşıya getirmiştir⁴⁹⁷. Dini kaidelerin daha yumuşak uygulanması

⁴⁹⁰ Şapşaloğlu, “aynı makale”, s. 592-593.

⁴⁹¹ Şişman, “aynı makale”, s. 101.

⁴⁹² Şapşaloğlu, “aynı makale”, s. 594.

⁴⁹³ Gös. yer.

⁴⁹⁴ Pinto, *aynı eser*, s. 142.

⁴⁹⁵ Galante, *Turqie*, s. 197.

⁴⁹⁶ Pinto, *aynı eser*, s. 142; Galante, *Turqie*, s. 197.

⁴⁹⁷ Danon, “aynı makale”, s. 312.

gerektiğini savunan Eliya, Kaleb Afendopolo ile beraber Karailiğin amentüsü sayılan 10 inanç esasını oluşturmuştur⁴⁹⁸.

Kaleb Afendopolo: 1454'te Edirne'de doğmuştur. Mordehay Komtino ve Eliya Başyazi'nın öğrencisidir. Arapça, Yunanca, İtalyanca bilen Kaleb, Karai-Rabbani edebiyatı, astronomi, ve matematik ile ilgilenmiştir. Birçok eserini İstanbul'da Anadolu yakasındaki "Karamaria" köyünde yazmış, son dönemlerini Belgrad'da geçirmiştir⁴⁹⁹.

Kaleb, cemaat üyelerinin bazı davranışlarından hoşnut değildir. Meselâ, Tevrat'a öneminin yeteri kadar verilmemesi, çocukların ne yazdığını anlamadan Tevrat'ı ezberlemeleri, dindar kimselerin dahi zevkleri uğruna cumartesi ayinlerini terk etmeleri Kaleb'in şikayetçi olduğu konulardır⁵⁰⁰.

Moşe b. Eliya Başyazi: Doğu'da çok seyahat etmiş ve Arapların, Karailer ile ilgili bir çok elyazmasını görme imkanı bulmuştur. İstanbul'a getirdiği elyazmalarının büyük kısmı yangında yanmıştır⁵⁰¹.

Moşe Massorodi: 1560'da doğmuştur. Hocalarından birisi Karai cemaatinden Aron b. Moşe, diğeri ise Rabbanilerden Gerson Louo'dur. Dönemin cemaatbaşısı Eliya Rabbenu'nun kızıyla evlenmiştir. Ticaretle meşgul olmasına rağmen boş vakitlerinde kendisini ilmi çalışmalara vermiştir. Mabetlerde, mezarlıklarda, düğün, sünnet, nişan ve çeşitli kutlamalarda verdiği vaazları 1618'de toplayarak bir koleksiyon haline getirmiştir. Bu vaaz koleksiyonunu, mabetten kimsenin almasına izin verilmemesi, satılmaması, değiştirilmemesi, yalnızca yazarın ve o öldükten sonra da cemaat liderlerinin izniyle kopyalanması şartlarını koşarak Karai sinagoguna vakfetmiştir⁵⁰².

XVIII. yüzyıldan itibaren Kırım Karaileri, Litvanyalı dindaşları ile yakın ilişkileri neticesinde ilim ve edebiyatta verimli bir döneme girmişlerdir⁵⁰³. XIX. yy. başlarında

⁴⁹⁸ Nemoj, "aynı madde", s. 778.

⁴⁹⁹ Galante, *Turquie*, s. 199.

⁵⁰⁰ Danon, "aynı makale", s. 317-318.

⁵⁰¹ Galante, *Turquie*, s. 198.

⁵⁰² Danon, "aynı makale", s. 329-331.

⁵⁰³ Nemoj, "aynı madde", s.

Kırım Karailerinin ekonomik durumunun düzelmesi, kuzeydeki Karaileri bölgeye çekmiştir. Bunlara arasında Lucki, Abraham Firkowicz gibi meşhur bilginler de vardır⁵⁰⁴.

İstanbul Karaileri, önceki yüzyıllarda edebiyatçıları, ilahiyatçıları ile Karai fikir hayatında liderliği elinde tutarken, daha sonraki dönemlerde bu üstünlüğünü Kırım cemaatine kaptırmıştır. Kırmılı mezhepdaşlarından maddi yardım yanında kültürel ve manevi destek de almışlardır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Kırmılı seçkin şahsiyetler, İstanbul'a gelerek ders vermişler veya hazanlık yapmışlardır. Gözleveli Simaka bu değerli alimlerden biridir. Rus orduları Kırım'a girdiğinde ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiş ve İstanbul cemaatinin reisliğini yapmıştır. Edebiyat ve ilahiyat alanlarında birçok eseri olan Simaka, İstanbul'da eşini ve oğullarını kaybetmesiyle büyük acılar yaşamıştır. Bunun üzerine Kırım Karailerinin reisi Bünyamin Ağa, kendisini memleketine dönmesi için teşvik etmiştir. Ne var ki, İstanbul Karailerinin ısrarı Simaka'nın şehirden ayrılmasına mani olmuştur ve geri kalan ömrünü burada geçirerek 1810'da vefat etmiştir⁵⁰⁵.

Kırmılı diğer bir önemli ilahiyatçı Lucki'dir. Lucki 1833-37 yıllarında İstanbul'da bulunmuş ve cemaatin manevi hayatında yerini almıştır. XIX. yüzyılın en önemli isimlerinden birisi de Abraham Firkowicz'dir. 1832 yılında Tevrat'ı Türkçeye çevirmiştir⁵⁰⁶. İstanbul'da iki yıl hazanlık yapan Firkowicz, Karai öğrencilerine Rusça ve Tatarca öğrettiği gerekçesiyle cemaat yönetimiyle sorunlar yaşamış ve sonunda ülkesi Kırım'a gönderilmiştir⁵⁰⁷. Karai tarihi için Firkowicz'in ayrı bir önemi vardır. Kafkas, İsrail, Suriye ve Mısır'a yaptığı seyahatlerde, Yahudilere ve Karailere ait pek çok değerli eseri keşfetmiş ve bir koleksiyon oluşturmuştur. Firkowicz'in bu koleksiyonu St. Petersburg Ulusal Kütüphanesi'nde korunmaktadır⁵⁰⁸.

⁵⁰⁴ Shapira, *aynı eser*, s. 6.

⁵⁰⁵ Şişman, "aynı makale", s. 101.

⁵⁰⁶ Gös. yer.

⁵⁰⁷ Shapira, *aynı eser*, 24-28.

⁵⁰⁸ Nemoy, "aynı madde", s. 775.

3.7. Karailerin Fiziksel Özellikleri

Anan b. David ve müritleri Irak'tan çıktıktan sonra İran, Bizans, Kafkasya, Ermenistan, Mısır, Suriye, Anadolu, Hazar ülkesi gibi pek çok yere dağılmışlar ve kesif bir propaganda faaliyeti ile mezheplerini geniş bir alana yaymışlardır. Böylece Karai mezhebi, sadece Yahudi ırkı tarafından değil bu coğrafyalarda yaşayan ırklar tarafından da kabul görmüştür. Araplar, Ruslar, Rumlar arasında salikleri bulunan inanca, en çok Türkler intisap etmiştir. VIII. yüzyıl itibariyle Kaliz, Kuman-Kıpçak, Kabar gibi muhtelif Türk boyları Karai mezhebine girmiş ve zamanla diğer ırklardan bu mezhebi kabul edenlerin büyük çoğunluğu ortadan kalkmıştır. Böylece, Karailerin çok büyük bir yüzdesini Türkler oluşturmuştur⁵⁰⁹.

Durum böyle olunca, Karai ve Samî ırkının özellikleri birbirinden farklılıklar göstermiştir. Bir Karai, Yahudiden çok, özellikle mezhebin büyük gelişme gösterdiği Kırım'daki Tatarlara benzer⁵¹⁰. Evliya Çelebi seyahatnâmesinde Karailerin fiziki özelliklerinden bahsetmek suretiyle bize bunu kanıtlamıştır. E. Çelebi Mankup'ta "kızıl tenli, ceylan gözlü ve kırmızı yüzlü" Karai gençlerinden söz etmiştir⁵¹¹.

Tabi ki bu özelliklerin Arap menşeli Suriye Karaileri için geçerli olmaması gayet normaldir. İstanbul cemaatinin Rum, Türk ve Yahudi kökenli grupların bir karması olması da, fiziksel özelliklerde kesin saptamalar yapılmasını güçleştirmiştir. Şimdi elimizdeki kaynaklar ışığında İstanbul Karailerinin fizikî özelliklerini belirlemeye çalışalım.

H. 1005 (M. 1596-97) tarihli tahrir defterinde İstanbul'daki Yahudi cemaatine mensup kimselerin boy, göz rengi, ten rengi gibi fiziki özellikleri resmedilmiştir. Aşağıdaki grafikler bu defterde eşkali kaydolunmuş Karailerin özelliklerine göre çıkarılmıştır⁵¹².

Şekil 12'ye göre cematın, % 47 'si orta boylu, % 30 kısa boylu ve % 23'ünü uzun boylu Karai Yahudileri oluşturmaktadır. En büyük yüzdeyi orta boylular işgal etmiştir.

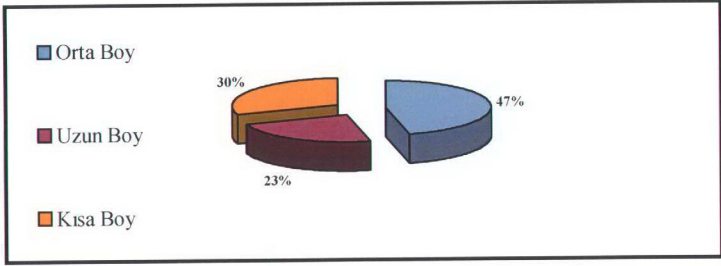
⁵⁰⁹ Kuzgun, "aynı makale", s. 1-4.

⁵¹⁰ Tanyu, *aynı eser*, s. 113.

⁵¹¹ Evliya Çelebi, *aynı eser*, C. 7, s. 223.

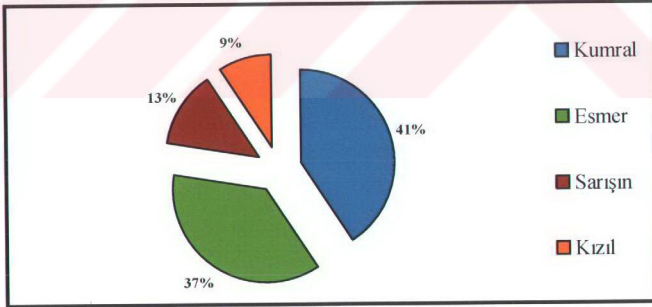
⁵¹² BOA, *MAD*, nr. 14393, s. 98-107.

Şekil 11: Boylarına Göre Karailer

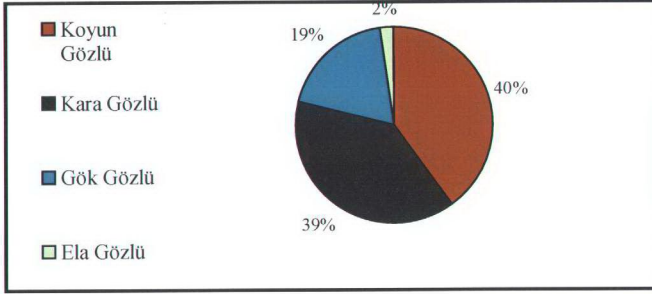

Karailerin ten rengi ile ilgili özelliklere baktığımızda en yüksek orana %41 ile kumralların sahip olduğunu görüyoruz. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde bahsettiği "kızıl tenli" Karai özelliğine uygun grubun ise % 9 ile en düşük yüzdeye sahip dilimde bulunması biraz düşündürücüdür.

Şekil 12: Ten renklerine göre Karailer

Şekil 13: Göz renklerine göre Karailer

Görüldüğü gibi defterde “koyun gözlü” tabir olunan kahverengi gözlüler, çok küçük bir farkla kara gözlülerden fazladır. Cemaat içerisinde renkli gözlü Karailer ise toplam olarak ancak %20’lik bir dilimde yer alabilmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin kurulmasından çok önceleri Anadolu topraklarına yerleşerek ayakta kalabilmiş olan Karai Yahudilerinin tarihinin incelenmesi Osmanlı tarihi yanı sıra genel Türk tarihi için de önemi haizdir. Osmanlı Devleti tabiiyetindeki Yahudiler içerisinde çok küçük bir paya sahip Karai cemaati, idari yapısı, kültürü ve dinî-itikadî özellikleri itibarıyla diğer Yahudilerden çok büyük farklılıklar göstermiştir. Biz çalışmamızda bu farklılıkları ortaya koymaya çalıştık.

Osmanlı'da Karai cemaati diğer Yahudi cemaatlerinde olduğu gibi, yerleştikleri bölgelerde kendi hahamları ve sinagoglarına sahip olmuş, mabetlerinin çevresinde organize olarak kurdukları mahallelerde yaşamışlardır. Bu nedenle inançlarını ve kültürlerinin muhafaza imkanı bulabilmişlerdir. Ayrıca inanç ve ayin usullerindeki ayrılıklar Rabbani Yahudileriyle aralarında daimi suretle anlaşmazlıklara sebebiyet vermiş, Karailer bu çerçevede diğer Yahudilerle ilişkilerini sınırlı tutmuşlardır. Bu da özellikle Avrupa'dan göç etmiş Yahudilerden müteşekkil olan Osmanlı Yahudi cemaati içerisinde Karailerin eriyip yok olmamasını açıklayan yegâne etken olmuştur.

Karai ismi evvelâ bir dine mensup kimseleri ifade etmiştir. Fakat görülmüştür ki Karailerin oldukça büyük bir yüzdesini Türkler oluşturmaktadır. Özellikle Kırım, Polonyo ve Litvanya Karaileri, Türk kökenli olup Hazarların ahfadı sayılmaktadırlar. Bunun haricinde Osmanlı saltanatı altında yüzyıllarca bulunmuş olan Kudüs, Mısır, Suriye Karailerinin aşlı İsrailîler oluşturmaktadır. Bölgenin yerli unsurları Araplar arasında da bu dine intihap etmiş olanlar vardır. Ayrıca zaman zaman gerçekleşen göçlerle Türk unsurlar da bu bölgedeki Karailere karışmıştır. Karailerin etnik kökeni ile ilgili bu karmaşık durum İstanbul Karaileri için de geçerlidir. İsrailî Karailerin göçleriyle Bizans'ta yayılan bu mezhep, zamanla Rumları da bünyesine almıştır. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde Kırım ile tesis edilen ekonomik, dinî ilişkiler neticesinde Kırım-İstanbul arasında gerçekleşen devamlı göçler, İstanbul Karaileri içinde kuvvetli bir Türk unsurunun bulunmasını sağlamıştır. Hatta bu ilişkiler akrabalık tesisiyle daha da güçlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde çeşitli bölgelerde yaşamış Karailerin konuştukları diller de menşei hakkında bize ipuçları vermiştir. Örneğin Mısır Karaileri Arapça konuşurken, İstanbul cemaati Rumca, Kırimdakiler ise Türkçe konuşmuşlardır.

Günümüzde gerek Türkiye gerekse dünyada sayıları çok azalmış bulunan Karailerin dilleri, kültürleri ve tarihleri hem Yahudi hem Türk tarihi içerisinde halen gerektiği gibi ayrıntılı incelenememiş ve bakir kalmış bir konudur. Bu çerçevede Karai cemaatinin araştırmacılar tarafından her yönüyle incelenmesi gerekliliğini vurgulamak bizim için bir görevdir.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Makaleler

- AKAY, Aydın Safa**, “Kaybolmakta Olan Bir Türk Halkı: Karayimler”, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: I, Sayı: 2, Güz 1999, ss.203-213.
- ALKAN, Hakan**, 500 Yıllık Serüven Belgelerle Türk Musevileri , Günce Yayınları, Ankara- 2000.
- ANADOL, Sinan**, “Litvanya Ve Kırım Karayları Musevi Türkler”, Atlas, Sayı: 127, Ekim 2003, ss. 150-172.
- AVRAMOĞLU, Çağatay Bedîî**, “İstanbul Karai Türklerinde Nişan ve Düğün Adetleri, Türk Yurdu , Cilt: XII, Sayı:294 , Mart 1961, ss. 33-34.
- AYDIN, Mehmet**, “İstanbul’un Fethinden Önce Ve Sonra İstanbul’daki Yahüdi Cemaatleri”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: XIV, Güz 2002, ss.5-25.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı**, Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleri, Şehrin İskanı Ve Nüfusu, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara-1958.
- BAKHİT, Muhammed Adnan**, The Ottoman Province Of Damascus In The Sixteenth Century, Mektebetu Lübnan, Beyrut-1982.
- BALİ, Rıfat N.**, “Edirne Yahudileri”, Edirne: Serhattaki Payitaht, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-1998, ss.
- BARKAN, Ömer Lütfi**, “Tarihi Demografi Araştırmaları Ve Osmanlı Tarihi”, Türkiyat Mecmuası, Cilt: X, 1953, ss.1-26.
- BARKAN, Ömer Lütfi, Ekrem Hakkı AYVERDİ**, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Târihli, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul-1970.
- BARNAİ, Jacob**, The Jews In The Eighteenth Century, Alabama-1992.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri**, Türkiye Dışındaki Türkler Bibliyografyası, no:5, Ankara-1992.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, no: 42, İstanbul-2000.
- BESALEL, Yusuf**, Osmanlı Ve Türk Yahudileri, 2. Baskı: Gözlem Yayıncılık, İstanbul-2004.
- BORA, Siren**, İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1933, Gözlem Yayıncılık, İstanbul-1995.

- ÇETİNOĞLU, Oğuz**, “Karaim Türkleri”, Kalgay Dergisi, Yıl:8, Sayı: 30, Ekim -Kasım-Aralık 2003, ss.10-11.
- DANON, Abraham**, “The Karaites In European Turkey”, The Jewish Quarterly Review, Cilt:XV, 1924-1925, ss. 285-360.
- DELEON, Jak**, Balat ve Çevresi İstanbul’un Fethi ve Haliç Semtleri, 2. Baskı: Remzi Kitabevi, İstanbul-1997.
- DERNSCHWAM, Hans**, İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü, Terc. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1992.
- DOĞAN, Hatice**, Osmanlı Devleti’nde Hahambaşılık Müessesesi, Gözlem Yayıncılık, İstanbul-2003.
- DUBİNSKİ, Aleksander**, “Karaim Çalışmaları”, Hasan Avni Yüksel terc., Türk Kültürü, Yıl: XXXVIII, Sayı: 443, Mart 2000, ss.188-191.
- EPSTEIN, Mark Alan**, The Ottoman Jewish Communities And Their Role In The Fifteenth And Sixteenth Centuries, Berlin-1980.
- ERCAN, Yavuz**, Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara-2001.
- _____, “Türkiye’de XV. ve XVI. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin Hukuki ve İhtimai ve İktisadi Durumu”, Belleten, Cilt: XLVII, Sayı: 187, 1983 , ss.1119-1149.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet**, Osmanlı Devletinde Yahudiler, Andaç Yayınları, Ankara-2003.
- EVLİYA ÇELEBİ**, Seyahatnâme, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman- Robert Dankoff, I-V, Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul 2001.
- EYİCE, Semavi**, “Musevi Giyimi”, Sanat Dünyamız, Yıl: 17, Sayı: 48, 1992, ss. 23-25.
- Fatih Mehmet II Vakfiyeleri**, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara-1938.
- FISHER, Alan**, The Crimean Tatars, Hoover Institution Press, Stanford-1978.
- GALANTE, Avram**, Histoire Des Juifs De Turque, Cilt 2, İsis Yayınları, İstanbul-1961.
- _____, Les Juifs De Constantinople Sous Byzance, İstanbul-1940.
- _____, Les Synagogues d’İstanbul, İstanbul-1937.
- GALANTİ, Avram**, Türkler Ve Yahudiler, 3. Baskı: Gözlem Yayıncılık, İstanbul-1995.
- GILBERT, Martin**, Atlas Of Jewish History, Dorset Press, New York-1984.

- GÖNCÜOĞLU**, Süleyman Faruk, “İstanbul Hasköy’de Karayim Sinagogu (Kal Ha Kadoş Be Kuşta Bene Mikra)” İlgı, Sayı: 103, Kış 2002, ss. 28-35.
- GÜLENSOY, Tuncer**, “Karayim Türkleri ve Aleksander Dubinski”, Türk Kültürü, Yıl:XXXIV, Sayı: 394, Şubat 1996, ss.110-112.
- GÜLERYÜZ, Naim**, Türk Yahudileri Tarihi I (20.Yüzyılın Başına Kadar), Gözlem Yayıncılık, İstanbul-1993.
- _____, İstanbul Sinagogları, İstanbul-1992.
- GÜNAY, Ünver, Harun GÜNGÖR**, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Rağbet Yayınları , İstanbul-2003.
- HACKER, Joseph R.**, “Ottoman Policy Toward the Jews And Jewish Attitudes Toward The Ottomans During The Fifteenth Century”, Christians And Jews In The Ottoman Empire, Cilt:I, New York-1982, ss.117-125.
- HEYD, Uriel**, “The Jewish Communities Of İstanbul In The Seventeenth Century”, Oriens, Cilt: 6, Sayı:2, 1953, ss.299-313.
- İBRAHİMOĞLU, Çağatay Bedîf**, “Karaims in Poland”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 17-18 , Mart 1962-Eylül 1963, ss.287-292.
- _____, “Karay Türkleri Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl: I, Sayı: 1, 1964, ss.170-179.
- İNCİCYAN, P. Ğ.**, 18.Asırda İstanbul, Terc. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Enstitüsü Yayınları, no: 43, İstanbul-1976.
- JANKOWSKİ, Henryk**, “Yeni Yayımlanan Dua Kitapları”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı:1, Bahar 1996, ss.262-271.
- KALAFAT, Yaşar**, “Karay Türkleri”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Sayı: 162, Haziran 2000, ss.34-38.
- _____, “Karay Türkleri”, Tarih ve Medeniyet, Yıl: 6, Sayı: 61, Nisan 1999, ss. 74-76.
- _____, Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Asam Yayınları, Ankara-1999.
- KARAŞEMİ, Reşit Saffet**, Hazar Türkleri Avrupa Devleti (VI-XII Asır), İstanbul-1934.
- KARMI, İlan**, Jewish Sites Of İstanbul, Isis Yayınları, İstanbul-1992.

- KENANOĞLU, M. Macit**, Osmanlı Millet Sistemi: Mit Ve Gerçek, Klasik Yayınları, İstanbul-2004.
- KOESTLER, Arthur**, On Üçüncü Kabile Hazar İmparatorluğu ve Mirası, Çev. Belkıs Çorakçı, Say Yayınları, İstanbul-1993.
- KOWALSKİ, T.**, “Lehistan’da Türkler”, Ulus, 6 Haziran 1935.
- KURAT, Akdes Nimet**, IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri Ve Devletleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara-1972.
- KUTLUAY, Yaşar**, İslâm ve Yahudi Mezhepleri, Anka Yayınları, İstanbul-2001.
- Kutsal Kitap**, İstanbul 2003.
- KUZGUN, Şaban**, Hazar ve Karay Türkleri, Se-da Yayınları, Ankara-1985.
- _____, “Karay Türkleri’nin Dünü Bugünü”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Şaban Kuzgun Armağanı, Sayı: 5, 2000, ss.1-4.
- _____, “Hazarlar ve Karaylar”, Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı: 3-16, 1997, s.1713-1719.
- LEWIS, Bernard**, Notes And Documents From The Turkish Archives , Jerusalem-1952.
- _____, “1641-1642 de Bir Karayit’in Türkiye Seyahatnâmesi”, F. Selçuk terc., Vakıflar Dergisi, Sayı: 3, 1956, ss.97-106.
- LEVY, Avigdor**, The Jews Of The Ottoman Empire, The Darwin Press, Princeton-1994.
- MAJDA, Tadeusz**, “Prof. Dr. Ananiasz Zajaczkowski’nin Karaim ve Osmanlı Araştırmaları”, Türk Dili, Sayı: 582, Haziran 2000, ss.574-580.
- MANTRAN, Robert**, XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat, Terc. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayınları, İstanbul-1991.
- _____, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Terc. Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, V Yayınları, Ankara-1986.
- Musevilerle 500 Yıl, Ed. Burçin Erol, Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara-1992.
- NİAZİ, İmran Ahsan**, “Karaîler: İslâm Hukukununun Yahudi Hukukuna Etkisi”, Talip Gürcan terc., Tabula Rasa , Yıl: 1, Sayı: 3, Eylül-Aralık 2001, ss.227-238.
- OĞUZ, Burhan**, Türk Ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış, 2. Baskı: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul-2003.

- ORTAYLI, İlber**, “Son Devirde Osmanlı Musevileri”, Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul-1992, ss.501-515.
- ÖZKAN, Nevzat**, Türk Dünyası, Geçit Yayınları, Kayseri-1997.
- ÖZTÜRK, Yücel**, Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-2000.
- PİNTO, Baruh B.**, What’s Behind A Name, Gözlem Yayıncılık, İstanbul.
- RASONYI, Laszlo**, Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1972.
- ROZEN, Minna**, A History Of The Jewish Of Istanbul The Formative Years (1453-1566), Leiden-2002.
- SAKAOĞLU, Necdet, Nuri AKBAYAR**, Osmanlı’da Zenaatten Sanata, Körfezbank, Cilt I İstanbul-1999; Cilt II- 2000.
- SCHICK, Irvin Cemil**, “ Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudiler”, Tarih ve Toplum, Cilt: 8, Sayı: 43, Temmuz 1987, ss. 49-56.
- _____, “Osmanlılar, Azınlıklar ve Yahudiler”, Tarih ve Toplum , Sayı: 29, Mayıs 1986, ss.34-42.
- SEVİLLA-SHARON, Moshe**, Türkiye Yahudileri, İletişim Yayınları, İstanbul-1992.
- SHAPIRA, Dan**, Avraham Firkowicz In Istanbul (1830-1832), Karam Yayın, Ankara-2003.
- SHAW, Stanford J.**, The Jews of The Ottoman Empire And The Turkish Republic, London1991.
- SLOUSCH, N.**, “Kırımçaklar Kırım’ın Musevi Tatarları”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Harun Güngör terc., Sayı:82 , Ekim 1993, ss. 13-22.
- SZYSZMAN, S.**, “Le Roi Bulan et le Probleme de la Conversion des Khazars”, Actes du X. Congres International d ‘Etudes Byzantines (15-21.IX .1955), İstanbul-1957, ss.249-252.
- ŞAPŞALOĞLU, Süreyya**, “Kırım Karai Türkleri”, Türk Yılı, Cilt: I, 1928, ss. 575-615.
- ŞEŞEN, Ramazan**, İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler Ve Türk Ülkeleri, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1985.
- _____, İbn Fazlan Seyahatnâmesi Tercümesi, Bedir Yayınevi, İstanbul-1975.

- ŞİŞMAN, Simon**, “İstanbul Karayları”, İstanbul Enstitüsü Mecmuası, Cilt: III, 1957, ss.97-102.
- TANATAR BARUH, Lorans**, “Hasköy Study Of A Quarter”, Yayınlanmamış Makale, Mayıs 1991.
- TANYU, Hikmet**, Tarih Boyunca Türkler Ve Yahudiler, Bilge Yayınları, İstanbul-1979.
- TAŞPINAR, İsmail**, Duvarın Öteki Yüzü Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilikte Ahiret İnancı, Gelenek Yayınları, İstanbul-2003.
- TAYFUR, Kemal**, “İstanbul Karayları”, Atlas, Sayı: 127, Ekim 2003, ss.163.
_____, “Hazar Kağanlığı”, Atlas, Sayı:127, Ekim 2003, ss. 164-165.
- TUDELA’LI, Benjamin, RATİSBON’LU Petachia**, Ortaçağ’da İki Yahudi Seyyahın Avrupa, Asya Ve Afrika Gözlemleri, Çev. Nuh Arslantaş, Kaknüs Yayınları, İstanbul-2001.
- ÜLGEN, Ali Saim**, Fatih Devrinde İstanbul 1453-1481, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara-1939.
- ÜREKLİ, Muzaffer**, Kırım Hanlığının Kuruluşu Ve Osmanlı Himâyesinde Yükselişi (1441- 1569), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-1989.
- WEIKER, Walter F.**, Ottomans, Turks And The Jewish Polity, New York-1992
- ZAJACZKOWSKİ, Ananiasz**, Karaıms in Poland, Warszawa-1961.
_____, “Karaım Edebiyatı” , Türk Lehçeleri ve Edebiyat Dergisi , Sayı: 5-8, 1996 , s. 13-20
_____, “Hazar Kültürü ve Varisleri”, Çağatay Bedîi terc., Belleten, Cilt:XXVII, Sayı: 107, 1963, ss. 477-483.
- ZAYONÇKOVSKİ, A.**, “Lehistan Arazisindeki Türk Unsurları II”, Türklük, Sayı: 6, Ağustos 1939, ss.417-424.
- ZAJACZKOWSKİ, Wlodzimirz**, “Karaylar ve Onların Folkloru”, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl: XVII-XXI, Sayı: 1-2 , 1979-1983, ss.312-319.

Diğer Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1.Cevdet Tasnifi

Adliye

Sıhhiyye

2. İrade Tasnifi

Hariciye

3. Gayrimüslim Cemaatlere Ait Defterler, nr.18.

4. Hatt-ı Hümayun

5. Maliyeden Müdevver Defterler, nr. 286, 2007, 4036, 4357, 7507, 14393, 14882, 18071, 20198.

6. Mühimme Defterleri, nr. 5, 6, 7, 39, 48, 58, 60, 251, 252, 253, 263.

7. Tapu Tahrir Defterleri, nr. 77, 167, 210, 240, 263, 370, 403, 427, 474, 494, 686.

Tezler

AVCI, Yasemin, Tanzimat Döneminde Osmanlı Yahudileri 1839-1876, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

GÖKÇE, Faruk, Karay Türkçesinin Fonetigi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

KIVRAKDAL, İlgı, Çıpçihley Uçma Trohka “Lietuva Karaylarının Yırları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

ÖZBAŞ, Mustafa, Yahudilikte Yiyecek ve İçecek Yasakları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

ÖZDEMİR, Ülkühan, Osmanlı Devletinin Son Döneminde Yahudiler ve Hahambaşılık, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

ÖZTÜRK, Mehmet, Azerbaycan'daki Karaim Cemaati Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

PULAT, Gündüz, David Bijnin'in Maxtav Cozmaxları Adlı Eserine Göre Karaim Türkçesi Grameri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

TÜRKOĞLU, İnci, Antikçağdan Günümüze Türkiye'de Sinagog Mimarisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Ansiklopediler

DOĞAN, İsmail, "Kırımçıklar", Türk Ansiklopedisi, Cilt: XX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002.

DOĞAN, İsmail- İlgi KIVRAKDAL, "Karaim Türkleri", Türk Ansiklopedisi, Cilt: XX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara-2002.

NEMOY, Leon, "Karaites", Encyclopaedia Judaica, Cilt:10, Jerusalem.

POZNANSKI, Samuel, "Karaites", Encyclopaedia Of Religion And Ethics, Cilt: VII, Edinburg-1980.

SİNANOĞLU, Mustafa, "Karâîlik", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 24, İstanbul-2001.

TOGAN, Z. V., "Hazarlar", İslam Ansiklopedisi, Cilt: 5, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1988.

EKLER

14393 Numaralı Cizye Tahrir Defterine Göre Karai Cemaati

Cemâat-i Edirne nâm-ı diğer Karâî

Der-miyan-ı a'lâ

1 Uzun kumral kaşlı buğday enlü ak sakallı papaz burunlu Maroleoğlu mahâllesinde kendi mülkünde sâkin. Musa Semuil.

2 Orta boylu açık kumral kaşlı gök gözlü kumral sakallı Balat'ta Alamanoğlu evinde sâkin. Naruh Solomo.

3 Kısa boylu açık kaşlı iri koyun gözlü burtaz kızıl benizli Hasköy'de âherin mülkünde sâkin kiremit işler. طالو (Kalo) Musa.

4 Orta boylu buğday enlü açık kaşlı koyun gözlü kara sakallı sol yanağında bir siğili var. Maroleoğlu mahâllesinde âherin vakfında sâkin. Yehûda Mihail.

5 Kısa boylu açık kara kaşlı kara gözlü kır sakallı Sarıca Paşa mahâllesinde kendi mülkünde sâkin. Mordehay İlya.

6 ريماسي (Remyasi) Solomo.

7 Orta boylu buğday enlü açık kaşlı kara gözlü kara sakallı Maroleoğlu mahâllesinde kendi harkasında sâkin cevherî. İlya Yehûda.

8 Orta boylu kara yağız kara gözlü kır sakallı Hasköy'de Posten nâm Yahûdiyye evinde sâkin alîl. Musa Benyamin.

9 Orta boylu saz benizli açık kaşlı iri koyun gözlü kumral sakallı köserek sağ kaşı üzerinde yarası var. Maroleoğlu mahâllesinde zeytun vakfında sâkin kuyumcu. Yehûda İsak.

10 Uzun boylu emred elâ gözlü sarışın İstanbul mahâllesinde اناستي (Anasti Hondîb) nâm Yahûdiyye evinde sâkin. Yasef İlya.

11 Musa Efraim.

Evsattan nakil olunanlardır.

12 Orta boylu açık kaşlı buğday enlü Hoca Paşa'da kendi harkasında sâkin kuyumcu terrazistanda karibinde bir dükkan ve Tahtakale'de bir dükkanı dahi var. İlya Mihail.

13 Uzun boylu açık kaşlı buğday enlü kara gözlü kara sakallı sağ yanağında yarası var. Hasköy'de hekim evinde sâkin kiremitçi Tahtakale'de dükkânı var mismâr furuş. Solomo Efteday.

14 Uzun boylu kara kaşlı koyun gözlü semer burunlu köse kendi mülkünde sâkin. İlya Menahim.

15 Orta boylu buğday enlü kır açık kaşlı koyun gözlü alnında yarası var. Kır sakallı Hasköy'de Ester Yahûdiyye evinde sâkin mismâr furuş mülk dükkânı var. Yasef Efteday.

16 Kısa boylu açık kaşlı koyun iri gözlü semer burunlu kara sakallı Elvanoğlu mahâllesinde sâkin kuyumcu dükkânı var kuyumcularda. Yasef Sadık אלדור (Elyezer).

YEKÛN

Neferân 16

Der- miyan-ı evsat

1 Uzun boylu açık seyrek kaşlı saz benizli kır sakallı Maroleoğlu mahâllesinde karındaşıyla sâkin. Musa אמאדיטור (İlyahoylu).

2 Kısa boylu kara yağız koyun gözlü kara sakallı köserek sol kaşı üzerinde yarası var. Hasköy'de sâkin gazzaz. Yasef (silinmiş).

3 Uzun boylu kara gözlü burtaz kırçıl köserek eski bezzâzistanda meyancı Hasköy'de Kartimakri (?) nâm Yahûdiyyenin evinde sâkin. אפנדילי (Efendilü) Yehûda Marole.

4 Kısa boylu seyrek kaşlı sağ kaşı üzerinde yarası Fatma Hatun mahâllesinde Kasım Ağa evinde sâkin hurda furuş. Solomo Avraham.

5 Orta boylu açık kaşlı kızıl benizli gök gözlü kır sakallı köserek alnında bir sigili var. Hoca Paşa'da Horse Yahûdiyye mülkünde sâkin. Yehûda Çelebi.

6 Kısa boylu ak sakallı keçe papucu işler imiş. Hasköy'de Sina nâm Yahûdiyye mülkünde sâkin. Avraham İsrail.

7 Yehûda Samuil.

8 Kısa boylu sarışın gök gözlü sarı sakallı Alamanoğlu mahâllesinde evinde sâkin.

מאלו (Kalo) Solomo.

- 9 Orta boylu buğday enlü açık kaşlı koyun gözlü ön dişi gedik ak sakallı Elvanoğlu mahâllesinde vakfında sâkin. Mihail İlya.
- 10 Uzun boylu kumral açık kaşlı gök gözlü buğday enlü kır sakallı burnu eğri Hoca Paşa mahâllesinde karındaşı mülkünde kuyumcu. كالمو (Kalo) Mihail.
- 11 Orta boylu çatık kaşlı buğday enlü sarı sakallı köserek sol yanağında benleri var. Marole mahâllesinde سلفاتي (Salfati) mülkünde sâkin kuyumcu. İlya راسي (Rasi).
- 12 Orta boylu sarı çatık kaşlı gök gözlü sarı sakallı alnında yarası var. Hasköy'de hekim evinde sâkin. Yehûda Yasef.
- 13 Uzun boylu kara kaşlı kara gözlü kara sakallı kara yağız sol tarafında bıyığı ucunda bir siyah beni var. Nöbethâne mahâllesinde (silinmiş) sâkin. Nasyah (?) Musa.
- 14 Orta boylu sarışın sarı kaşlı elâ gözlü sarı sakallı köserek kuyumcu işçiliğın ettirmiş. Hasköy'de Seyis Hasan nâm kimesne evinde sâkin. Musa Yasef Marol.
- 15 Orta boylu açık kumral kaşlı iri koyun gözlü sarı sakallı köserek burtaz burnunda çiçek eseri var. Hasköy'de Menahim evinde sâkin. Menahim العلولم (Elyezer).
- 16 Kısa boylu açık kumral kaşlı kumral sakallı koyun gözlü yüzünü çiçek bürümüş Hasköy'de الحندوب (Hondib) Yahûdîyye mülkünde sâkin. زاهرييا (Zahriya) Musa.
- 17 Orta boylu emred çatık keman kaşlı koyun gözlü sağ yanağında beni var. İlya Yehûda.
- 18 Uzun boylu açık kaşlı iri koyun gözlü yüzü çiçeklü Hasköy'de sâkin. Yasef ليديا (Elyezer).
- 19 Orta boylu açık kumral kaşlı kızıl benizli kır sakallı gök gözlü semer burunlu Hasköy'de sâkin Ester evinde sâkin. Musa David.
- 20 Solomo باباهوم (Babahom).
- 21 Uzun boylu çatık kara kaşlı kara gözlü kızıl benizli Elvanoğlu mahâllesinde sâkin. İlya Avraham.
- 22 Musa افتدول (Eftedol).
- 23 Orta boylu kızıl benizli açık kaşlı büyük burunlu sağ şakağında yarası var. Ak sakallı Hasköy'de sâkin. Avraham İlya.

Ednâdan evsata naklolunanlardır.

24 Orta boylu açık kaşlı buğday enlü iri koyun gözlü usul kara sakallı büyük Maroleoğlu mahâlesinde يوهرون (Polheron) mülkünde sâkin mismâr furuş. Hali (?) Efteday.

25 Orta boylu açık kara kaşlı buğday enlü koyun gözlü kır sakallı köserek Hasköy'de sâkin kendi mülkünde. Naruh İlya.

26 Orta boylu açık kaşlı gök gözlü usul kumral sakallı yüzünde çiçek alâmeti var. Maroleoğlu mahâlesinde sâkin kuyumcu. Musa Yehûda Marol.

27 Orta boylu çatık kaşlı kara gözlü kara sakallı buğday (silinmiş) iki kaşı arasında nişanı var. Sağ kulağı delik Maroleoğlu mahâlesinde sâkin. Yasef Yasef Efteday.

28 Orta boylu açık kaşlı koyun iri gözlü buğday enlü iri enli sol kaşı üzerinde siğili var. Hasköy'de hekim evinde sâkin. إسساى İlya Haleb.

29 Orta boylu açık kara kaşlı (silinmiş) gözlü kara sakallı köserek burnu eğri Hasköy'de sâkin. Benyamin Musa.

30 Orta boylu kara kaşlı kara gözlü buğday enlü müzellef babasıyla sâkin. Solomo كاليو (Kalo)

YEKÛN

Neferân 30

Der-miyan-ı ednâ

1 Musa Yehûda.

2 Uzun boylu açık kara kaşlı kızıl benizli kara gözlü kara yağız ak sakallı sol gözü ucunda yarası var. Maroleoğlu mahâlesinde sâkin. İlya بابالو (Bâbalu).

3 Orta boylu açık seyrek kaşlı koyun gözlü kara sakallı sağ yanağında beni var. Hasköy'de karındaşıyla sâkin. يوهرون (Polheron) Menahim.

4 Uzun boylu kara yağız kara kaşlı açık kara gözlü kır sakallı kaba burunlu Sarıca Paşa mahâlesinde sâkin. Mordehay Yasef.

5 Kısa boylu açık kaşlı küçük kara gözlü köserek احارون Hasköy'de sâkin burtaz. Aharon أهارون

6 Silinmiş.

- 7 Uzun boylu buğday enlü ak kaşlı koyun gözlü yüzünde yarası var. Hasköy'de sâkin gazzaz. يوسف Yasef
- 8 Orta boylu açık kumral kaşlı koyun gözlü ak sakallı Hasköy'de sâkin. Musa موسى (Elyezer).
- 9 Orta boylu açık kaşlı koyun gözlü kumral sakallı köserek burtaz Elvanoğlu mahâlesinde Saliha kadın mülkünde sâkin. Yehûda Musa.
- 10 Uzun boylu kızıl benizli açık kaşlı büyük gözlü kır sakallı Hasköy'de sâkin Kefelü reis. İlya Bâba Yasef.
- 11 Yasef Avraham.
- 12 Kısa boylu çatık kaşlı iri gözlü yassı burunlu kara yağız kara sakallı bâbasiyle sâkin. Yehûda İlyadi.
- 13 نسيح (Nasyah Mezol).
- 14 Uzun boylu açık kumral kaşlı gök gözlü kumral sakallı buğday enlü Yıldız Hamamı karibinde Karni evinde sâkin. Yasef Avraham Babalı (?)
- 15 Uzun boylu kara yağız kara açık kaşlı kara gözlü kır sakallı arık yüzlü burtaz Hasköy'de sâkin Musa موسى (Ferati) mülkünde sâkin. Bali Yakub.
- 16 Orta boylu çatık kaşlı kara gözlü kara sakallı ince burunlu. حموكا (Hamuka Efendilü).
- 17 Orta boylu çatık kaşlı koyun gözlü sol yanağında beni var. Hoca Paşa'da babasiyle sâkin. Musa İlyava.
- 18 Uzun boylu açık kaşlı koyun gözlü kara sakallı yüzünde çiçek alâmeti var. Hasköy'de babasiyle sâkin. Menah Mihail.
- 19 Silinmiş.
- 20 Kısa boylu açık kumral kaşlı gök gözlü kaba sakallı yüzünü çiçek bozmuş. Hasköy'de sâkin kassab. Musa Aharon.
- 21 Naruh Avraham.
- 22 Kısa boylu kara çatık kaşlı kara gözlü kara sakallı alnında yarası var. Maroleoğlu mahâlesinde sâkin. Aharon Levi.
- 23 Kısa boylu çatık kaşlı kara gözlü köse. Avadya Mısırlı.
- 24 ساملي Şamlı.
- 25 Orta boylu çatık kara kaşlı koyun gözlü alnında yarası var. Demirci ağasıyla sâkin. David Gürcü.

- 26 Menahim Musa.
- 27 Mihail Avraham.
- 28 Naruh Mihail.
- 29 İsak Yehûda.
- 30 Orta boylu kara kaşlı kara gözlü kara sakallı kara yağız yüzünde çiçek eseri var. Hasköy'de hekim evinde sâkin. سالكو | مالو (Kalo Peralu).
- 31 Uzun boylu açık kaşlı koyun gözlü yüzünü çiçek bozmuş. Köse babasıyla sâkin. Yasef Mihail.
- 32 Orta boylu ince açık kaşlı kara gözlü kara sakallı köserek alnında yarası var. İsak Şalom Gürcü.
- 33 Orta boylu buğday enlü açık kumral kaşlı koyun gözlü kara sakallı yüzünde çiçek eseri var. sol yanağında beni var. Hasköy'de sâkin. رومانو (Remati) Bali.
- 34 Menahim مالو (Kalo).
- 35 Kısa boylu kumral açık kaşlı gök gözlü sarı sakallı sol kaşı üzerinde yarası var. Maroleoğlu mahallesinde Mordehay evinde sâkin. Yasef Aharon.
- 36 Silinmiş.
- 37 Orta boylu çatik kara kaşlı iri koyun gözlü kumral sakallı buğday enlü Çuhudkapusu kurbunda İlya evinde sâkin hâkkâk. İlya Paçi.
- 38 Orta boylu kumral kaşlı gök gözlü sarışın sağ kaşı üzerinde yarası var. Hasköy'de sâkin. Yehûda Aharon.
- 39 Emred uzun boylu kumral kaşlı kara gözlü sol kulağı harîk yarası var. Maroleoğlu mahallesinde babasıyla sâkin. Avraham Yehûda.
- 40 Avraham İlya Levi.
- 41 Kısa boylu kumral kaşlı gök gözlü buğday enlü sağ kaşı ucunda yarası var. Hasköy'de sâkin. Yakub Bali.
- 42 Uzun boylu çatik kaşlı koyun gözlü kır sakallı. Aharon Musa.
- 43 Orta boylu çatik kara kaşlı kara gözlü kır sakallı buğday enlü sağ kulağı delik Hasköy'de sâkin. مسا | مسه Musa.
- 44 İlya رومانو (Remati).
- 45 İsak Musa.
- 46 Uzun boylu açık kumral kaşlı koyun gözlü kır sakallı buğday enlü alnında bir küçük yarası var. Hasköy'de sâkin karındaşıyla. Benyamin Bigi.

- 47 Emred kısa boylu kara kaşlı kara gözlü buğday enlü alında yarası var. Babasıyla sâkin. Samuil Musa.
- 48 Emred orta boylu kara kaşlı kara gözlü buğday enlü burnu üstünde çiçek eseri var. Sağ kulağı küpeli Hasköy'de babasıyla sâkin. Menahim יוליה (Polheron).
- 49 Silinmiş.
- 50 İlya Musa.
- 51 Emred uzun boylu kara yassı açık kaşlı kara gözlü alında yarası var. Boynunda sağ tarafında bir siyah beni var. Anası Marole mahâllesinde olur. Samuil İlya David.
- 52 Kısa boylu açık kara kaşlı buğday enlü kara gözlü boynunun sol canibinde beni var. Benyamin Bali.
- 53 Orta boylu açık seyrek kaşlı koyun gözlü iri buğday enlü kır sakallı sağ kulağı ardında yarası var. Hasköy'de sâkin. Yakup David.
- 54 Aharon Yasef.
- 55 Avraham Musa.
- 56 Uzun boylu çatık kaşlı kara gözlü kara yağız kara sakallı alında yarası var. Hasköy'de sâkin. Yasef Aharon.
- 57 Şalom שלום (Elyezer) Gürcü.
- 58 Orta boylu açık kaşlı koyun gözlü yüzü çiçekli köse babasıyla sâkin. Musa Yehûda יהודה
- 59 Orta boylu emred ince kaşlı gök gözlü burnu cüzice eğri Elvanoğlu mahâllesinde Yasef evinde sâkin. Nöbethânedede kalemkâr. רמיאסי (Remyasi) İlya חריאל
- 60 Emred uzun boylu buğday enlü açık yassı kara kaşlı koyun gözlü yüzünde hurde benleri var. Hasköy'de anasıyla olur kuyumcu şakirdi. Menahim İlya פראל (Peralu).
- 61 Emred orta boylu çatık kara kaşlı kızıl benizli sol gözü yanında beni var. Kara gözlü babasıyla sâkin. Yasef Mordehay.
- 62 Kısa boylu kara yağız kara açık kaşlı kara gözlü İstanbul mahâllesinde sâkin biriş. Yasef İsrail.
- 63 Kısa boylu kara kaşlı kara gözlü kara yağız sağ kulağı delik Hasköy'de sâkin. Samuil Ezri.
- 64 Emred kara kaşlı kara gözlü saz benizli sol kaşı üzerinde yarası var. Maruleoğlu mahâllesinde babasıyla sâkin. Efteday Çelebi.
- 65 Emred açık kumral kaşlı koyun gözlü sağ gözü altında beni var. Musa Yasef.

66 Emred saz benizli kumral açık kaşlı gök gözlü yüzünde çiçek eseri var. Kuyumcu şâkirdi. (silinmiş).

67 Uzun boylu çatık kumral kaşlı kara gözlü kara sakallı kızıl benizli Hasköy'de sâkin .
Aharon Gürcü.

68 Musa Gürcü.

69 Açık kaşlı koyun gözlü sağ kulağı delik babasıyla sâkin. Efteday Solomo.

70 Emred sarışın sarı açık kaşlı gök gözlü burnunda çiçek eseri var. Sol kaşı üstünde bir beni var. Babasıyla sâkin. İsak Avraham.

71 هَامُوكَا (Hamuka) Menahim.

72 Şalom Gürcü.

73 Emred açık kumral kaşlı koyun gözlü sol kaşı üstünde yarası var. Babasıyla sâkin.

رَمِيَا كَالُو (Remyasi Kalo).

74 Emred yumru alınlu ince siyah kaşlı gök gözlü sağ kaşı ucunda bir beni var.
Babasıyla sâkin. İlya Yasef.

YEKÛN

Neferân 74

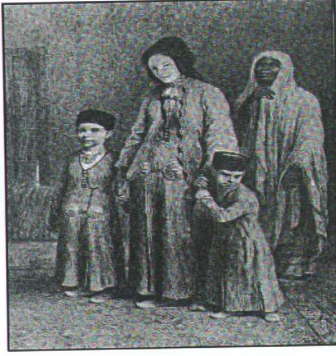
Tablo 10: Nevine Göre İstanbul Yahudi Cemaatleri

İSTANBUL (1688-89)	Nevi	Hane	Nüfus
Cemaat-i Portugal	Kendü Gelen	229	1145
Cemaat-i Geruz	Kendü Gelen	192	960
Cemaat-i Senyora	Kendü Gelen	197	985
Cemaat-i Şalom Aragon	Kendü Gelen	218	1090
Cemaat-i Mestine	Kendü Gelen	143	715
Cemaat-i Hatan nam-ı diğer Mayor	Kendü Gelen	137	685
Cemaat-i Katalan	Kendü Gelen	156	780
Cemaat-i Aşkenazi Alaman	Kendü Gelen	147	735
Cemaat-i Kalavirye	Kendü Gelen	137	685
Cemaat-i Kurdova	Kendü Gelen	103	515
Cemaat-i Çiçilya-yı Büzürg	Kendü Gelen	91	455
Cemaat-i Çiçilya-yı Küçük	Kendü Gelen	74	370
Cemaat-i Cane der-Balat	Kendü Gelen	60	300
Cemaat-i Budun	Kendü Gelen	64	320
Cemaat-i Zeyrek	Kendü Gelen	17	85
Cemaat-i İstanbul-i Büzürg	Sürgün	65	325
Cemaat-i İstanbul-i Küçük	Sürgün	23	115
Cemaat-i İzdin	Sürgün	52	260
Cemaat-i Eğriboz	Sürgün	31	155
Cemaat-i Dimetoka	Sürgün	62	310
Cemaat-i Selanik-i Büzürg	Sürgün	81	405
Cemaat-i Selanik-i Küçük	Sürgün	44	220
Cemaat-i Niğbolu	Sürgün	61	305
Cemaat-i Yanbolu	Sürgün	96	480
Cemaat-i Karaferye	Sürgün	45	225
Cemaat-i Ohri	Sürgün	48	240
Cemaat-i Kesriye	Sürgün	67	335
Cemaat-i İştib	Sürgün	20	100
Cemaat-i Siroz	Sürgün	32	160
Cemaat-i Tire	Sürgün	52	260
Cemaat-i Sinop	Sürgün	32	160
Cemaat-i Borlu	Sürgün	26	130
Cemaat-i Kuruçşme	Sürgün	32	160
Cemaat-i Antalya	Sürgün	35	175
Cemaat-i Edirne Karai	Sürgün	38	190
Cemaat-i Evlad-ı Musa	Sürgün	60	300
Cemaat-i Evlad-ı Kurd Karai	Sürgün	5	25
Cemaat-i Yahudiyân-ı Üsküdar		104	520
TOPLAM		3076	15380

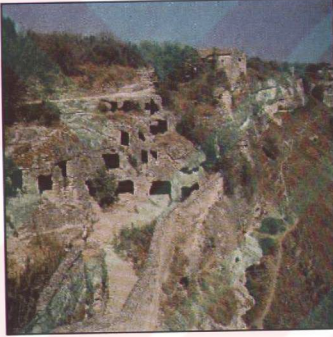
Tablo 11: Vergi Sınıflarına Göre İstanbul Yahudi Cemaatleri

İSTANBUL (1596-97)	ALA	EDNÂ	EVSAT
İstanbul-i Büzürg	26	29	74
İstanbul-i Küçük	5	22	24
İzdirin	17	29	55*
Eğriboz	13	40	29
Dimetoka	4	17	44
Selanik-i Büzürg	9	31(32)	90
Selanik-i Küçük	7	37	47
Tire	2	26	47
Siroz	5	40	6
Sinop	—	21	33
Borlu	7	12	26
Kuruçeşme	7	25	39
Antalya	1	25	15
Niğbolu	2	19	69
İsmadya (?)	—	6	18
Yanbolu	5	13	34
Edirne nam-ı diğer Karai	16	30	74
Karaferye	5	18	23*
Ohri der-Balat	1	12	23
Kesriye	—	24	73
İştib	—	12	15
Portugal	8	50	90
Katalan	2	17(18)	61(62)
Hatan	3	34	24
Aşkenaz Alaman	2	5	58
Geruş	2	58	60*
Çiçilyan	1	23*	59
Tabi-i Geray	—	12	14
Şalom nam-ı diğer Aragon	1	31	76
Kurdova	3	15	71
Kalavirye	3	21	78*
Senyora (?)	2	17	57*
Evlad-ı Musa	—	3	9
Evlad-ı Kurd	—	2	3
Cane der-Balat	—	—	36
Der-Zeyrek	—	—	5*
Mestine	—	31	83
TOPLAM	159	(807) 809	1636 (1642)

* Defterde yekun verilmemiş olduğundan sayılarak tespit edilmiştir. Ancak defter çürük olduğu için doğruluğu kat'i değildir.

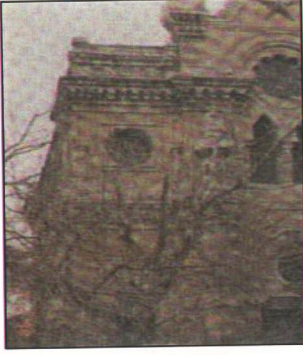
Şekil 14: Kıvrımlı bir Karai kadını ve çocukları. [Nemoy: 775].

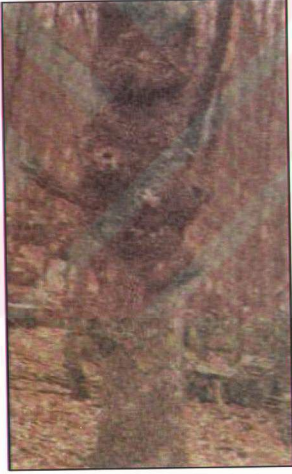
Şekil 15: Çufutkale'den bir görünüm. [Anadol, 2003: 158].

Şekil 16: Hasköy Karai sinagogu. [Göncüoğlu, 2002: 33].

Şekil 17: Kırım'daki Karai kenesası.
[Kalafat, 1999:..229].

Şekil 18: Kırım Karailerinin kutsal saydığı eben ağacı. [a.g.e., s. 230].

BOA, Gay-i Müslim Cemaatlere ait Defterler No. 18

Karai Cemaati İle İlgili Hükümler

1. İstanbul ve diğer Osmanlı memleketlerinde yaşayan Karai cemaati mensuplarının işlerini görmek üzere İliya veled-i İsak'ın cemaatbaşı tayin olunarak adına mühür kazıtılması.

Karâî cemâ'atbaşılığı mührünün hakk edilmeyip cemâ'atbaşılığı a'zâsı hakkında darbhâne-i âmireye ilm kılınır.

Beyândan müstağnî olduğu üzere der-sa'âdette ve sâ'ir memâlik-i mahrûsa-i şâhânedâ mütemekkin Karâî Yahûdî tâ'ifesinin feth-i hâkâniyeden beri senâvî ve mevâkî'-i sâ'irelere tezkere ile verilmek ve sâ'ir misillü umûr-i vak'alarında kullanılmak üzere tâife-i mersûmenin der-sa'âdette mukîm cemâ'atbaşının ayrıca mühür isti'mâline ruhsat-ı seniyye erzân kılınması husûsu mukaddemâ tâ'ife-i mersûme tarafından istid'â olduğuna binâen ol vakit keyfiyyet meclîs-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyyeye lede'l-havâle millet-i mersûmeden lâzım gelenler celb ve istintâk olundukta sâlifü'z-zikr Karâî tâ'ifesinin ber-minvâl-i muharrer feth-i hâkâniden beri kendileri ve ayin ve usûl-i mezhebiyyeleri ayrı olup gerek bayramları ve gerek usûl-i nikâhları Yahûdî tâ'ifesine uymadığından ve nüfûs defterinde dahî kayıtları başka olduğundan mazbûtiyet ahvâllerini mücib olmak için ba'de-zîn içlerinden taşra gidenlere tezkere alıverilmek ve sâ'ir bu misillü umûr-i vak'alarında kullanılmak üzere fakat cemâ'atbaşılarının ayrıca mühür isti'mâlinde şer'an ve nizâmen bir güne mahzûr olmadığına ve kâffe-i teb'a-yı saltanat-ı seniyyenin sâye-i merâhim-vaye-i cihan-dârîde âsâyiş-i hâl ve mazbûtiyet-i ahvâllerinin vesâilinin istihsâl ve istikmâli ve şîme-i kerîme-i ra'iyet-perveri ve şefkat-i şâhâne iktizâsından idüğüne mebnî ol vecihle icrâ-yı îcâbî meclîs-i vâlâ-yı mezkûre bi't-tensîb bâ-mazbata ifâde ve inhâ olunması ve ber-mücebi inhâ icrâsı husûsuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne ta'allukuyla emr-i hümâyûn şevket-makrûn şâhâne-i şark eفزâ-yı sunûh ve sudûr olması ve muktezâ-yı münifi üzere ol vakit millet-i mersûmenin cemâ'atbaşısı bulunan İsak veled-i Kemâl yedine mahsûs emr-i şerîfîm verilip ber-vech-i muharrer ayrıca mühür isti'mâline ruhsat i'tâ kılınmış ise de bu defa mersûm mürd olarak yeri hâlf kaldığından ve kendisi dahî erbâb-ı istihkâktan bulunduğundan bahisle kendi ismine olarak müceddeden beylik mühür i'tâ ve bir kıt'a emr-i şerîf tasdîri husûsu millet-i mersûmenin bu defa cemâ'atbaşısı olan İliya veled-i İsak tarafından bir kıt'a arzuhâl takdimiyle istid'a ve niyâz ve ol bâbda

millet-i mersûme tarafından verilen şahadetnâme dahî irâe ve ibrâz olunması ve ber-vech-i muharrer mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim kaydı ve îcâb kılınması ba'de'l-ihrac muktezâ der-kenar-ı vesâiki vecihle iktizâ eden emr-i şerîfin divân-ı hümâyûn kaleminde ve mührün dahî cânib-i darphâne-i âmireden ısdâr ve i'tâsı husûsuna irâde-i aliyye-i müte'allik olarak mûcibince îcâb eden emr-i âlî takdîr kılınmış olmağla keyfiyyet ma'lûm olmak ve mühr-i mezkûr mersûmun ismine olarak tebdilen ve müceddeden hakk ve imâl ettirilmek üzere darphâne-i âmireye işbu ilm u haber i'tâ olundu.

Fi 5 Cemâziyelevvel (12)62

2 . Karai cemaatbaşısı İliya veled-i İsak'ın vefatı üzerine yerine Yuda veled-i İsak'ın tayin olunması.

Karâ3i cemâ'atbaşılığî mührünün hakkı hakkında ilm kılınır.

Dersa'âdet ve memâlik-i mahrûsa-i şâhânede mütemekkin Karâi Yahûdi tâifesinin cemâ'atbaşılıkları bulunan İliya veled-i İsak'ın vefâtı cehetiyle yerine ahzının ta'yini lâzım gelerek erbâb-ı istihkâktan Yuda veled-i İsak cemâ'atbaşılığa milletçe intihâb ve ihtiyâr olunmuş olduğundan refi' misillü mûmâileyhin ismine tasrihen iktizâ eden emr-i şerîf ile müceddeden bir kıt'a mühür i'tâsı millet-i merkûme tarafından ba-arzuhâl istid'a ve niyâz ve ol bâbda verilen şehâdetnâme dahî irâe ve ibrâz olunarak kuyûda mürâca'at olundukta Karâi Yahûdilerinin âyîn ve usûl-i mezhebîleri ayrı olup nüfûs defterinde dahî kayıdları başka olduğundan mazbûtiyet ahvâllerini mûcib olmak için içlerinden taşra gidenlere tezkere alıverilmek ve sâir bu misillü umûr-i vak'alarında kullanılmak üzere cemâ'atbaşılarının ayrıca mühür isti'mâli husûsuna mukaddemâ meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyyede karar verilerek emr-ü irâde-i seniyye-i şâhâne dahî olmuş olduğu misillü iki yüz altmış iki senesi evâhir-i Zilhicce eş-şerîfesinde dahî cemâ'atbaşılığa ta'yîn olunan müteveffa-yı merkûm İliya veled-i İsak yedine mahsûs emr-i şerîf verildiği ve ber-vech-i muharrer ayrıca mühür dahî hakk ve i'tâ ettirildiği kuyûddan müstebân olmağla merkûm Yuda veled-i İsak'ın cemâ'atbaşılığını mübeyyin sâbıkı vecihle bir kıt'a emr-i şerîf ısdârı müteveffa-yı merkûma verilmiş olan mührün ahzıyla cemâ'atbaşî-yı lâhik mûmâ-ileyhin ismine olarak diğerk mühür hakk ettirilmek üzere hazîne-i hassa-ı hazret-i şâhâne tarafına ilmu haberinin i'tâsı irâde-i aliyyeye menût idüğü divân-ı hümâyûn kaleminden tahrîr kılınmış ve ol vecihle icrâsı husûsuna irâde-i

aliye müte'allik olarak mücibince îcâb eden emr-i âli tasdîr olmuş olmağla keyfiyyet ma'lûm olmak ve mühr-ü mezkûr mûmâileyhin ismine olarak tebdilen ve müceddeden tebdilen ve imâl ettirilmek üzere hazîne-i hassa-ı şâhâne tarafına işbu ilm u haber itâ olundu.

Fi 29 Zilhicce (12)72

3. *Karai cemaatbaşısı Yuda veled-i İsak'ın vefatı üzerine yerine İliya veled-i Avram'ın tayin olunması.*

Vüzerâ-yı a'zâm saltanat-ı seniyyemden der-sa'âdetim zabtiyye nâzırı olup birinci rütbe Osmanî ve Mecidî nişan-ı zî-şânlarını hâiz ve hâmil olan vezîrim Hasan Paşa iclâlehuya ve İstanbul kadısı zîdet-i fazâilehûya hüküm ki

Der-sa'âdetim ve sâir memâlik-i mahrûsa-ı şâhânemde mütemekkin Karâî Yahûdilerinin cemâ'atbaşılı bulunan Yuda veled-i İsak'ın vefatı cihetiyle yerine âharının ta'yîni lâzım gelerek erbâb-ı istihkâktan İliya veled-i Avram cemâ'atbaşılığa milletçe intihâb olunmuş olduğundan sâbıkı misillü mûmâ-ileyhin ismine tasrîhen iktizâ eden emr-i şerîfim ile müceddeden bir kıt'a mühür itâsı merkûm tarafından bâ-arzuhâl istid'a ve niyâz olunup da verilen iki kıt'a şahadetnâme dahî irâe ve ibrâz olunarak kuyûda mürâca'at ve muktezâsı suâl olundukta işbu Karâî Yahûdilerinin âyîn ve usûl-i mezhebiyyeleri ayrı olup nüfûs defterinde dahî kayıtları başka olduğundan mazbutiyet-i ahvâllerini mücib olmak için içlerinden taşra gidenlere tezkere alıverilmek ve sâir bu misillü umûr-i vak'alarında kullanılmak üzere cemâ'atbaşılarının ayrıca mühür isti'mâli husûsuna mukaddemâ mefsûh meclîs-i vâlâda karar verilerek ol bâbda müte'allik olan emr ü irâde-i seniyye-i mülûkânem mücibince emr-i şerîf verilmiş olduğu misillü bin iki yüz yetmiş üç senesi evâil-i Muharreminde dahî cemâ'atbaşı ta'yîn olunan müteveffa-yı mûmâ-ileyh Yuda veled-i İsak'ın yedine mahsûs emr-i şerîf verildiği ve ber-vech-i muharrer ayrıca mühür dahî itâ' olunmuş olduğu kuyûddan müstebân olmağla mûmâ-ileyh İliya veled-i Avram'ın cemâ'atbaşılığını mübeyyin sâbıkı vechle bir kıt'a emr-i şerîfim isdâr ve müteveffa-yı merkûma verilmiş olan mührün ahzıyla cemâ'atbaşı lâhik-i mûmâ-ileyhin ismine olarak diğerk mühür hakk ettirilmesi husûsu irâde-i aliyyme menût idüğü divân-ı hümâyûn kaleminden tahrîr kılınmış ve ol vechle icrâsı husûsuna emr-i irâde-i aliyym müte'allik olarak mücibince eski mührün ahzıyla mûmâ-ileyhin ismine olarak müceddeden diğerk mühür hakk ettirilmek üzere itâm-ı hâli

mutazammın divân-ı hümâyûnumdan işbu emr-i celîl-ül-kadrim ısdâr ve mûmâ-ileyh İliya veled-i Avram yedine i'ta' kılındı. Siz ki nâzır ve mevlânâ-yı müşârûn-ileyhümâsız cemâ'atbaşı-yı mûmâ-ileyhin ber-minvâl-i muharrer ve îfâ-yı umûr-i me'mûresine kimesne tarafından müdâhale vukû'a getirilmemesi ve millet-i merkûme kendi ırz ve edebleriyle mukayyed olup usûl ve nizam-ı milletin hilâfı vaz' ve hareketten mücânebet eylemeleri husûsu lâzım gelenlere îfâde ve tenbîh birle işbu emr-i âlî-şânım İstanbul bâb mahkemesi siciline kayd ettirilerek mûmâ-ileyhin yedinde îfâ ve mazmûn-ı münifinin ale-d-devâm icrâsı esbâbının istihsâline sarf-ı makderet eyleyesiz. Tahrîren fi'l-yevm-is-sâbi' ve'l işrın min-şehr-i Rebiülevvel sene tis'eyn ve mieteyn.

Fi 27 Rebiülevvel (1)290

4. Karâi cemaatbaşısı İliya Efendi'nin vefâtı üzerine yerine Avram Efendi'nin seçilmesi.

Vüzeraâ-yı saltanat-ı seniyyemden şehremini olup murassa' Osmanî nişân-ı zî-şânlarını hâiz ve hâmil olan vezîrim Rıdvân Paşa iclâlehûya sudûr-ı izâmdan ve İstanbul kadısı fazâilehûya hüküm ki

Der-sa'âdetim ve memâlik-i mahrûsa-ı şâhânemde mütemekkin Karâi Yahûdilerinin cemâ'atbaşısı İliya Efendi'nin vefâtı hasebiyle yerine mahdûmu Avram Efendi mezkûr cemâ'atbaşıhğa intihâb ve ihtiyâr olduğundan bahisle sâbıkı misillü mûmâ-ileyhin ismine tasrîhen iktizâ eden emr-i şerîfimin ısdârı ile müceddeden bir kıt'a mühür hakk ve i'tâsı cemâat-i mezkûre mütehayyizami tarafından istid'a olunduğu beyânıyla îfâ-yı iktizâsı tarafından vârid olan tezkere ile evrâk-ı müteferri'anın irsâliye-i adliye ve mezâhib nezâretinden inhâ olunmasıyla kuyûda mürâca'at ve muktezâsı suâl olundukta işbu Karâi Yahûdilerinin âyîn ve usûl-i mezhebiyyeleri ayrı olup nüfûs defterinde dahî kayıtları başka olduğundan mazbutiyet-i ahvâllerini mücib olmak için içlerinden taşra gidenlere tezkere alıverilmek ve sâir bu misillü umûr-i vak'alarında kullanılmak üzere cemâ'atbaşılarının ayrıca mühür isti'mâli husûsuna mukaddemâ mefsûh meclîs-i vâlâda karar verilerek ol bâbda müte'allik olan emr ü irâde-i seniyye-i mülûkânem mücibince emr-i şerîf verilmiş olduğu misillü bin iki yüz doksan senesi rebü'l-evvelinin yirmi yedinci gününde dahî cemâ'atbaşı ta'yîn olunan müteveffa-yı mûmâ-ileyh İliya veled-i Avram'ın yedine mahsûs emr-i şerîf verildiği ve ber-vech-i muharrer ayrıca mühür dahî i'ta' olunmuş olduğu kuyûddan müstebân olmağla mûmâ-ileyh Avram veled-i İliya Efendinin cemâ'atbaşıhğını mübeyyin sâbıkı vechiyle bir kıt'a emr-i şerîfim ısdârı ve

müteveffa-yı merkûma verilmiş olan mührün ahzıyla cemâ'atbaşı lâhik-i mûmâ-ileyhin ismine olarak diğer mühür hakk ettirilmesi husûsu irâde-i aliyyeme menut idüğü divân-ı hümâyûn kaleminden tahrîr kılınmış ve ol vecihle icrâsı husûsuna ve irâde-i aliyyem müte'allik olarak mücibince eski mührün ahzıyla mûmâ-ileyhin ismine olarak müceddeden diğer mühür hakk ettirilmek üzere ilâm-ı halî mutazammın divân-ı hümâyûnumdan işbu emr-i celîl-ül-kadrim ısdâr ve mûmâ-ileyh Avram Efendi yedine i'ta' kılındı. Siz ki emîn ve mevlânâ-yı müşârûn-ileyhsiz cemâ'atbaşı-yı mûmâ-ileyhin ber-minvâl-i muharrer ve îfâ-yı umûr me'mûresine kimesne tarafından müdâhale vukû'a getirilmemesi ve cemâ'at-i merkûme kendi ırz ve edeblerine mukayyed olup usûl ve nizam milletin hilâfî vaz' ve hareketten mücânebet eylemeleri husûsu lâzım gelenlere ifade ve tenbih birle işbu emr-i âlf-şânım İstanbul bâb mahkemesi siciline kayıd ettirilerek yedinde îfâ ve mazmûn münîfinin ale-d-devâm icrâsı esbâbının istihsâline sarf-ı makderet eylesesiz. Tahrîren fi'l-yevmis-sâbî ve'l işrîn min-şehr-i zi-l-ka'det-iş-şerife selâse-mie ve elf.

Fi 27 Zilkade (1)320

5. Karai cemaatbaşısı Avram Efendi'nin istifası üzerine yerine Beraha Yafet Efendi'nin tayin olunması.

Vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyemden şehremîni olup murassa' Osmanî ve Mecîdî nişân-ı zî-şânlarını hâiz ve hâmil olan vezîrim Rıdvân Paşa iclâlehûya ve sudûr-ı izâmımdan İstanbul kadısı fazâilehûya hüküm ki

Âsitâne-i sa'âdetimle memâlik-i mahrûsa-ı şâhânemde mütemekkin Karâi Yahûdilerinin cemâ'atbaşısı Avram Efendi'nin istifası vukû'una mebnî yerine erbâb-ı iktidâr ve ahâlîden Beraha Yafet Efendi mezkûr cemâ'atbaşılığa intihâb ve ihtiyâr olduğundan bahisle sâbıkı misillü mûmâ-ileyhin ismine tasrîhen iktizâ eden emr-i şerîfimin ısdâr ile müceddeden bir kıt'a mühür hakk ve i'tâsı cemâ'at-i mezkûre mütehayyızân taraflarından istid'a olduğu beyânıyla îfâ-yı iktizâsı tarafından vârid olan tezkere ve evrâk-ı mutazarrı'anın irsâliyle adliye ve mezâhib nezâretimizden inhâ olunmasına binâen kuyûda mürâca'at ve muktezâ-yı sûal olundukta işbu Karâi Yahûdilerinin âyîn ve usûl-i mezhebiyyeleri ayrı olup nüfûs defterinde dahî kayıdları başka olduğundan mazbûtiyet ahvâllerini mücib olmak için içlerinden taşra gidenlere tezkere alı verilmek ve sâir bu misillü umûr-ı vak'alarında kullanılmak üzere cemâ'atbaşılarının ayrıca

mühür isti'mâli husûsuna mukaddemâ mefsûh meclis-i vâlâda karar alıverilerek ol bâbda müte'allik olan irâde-i seniyye mücibince emr-i şerif verilmiş olduğu misillü bin üç yüz yirmi senesi şehr-i zi-l-ka'de el-şerifesinin yirmi yedinci gününde dahî cemâ'atbaşı ta'yîn olunan mûmâ-ileyh Avram veled-i İliya'ya mahsûs emr-i şerif verildiği kuyûddan müstebân olmağla mûmâ-ileyh Beraha Yafet Efendi'nin cemâ'atbaşılığı mutazammın sâbıkı vecihle bir kıt'a emr-i şerifim ısdâr ve mûmâ-ileyh Avram Efendi'ye verilmiş olan mührün ahzıyla cenaatbaşılığa intihâb olunan mûmâ-ileyh ismine olarak diğerk mühür hakk ettirilmesi husûsı irâde-i aliyyeme menût idüğü divân-ı hümâyûn kaleminden tahrîr kılınmış ve ol vechile icrâ-yı husûsuna irâde-i aliyyem müte'allik olarak mücibince eski mührün ahzıyla mûmâ-ileyh Beraha Yafet Efendi'nin ismine olarak müceddeden diğerk hakk ettirilmek üzere i'lâm-ı hâli havî divân-ı hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim ısdâr mûmâ-ileyh Beraha Yafet Efendi'ye i'tâ kılındı. Siz ki emîn ve mevlânâ-yı müşarün-ileyhsiz mûmâ-ileyh cemâ'atbaşının ber-minvâl muharrer ifâ-yı umûr me'mûresine kimesne tarafından müdâhale vukû'a getirilmemesi ve cemâ'at-i merkûme kendi ırz ve edeblerine mukayyed olup usûl ve nizâm-ı milletin hilâfı dahî ve hareketten mücânebet eylemleri husûsı lâzım gelenlere ifâde ve tenbîh birle işbu emr-i âlî-şânım İstanbul bâb mahkemesi siciline kaydettirilerek mûmâ-ileyhin yedinde ibkâ ve mazmûn-ı münfinin ale-d-devâm icrâ-yı esbâbının istihsâline sarf-ı makderet eyleyesiz. Tahrîren fi'l-yevm-ür-râbi' ve'l-işrîn min şehr-i Safer-ül-hayr lisene selâse ve işrîn ve selâse mie ve elf.

Fi 24 Safer (1)323

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Beşiktaş'ta tamamladı. 1997'de Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi ve 2001 yılında mezun oldu. 2002 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde sınıf öğretmenliği görevine başladı. Halen öğretmenlik mesleğine devam etmektedir.